

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**TEK ÇOCUK OLMA DENEYİMİ: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, AİLE ve AKRAN
İLİŞKİLERİ**

METİN KOCATÜRK

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER DOKTORA PROGRAMI

PROF. DR. İRFAN ERDOĞAN

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2018

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**TEK ÇOCUK OLMA DENEYİMİ: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, AİLE ve AKRAN
İLİŞKİLERİ**

METİN KOCATÜRK

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER DOKTORA PROGRAMI

PROF. DR. İRFAN ERDOĞAN

TEZ DANIŞMANI

İSTANBUL-2018

Bu çalışma 01.08.2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Doktora Programı, (Örgün Öğretim) Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

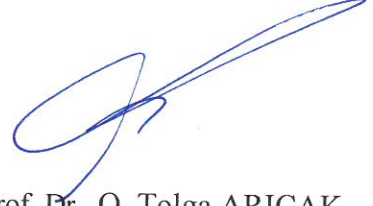
TEZ JÜRİSİ

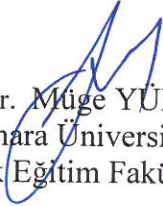
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi

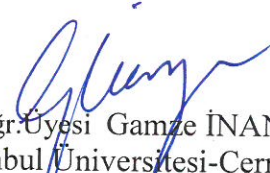
Prof. Dr. Ayşe Esra ASLAN
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. O. Tolga ARICAK
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Müge YÜKSEL
Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Gamze İNAN KAYA
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi

Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Yetiştirme Programının 290.2016-DR-33/31-32 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

Akademik yolculuğumda her zaman ve her yerde desteğini hissettiğim, tanıdığım ilk günden beri örnek aldığım, çalışma azmimi ve gayretimi daima taze tutan, hayatın her alanına bilimle bakmayı öğreten, bilimi tevazuyla harmanlayıp düşüncenin ahengini yazıya dökmemde bana yol gösteren danışmanım, hocam ve değerli üstadım Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN'a minnettarım. Bu tezde okuyacağınız her harfe güçlü kalemiyle dokunan ve tek çocuklarla çalışmamda bana ilham veren değerli hocam öğrenme yolculuğumda yanınızda yer alabildiğim için teşekkür ederim.

Akademik hayatım boyunca bana her türlü konuda yardım eden, destek olan ve katkılarını esirgemeyen, daima yanımda olan ve olmasını dilediğim değerli arkadaşım Dr. Gamze İNAN KAYA'ya bilimsel derinliği olan farklı bakış açılarıyla tez çalışmamı sağladığı katkılardan dolayı teşekkür ederim. Doktora eğitimim süresince akademik olarak sağladığı kıymetli katkılar sayesinde çalışma azmimi diri tutan, tez sürecindeki gayretlerimi değerli hissettiren kıymetli hocam Prof. Dr. A. Esra ASLAN'a tez çalışmamı sunduğu katkılardan ötürü teşekkür ederim. Lisansüstü eğitimim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim, her zaman desteğini hissettiğim, beni yeni öğrenme yollarına teşvik eden ve bende ayrı bir yeri olan Prof. Dr. O. Tolga ARICAK'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez jürisinde çalışmamı destek veren ve katkılarını sunan Doç. Dr. Müge YÜKSEL'e de teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca okullarda yaptığım uygulamalarda yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen okul müdürleri ve psikolojik danışmanlara da teşekkür etmek sanırım boynumun borcu. Doktora süresince her türlü desteği gördüğüm yol arkadaşım İsmail KAYAPINAR'a, değerli meslektaşlarım Dr. Hüseyin SERİN'e Faruk BOZDAĞ'a, Dünya BAZ'a ve Burcu DUMAN'a yanımda olduklarını hissettirdikleri için ayrıca teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın başladığı günden bu yana beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve bana koşulsuz değer veren sevgili annem ve babam; kardeşlerim Seyhan, Selin ve Ahmet... Hayat sizlerle güzel, iyi ki varsınız. Bu tezin gizli kahramanları sizlersiniz.

Tez çalışmam boyunca kendisini ve zamanını ertelediğim halde bundan asla şikayet etmeden sabırla beni dinleyen, bana yol gösteren, eşsiz fikirleriyle beni yönlendiren, bu yolu birlikte yürümeye and içtiğim, en değerlim Hatice ERGİN KOCATÜRK, sana ne kadar teşekkür etsem azdır. Her zaman olduğu gibi yine sevincime ortak oldun, artık "ikimiz birden sevinebiliriz, göğe bakalım!" demenin tam zamanı.

Ve tek çocuklar... Doktor unvanını almamdaki en büyük paylardan biri de size ait. Bana ilham oldunuz, bunun için dünyadaki bütün tek çocuklara teşekkür ederim. Bu tezi "tek çocuklar"a ithaf ediyorum.

Metin KOCATÜRK

ÖZET

TEK ÇOCUK OLMA DENEYİMİ: KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, AİLE ve AKRAN İLİŞKİLERİ

Bu araştırmada tek çocuk olma deneyimi kişilik özellikleri, aile ve akran ilişkileri bakımından incelenmiştir. Bu kapsamda tek çocukların tek çocuk olma olgusunu nasıl anlamlandırdıkları, kardeşli çocuklardan ayırt edici özelliklerini nasıl tanımladıkları, ebeveynleriyle ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, akranlarıyla ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, kardeş sahibi olmanın getireceği olası farklılıkları nasıl değerlendirdikleri incelenmiştir. Bununla birlikte kişilik özellikleri, algılanan anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı boyutlarında tek çocuklar ile kardeşli çocuklar karşılaştırılmış; yine aynı boyutlarda doğum sırasına göre tek çocuklar ile ilk çocuklar, ortanca çocuklar ve son çocuklar arasında farklılık olup olmadığı da incelenmiştir. Bu çalışma karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desen ile tasarlanmıştır. Çalışmanın nitel araştırma aşaması fenomenolojik araştırma ile, nicel araştırma aşaması ise ilişkiisel araştırma ile desenlenmiştir. Nitel araştırma aşamasında yorumlayıcı fenomenolojik analiz gerçekleştirilmiş ve tek çocukların deneyimlerine ilişkin üst ve alt temalar oluşturulmuştur. Nicel araştırma aşamasında ise tek çocukların kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıkları bağımsız gruplar t testi ile; doğum sırasına göre tek çocukların ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuklardan farklılıkları ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Gruplar arasındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Post Hoc analiz tekniklerinden LSD testi ve Tamhane's T2 testi kullanılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik analiz sonucunda dört üst tema ortaya çıkmıştır. Bu üst temalar; tek çocukların kişilik özellikleri, tek çocukların aile ilişkileri, tek çocukların akran ilişkileri ve tek çocukların kardeş sahibi olmaya bakış açısidir. Nicel araştırmada, kişilik özellikleri açısından; tek çocukların kardeşli çocuklara göre nevrozizm özelliklerini daha az ve deneyime açıklık özelliklerini daha çok gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca tek çocukların doğum sırasına göre ilk çocuklardan daha az nevrozizm özellikleri gösterdiği ve ilk, ortanca ve son çocuklardan daha çok deneyime açıklık özellikleri gösterdiği bulunmuştur. Anne-baba tutumları açısından; tek çocukların kardeşli çocuklara göre anne ve babalarından daha çok kabul edici/ilgi gösterici tutumlar algıladıklarını ve daha az psikolojik özerklik tutumu algıladıkları bulunmuştur. Bununla birlikte tek çocukların doğum sırasına göre ilk, ortanca ve son çocuklara göre anne ve babalarından daha çok kabul edici/ilgi gösterici tutumlar algıladıklarını ve daha az psikolojik özerklik tutumu algıladıkları görülmüştür. Akran ilişkileri bakımından; tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu akran ilişkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca tek çocukların ilk ve ortanca çocuklara göre daha olumlu akran ilişkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek çocukların kardeşli çocuklara göre benlik saygısı daha yüksektir. Doğum sırasına göre bakıldığında tek çocukların benlik saygısının ilk, ortanca ve son çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın nitel ve nicel araştırma kısımlarından elde edilen bulgular birbiriyle ilişkilendirilerek tartışılmış ve ileride yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tek çocuk, doğum sırası, kişilik özellikleri, aile ilişkileri, akran ilişkileri.

ABSTRACT

BEING an ONLY CHILD: PERSONALITY TRAITS, FAMILY and PEER RELATIONSHIPS

In this research, being an only child was investigated in terms of personality traits, family and peer relationships. In this context, it was examined how only children interpreted the phenomenon of being an only child, how they describe characteristics of only children, how they experience relationships with their parents, how they experience relationships with their peers, and how they perceive potential differences in their lives if they have a sibling. In addition to this, it was studied whether only children differ from children with siblings in terms of personality traits, perceived parental attitudes, peer relationships and self-esteem dimensions. It was also examined whether there were significant differences in personality traits, perceived parental attitudes, peer relationships and self-esteem between only children and first born, middle born, last born children according to birth-order positions. This study was designed with convergent parallel design among mixed method research. The qualitative research phase of the study was designed with phenomenological research, and the quantitative research phase was designed with correlational research. Interpretive phenomenological analysis was carried out at the qualitative research phase and superordinate themes and sub-themes were constituted for the experiences of only children. In the quantitative research phase, the differences between only children and children with siblings in terms of personality traits, perceived parental attitudes, peer relationships and self-esteem were analyzed with independent samples *t* test; the differences between only children and first born, middle born, last born were analyzed with one way analysis of variance (ANOVA). Among the Post Hoc analysis techniques, LSD test and Tamhane's T2 test were used to determine differences between the groups. As a result of the interpretive phenomenological analysis, four superordinate themes emerged. These themes were personality traits of only children, family relationships of only children, peer relations of only children and only children's perspective towards having siblings. As a result of correlational research, only children behave in a less neurotic manner than children with siblings, and than first born. Only children are also more open to experience than children with siblings, and than first born, middle born and last born children. In terms of perceived parental attitudes, it was found that only children perceive more acceptable / attentive attitudes, and that they perceive less psychological autonomy attitudes from their parents than children with siblings, and than first born, middle born and last born children considering birth order positions. In peer relationships, it was concluded that only children have more positive peer relationships than children with siblings and than first and middle born children. Finally, only children have higher self-esteem than children with siblings, and than first born, middle born and last born children with regard to birth order positions. The associated findings of qualitative and quantitative research were discussed in the last chapter and presented the suggestions for the future research.

Key words: Only child, birth order, personality traits, family relationship, peer relationship.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM	1
1.2. AMAÇ	10
1.2.1. Nitel araştırma soruları	10
1.2.2. Nicel araştırma soruları.....	10
1.3. ÖNEM	11
1.4. SAYILTILAR	13
1.5. SINIRLILIKLAR	13
1.6. TANIMLAR	13
BÖLÜM II: ALAN YAZIN ve KURAMSAL ÇERÇEVE	14
2.1. TEK ÇOCUK OLMAYA DAİR KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	14
2.2. TEK ÇOCUKLARIN KİŞİLİK GELİŞİMİ	19
2.3. TEK ÇOCUKLARIN AİLE İLİŞKİLERİ	27
2.4. DOĞUM SIRASI BAĞLAMINDA TEK ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİ	34
2.5. ÇOCUKLARIN PSİKOSOSYAL GELİŞİMİNDE KARDEŞ ETKİSİ ..	39
BÖLÜM III: YÖNTEM	42
3.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ: KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI	42
3.1.1. Karma yöntem araştırmasının seçilme nedeni	44
3.2. NİTEL ARAŞTIRMA AŞAMASI	45
3.2.1. Nitel araştırma yöntemi: Fenomenoloji	47
3.2.2. Çalışma grubu: Katılımcıların seçimi	48
3.2.3. Verilerin toplanması: Görüşme sorularının belirlenmesi	50
3.2.4. Verilerin analizi: Yorumlayıcı fenomenolojik analiz	52
3.2.5. Nitel araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği	55
3.2.6. Araştırmacının rolü	57

3.3. NİCEL ARAŞTIRMA AŞAMASI	57
3.3.1. İlişkisel araştırma.....	58
3.3.2. Evren ve örneklem.....	58
3.3.3. Kullanılan ölçme araçları.....	59
3.3.4. Nicel verilerin analiz işlemleri.....	62
BÖLÜM IV: BULGULAR	64
4.1. TEK ÇOCUK OLMA DENEYİMLERİNE İLİŞKİN NİTEL	
BULGULAR	64
4.1.1. Tek çocukların kişilik özellikleri.....	64
4.1.1.1. Çevrenin tek çocuk algısı	65
4.1.1.2. Tek çocukların tek çocuk olmaya dair tanımları	66
4.1.1.3. Tek çocukların olumlu özellikleri	70
4.1.2. Tek çocukların aile ilişkileri	72
4.1.2.1. Ailenin ilgisi	73
4.1.2.2. Ailenin beklentisi.....	77
4.1.2.3. Aileyle iletişim ve etkileşim.....	80
4.1.2.4. Ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı.....	83
4.1.3. Tek çocukların akran ilişkileri	84
4.1.3.1. Yakın arkadaşlık değeri	84
4.1.3.2. Sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık.....	87
4.1.4. Kardeşim olsaydı	89
4.1.4.1. Kardeşin eksikliği	90
4.1.4.2. Kardeşin engel oluşturması	96
4.1.4.3. Kardeşe dair farkındalığın olmaması.....	100
4.2. TEK ÇOCUK OLMA DENEYİMLERİNE İLİŞKİN NİCEL	
BULGULAR	102
4.2.1. Tek çocuklar ile kardeşli çocuklara ilişkin demografik bulgular	102
4.2.1.1. Katılımcılara ilişkin demografik bulgular	102
4.2.1.2. Tek çocukların devam ettiği okul kademesine ilişkin demografik bulgular	107
4.2.2. Tek çocukların ve kardeşli çocukların kişilik özellikleri, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular	108
4.2.2.1. Kişilik özelliklerine ilişkin bulgular	109

4.2.2.1.1. Tek çocukların kişilik özelliklerine ilişkin bulgular	109
4.2.2.1.2. Kardeşli çocukların kişilik özelliklerine ilişkin bulgular....	110
4.2.2.2. Anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular	110
4.2.2.2.1. Ortaokula devam eden katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular	111
4.2.2.2.2. Liseye devam eden katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular	112
4.2.2.3. Akran ilişkilerine ilişkin bulgular.....	114
4.2.2.3.1 Tek çocukların akran ilişkilerine ilişkin bulgular	114
4.2.2.3.2. Kardeşli çocukların akran ilişkilerine ilişkin bulgular.....	114
4.2.2.4. Benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular	115
4.2.2.4.1. Tek çocukların benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular	115
4.2.2.4.2. Kardeşli çocukların benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular	115
4.2.3. Tek çocukların kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumu, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular.....	116
4.2.3.1. Tek çocukların kişilik özellikleri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	116
4.2.3.2. Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	117
4.2.3.2.1. Ortaokula devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	117
4.2.3.2.2. Liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	117
4.2.3.3. Tek çocukların akran ilişkileri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	119
4.2.3.4. Tek çocukların benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	119
4.2.4. Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeyleri bakımından farklılıklarına ilişkin bulgular.....	120

4.2.4.1. Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri farklılıklarına ilişkin bulgular	120
4.2.4.2. Doğum sırasına göre katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumları farklılıklarına ilişkin bulgular.....	122
4.2.4.3. Doğum sırasına göre katılımcıların akran ilişkileri farklılıklarına ilişkin bulgular	125
4.2.4.4. Doğum sırasına göre katılımcıların benlik saygısı düzeyleri farklılıklarına ilişkin bulgular	126
4.2.5. Tek çocukların akademik başarı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular	127
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	129
5.1. TARTIŞMA	129
5.2. SONUÇ.....	141
5.3. ÖNERİLER.....	145
KAYNAKLAR	149
EKLER.....	164
ÖZGEÇMİŞ.....	172

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3-1:	Görüşme yapılan tek çocuklara ilişkin demografik bilgiler.....	49
Tablo 4-1:	Katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü dağılımları.....	103
Tablo 4-2:	Katılımcıların anne-baba eğitim durumları, ebeveynlerinin birliktelik durumu, en yakın gördükleri kişilerin dağılımları.....	104
Tablo 4-3:	Katılımcılara ilişkin demografik bulgular.....	104
Tablo 4-4:	Katılımcıların tek çocuk-kardeşli çocuk olma durumuna göre cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü açısından dağılımları.....	105
Tablo 4-5:	Katılımcıların tek çocuk-kardeşli çocuk olma durumuna göre anne-baba eğitim durumu, ebeveynlerin birliktelik durumu ve en yakın gördükleri kişi bakımından dağılımları.....	106
Tablo 4-6:	Ortaokula devam eden tek çocuklara ilişkin demografik bulgular.....	107
Tablo 4-7:	Liseye devam eden tek çocuklara ilişkin demografik bulgular....	108
Tablo 4-8:	Tek çocukların kişilik özellikleri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	110
Tablo 4-9:	Kardeşli çocukların kişilik özellikleri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	110
Tablo 4-10:	Ortaokula devam eden tek çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	111
Tablo 4-11:	Ortaokula devam eden kardeşli çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası	112
Tablo 4-12:	Tek çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	113
Tablo 4-13:	Kardeşli çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	113
Tablo 4-14:	Tek çocukların akran ilişkileri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	114

Tablo 4-15:	Kardeşli çocukların akran ilişkileri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	115
Tablo 4-16:	Tek çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	115
Tablo 4-17:	Kardeşli çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası.....	115
Tablo 4-18:	Tek çocukların kişilik özellikleri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	116
Tablo 4-19:	Ortaokula devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	117
Tablo 4-20:	Liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	118
Tablo 4-21:	Tek çocukların akran ilişkileri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	119
Tablo 4-22:	Tek çocukların benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	120
Tablo 4-23:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri puan ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamanın standart hataları.....	121
Tablo 4-24:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları.....	121
Tablo 4-25:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları.....	122
Tablo 4-26:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumları puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları.....	123
Tablo 4-27:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumları farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları.....	123
Tablo 4-28:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumlarının gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları...	123

Tablo 4-29:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumları puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları.....	124
Tablo 4-30:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumları farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları.....	124
Tablo 4-31:	Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumlarının gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları...	125
Tablo 4-32:	Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları...	125
Tablo 4-33:	Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları.....	126
Tablo 4-34:	Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları.....	126
Tablo 4-35:	Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları....	127
Tablo 4-36:	Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları.....	127
Tablo 4-37:	Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı gruplar arası farklarına ilişkin Tamhane's T2 testi sonuçları.....	127
Tablo 4-38:	Liseye devam eden tek çocukların kardeşli çocuklardan akademik başarıya göre farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar <i>t</i> testi sonuçları.....	127

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

Son yüzyılın farklı dönemlerinde büyük toplumsal değişmelerin daha küçük ölçekteki bir topluluk olan aile yapısındaki değişimlere yansımaları olmuştur. 1930'lu yıllarda dünyada yaşanan ekonomik buhrandan sonra insanların aile yaşantısı içinde tercihleri tek çocuk sahibi olmaya doğru kaymıştır. İkinci dünya savaşının sona ermesiyle "baby boom" çağı başlamış ve bu dönem 1970'li yıllara kadar sürmüştür. Bu geçiş döneminde tek çocuğa sahip olma oranları dünyanın birçok ülkesinde azalma göstermiştir. Son yıllarda nüfus planlaması, ekonomik sebepler ve üretim çağının getirdiği yoğun çalışma temposuyla birlikte ebeveyn adaylarının çocuk sahibi olma düşünceleri tekrar tek çocuk odağında toplanmaya başlamıştır. Bu durumlar ebeveynler tarafından bir tercih olarak değerlendirildiği gibi koşulların oluşturduğu bir zorunluluk haline de dönüşebilmektedir. Mecburiyet veya tercih etme seçenekleri arasında gidip gelen bu tartışmalar sürerken kendine özgü deneyimleriyle yeni bir hayat biçimi giderek yaygınlaşmaktadır: Tek çocuk olmak.

Yaşam döngüsü içinde giderek önem kazanan üretim olgusu ve beraberinde getirdiği kariyerde yükselme hedefleriyle birlikte, tek çocuğa sahip olma durumu günümüz dünyasında karşılaşılan önemli bir durum olarak dikkatleri çekmektedir (Falbo, 1978; Stanulovic ve Petrovic, 2006). Tek çocuklu ailelerin; aile dinamikleri ve aile yaşantılarında şahit olunan olumlu veya olumsuz boyutların sorgulanması, çocukların kişisel, duygusal ve sosyal gelişimleri açısından önemli bir durumu ortaya koymaktadır.

Ailelerin veya eşlerin tek çocuk tercih etmesinde birçok neden bulunmaktadır. Günümüz şartlarında tek çocuk tercih edilmesinin sebeplerinden biri ekonomiktir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yetersizlikten ötürü eşler ancak tek çocuğu yetiştirme gücüne sahip olabilmektedir (Rosen, 2001). Ebeveynlerin tek çocuğa sahip olmasının bir nedeni olarak vurgulanan durumlardan biri de kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasıdır. Değişen sosyolojik yapı içinde dünyada çalışan kadın nüfusunda artış gözlenmektedir. Bu durum çocuk bakımı konusunda ebeveynler için gerekli ve yeterli zamana sahip olamamaya yol açmaktadır (Weinlein,

2000). Bununla birlikte fizyolojik durum ve sağlık durumunun elvermemesi ile çocuk bakımının getirdiği birtakım olumsuzlukları yaşamayı istemeyen eşler tek çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir.

Çocukların ve gençlerin gelişim seyri içinde tek çocuk olma durumu özel bir yere sahiptir. Aile içinde yetişkinlerin dışında bir veya birkaç çocuğun olmaması tek çocuklar için sosyalleşme sürecinin farklılaşması anlamına gelmektedir. Bu durumda ebeveynlerin tek çocuklara yaklaşımı da farklılaşmaktadır. İlginin, dikkatin ve kontrolün tek bir odakta toplanması avantaj ve dezavantajları beraberinde getirmektedir. Tek çocuk-ebeveyn ilişkisi farklı boyutlarda farklı özellikler gösterebilmektedir. Tek çocukların ebeveynleriyle olan olumlu veya olumsuz ilişki durumlarının okul hayatlarına, arkadaşlık ilişkilerine ve akademik yaşantılarına yansımaları olabilmektedir. Dolayısıyla tek çocuk olma deneyimleri kişilik özellikleri, aile ilişkileri, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından kardeşi olanlara göre özgün bir yaşantı ağını ortaya çıkarmaktadır.

Tek çocuk olmak son yıllarda yaygınlaşan bir fenomen haline gelmiştir. Tek çocuklarla ilgili yirmi birinci yüzyılda tartışılan konular da bu doğrultuda yaygınlaşmaktadır. Alan yazında yer alan tek çocuk olma deneyimlerine ilişkin açıklamalarda; tek çocukların kendilerine özgü deneyimleri, kardeşi olanlardan ayırt edici özellikleri gibi konular farklılaşmaktadır (Falbo, 2012; Kim ve Fong, 2014; Polit ve Falbo, 1987; Tsui ve Rich, 2002; Wang ve Fong, 2009; Yang vd., 2017).

Bu farklılaşmalara ilişkin genel bir çerçeve içinde tek çocuklar ve tek çocuk olma deneyimleri dört başlık içinde ele alınabilir. Birincisi tek çocuklar doğası gereği olumsuz özellikler taşır. Bu bakış açısının yanında tek çocukların kardeşi olanlara göre daha avantajlı bir konumda olduğu da ifade edilmektedir. Üçüncü bir bakış açısına göre, tek çocuklar ile kardeşi olanlar arasında farklılık bulunmamaktadır. Tek çocuklara dair yapılan anlamlandırmaların sonuncusu ise tek çocukların kardeşi olanlara nazaran farklı özellikleri vardır ama bu farklılık iyi ya da kötü olarak değerlendirilemez (Sorensen, 2008).

Tek çocuk olmanın kardeşli olmaktan farkları ele alınırken iyi-kötü veya olumlu-olumsuz uçlarda değerlendirmeler yapılmaktadır. Hangisinin daha iyi hangisinin daha kötü olduğu tartışmasından öte hangi deneyimin ne anlama geldiği ve

çocukların gelişimine nasıl etki ettiğinin tartışılması daha yerinde olacaktır. Geçmiş yıllarda geniş ailelerin yaygın olması bir norm iken tek çocuklu ailelerin yaygınlaşmasıyla bu durum değişmiştir. Olağanın dışında olması ile 1900'lü yıllardaki tek çocuk algısı ile 2000'li yıllardaki tek çocuk algısı birbirinden oldukça farklıdır. Geniş ailelerin norm olduğu zamanlarda tek çocukluk deneyimi olumsuz olarak değerlendirilse de, günümüzde bu durum değişim geçirmekte ve tek çocuklara dair bu olumsuz algılar farklılaşmaktadır (Sorensen, 2008). Burada değerlendirilmesi gereken asıl unsur tek çocukların kardeşli çocuklardan hangi yönlerden nasıl farklı olduğunun iyi-kötü uçlarında ele alınmadan kendine özgü yaşantıların ışığında ortaya konmasıdır.

Tek çocuk olmak kendine özgü özellikler barındıran bir yaşam tarzıdır. Tek çocuklara yönelik olarak birtakım olumlu ve olumsuz düşünceler bulunmaktadır. Tek çocukların kardeşi olanlara göre akademik ve entelektüel bakımdan daha başarılı olduğu avantajlı olarak düşünülen bir durumdur. Yapılan araştırmalar tek çocukların ebeveynlerinden sağladığı veya aldığı desteğin tek bir yere yönlendirilmesi sonucu onların akademik olarak daha başarılı olduğunu göstermektedir (Chen ve Liu, 2014; Falbo, 2012). Tek çocukların entelektüel olarak daha başarılı olduğu ve bunu gösterdiği ifade edilmektedir (Falbo, 1977; Falbo, 2012).

Tek çocuk olarak büyümek kardeşi olanlara göre birtakım farklılıkları barındıran bir süreçtir. Tek çocukların şımartılmış, paylaşım konusunda yetersiz olma, yalnız olma ve utangaç olma durumlarını kardeşi olanlara göre daha çok yaşadığı öne sürülmektedir (Roberts ve Blanton, 2001; Rosen, 2001). Çocukların karakter ve mizaç özelliklerinin oluşmasına, genetik faktörlerin dışında, yetiştiği çevre de etki etmektedir. Ebeveynlerin aşırı müsamahası, aşırı korumacı yaklaşımı ve disiplin konusundaki yetersizlikleri tek çocukların olumsuz bir yaşam deneyimi döngüsünde kalmasına yol açabilmektedir (Mickus, 1994; Rosen, 2001; Weinlein, 2000).

Tek çocuk olma deneyimiyle ilgili farklı düşünceler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerden en çarpıcı olanı Stanley Hall ifade etmiştir. Hall tek çocuklarla ilgili yaptığı bir değerlendirmede; "Tek çocuk olmak kendi başına bir hastalıktır." ifadesini kullanmıştır (akt. Fenton, 1928). Bireyin çocukluk döneminden başlayıp yetişkinlik döneminde etkilerinin devam ettiği tek çocuk olma deneyimine dair bu bakış açısının geçerliği geçmişten günümüze tartışılmalıdır (Bohannon, 1898; Goodenough ve Leahy, 1927; Falbo, 2012). Kardeş sahibi olmanın ve aile içindeki konumun bireylerin

gelişimine nasıl etki ettiğiyle ilgili ilk çalışmaları Alfred Adler (1927/2018, 1929a/1964, 1929b/2018) yapmıştır. Adler doğum sırasıyla ilgili yaptığı araştırmalarında tek çocuk, ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuğun özelliklerinin neler olabileceğini tespit etmeye çalışmıştır. Doğum sırasının bireyin kişilik gelişimini nasıl etkileyeceğini araştıran Adler'in çalışmalarından hareketle doğum sırası Bireysel Psikoloji ekolünün önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu bağlamda tek çocukların ben-merkezci olduğunu, sosyal beceriler açısından yetersiz olduğunu ve ebeveynlerinin yaklaşımı ve ailede kardeşin olmaması nedeniyle yetişkin gibi büyüdüklerini ifade etmiştir (Adler, 1929a/1964).

Tek çocuklar yaşantıları bağlamında olumlu veya olumsuz yönleriyle nitelendirilirken tek çocukların kişilik özelliklerinin nasıl şekillendiği öne çıkan konular arasında dikkat çekmektedir. Ebeveynlerin ilgisinin tek bir çocukta olması ve evde yetişkin dışında bir bireyin olmaması nedeniyle tek çocukların kişilik özelliklerinin kardeşli çocuklara göre farklılaştığı belirtilmektedir (Polit ve Falbo, 1987). Tek çocukların kişilik özelliklerine dair bu farklılaşmanın yine toplumsal algı boyutunda olumsuz yönde olduğu ifade edilmektedir. Toplumsal algıyı destekler nitelikte, tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha ben-merkezli olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (Jiao, Ji ve Jing, 1986). Diğer yandan tek çocukların kişilik gelişimi açısından kardeşli çocuklardan olumsuz şekilde ayrılmadığı da ele alınan bir diğer durumdur (Poston ve Falbo, 1990; Wang vd., 2000). Hatta kişilik özellikleri kapsamında ifade edilen akademik motivasyon boyutuna tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha fazla sahip olduğu belirtilmektedir Ebeveynlerin çocukluk döneminden itibaren duygusal, sosyal, ekonomik açıdan bütün kaynaklarını tek çocuğuna yönlendirmesi akademik motivasyonun gelişmesine olanak tanımaktadır (Wan, Fan, Lin ve Jing, 1994). Tek çocukların kişilik gelişimine dair öne sürülen görüşlerin tartışmalı olması bu boyutun farklı kültürlerde ve farklı gelişim dönemlerinde incelenmesini de gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de tek çocuk olma olgusu ve deneyimlerinin nasıl geliştiği incelenmesi gereken önemli bir husustur.

Tek çocukların kişilik özelliklerine dair tanımlamaların bir kısmı doğum sırasıyla ilgili çalışmalarda verilmiştir (Eckstein, 2000; Ernst ve Angst, 1983; Nowicki, 1967; Nyman, 1995; Sulloway, 1996; Zyrianova, Chertkova ve Pankratova,

2013). Evde kardeşin sağlayacağı rekabet ve paylaşım ortamını deneyimlemediği için tek çocukların ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuklardan farklı olarak ben-merkezci ve yalnız olabileceği öne sürülmekte ve daha çok davranış sorunları sergilediği ifade edilmektedir (Eckstein vd., 2010). Bunların dışında tek çocukların kişilik özellikleri değerlendirilirken kardeşi olanlara göre daha çok duygusal dengesizlik gösterdikleri (Riggio, 1999) ve daha bencil oldukları da ifade edilmektedir. Tek çocukların kişilik özelliklerine dair farklılaşmaların eksenini doğum sırası araştırmalarında da tartışılan konular arasında yer bulmaktadır. Hem tek çocukların kardeşli çocuklarla karşılaştırılması hem de tek çocukların doğum sırasına göre ilk, ortanca ve son çocuklarla karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu karşılaştırmalar zemininde, tek çocukların kişilik gelişimlerinde ebeveynleriyle ilişkilerinin önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir.

Tek çocukların aile ilişkileri de kişilik gelişimi gibi özgün durumları içermektedir. Aile içinde tek çocuk olarak yetişen bireyler ebeveynlerinden sevgi, güvenlik ve rahatlık açısından önemli derecede destek almaktadır. Anne ve babaların tek odağında olan çocuklar derin bir yakınlık hissi içinde büyümekte ve gelişmektedirler (Pickhardt, 2008). Tek çocuğa sahip ailelerde ebeveynler ile çocuk arasında, çok çocuklu ailelere nazaran, daha çok psikolojik yakınlık kurulduğu öne sürülmektedir. Ebeveynlerin tek çocuklarına neredeyse her türlü deneyimlerinde yüksek derecede yakınlık göstermesi birçok durumla açıklanabilir. Evliliğin gidişatı, çocuğa rol model olma durumu, duygusal doyumu sağlama, çocukla vakit geçirme sınırının yükselmesi gibi olgular bu minvalde değerlendirilmektedir (Pickhardt, 2008). Ebeveynler ile çocuk arasındaki duygusal, sosyal ve ilişkiyel bağlanmanın çok çocuklu olan ailelere göre olumlu yönde farklılık gösterdiği durumu da söz konusu olabilmektedir (Blake, 1981). Diğer yandan tek çocuklu ailelerde, ebeveynler ve tek çocuk arasındaki ilişkide dezavantajlı durumlar da yaşanabilmektedir. Tek çocuklu aile ortamlarının çocuklarda duygusal olgunluğu ertelediği, çocukların güç dengesizliğinin olduğu bir aile ortamına maruz kaldığı, çocukların kendi yaşamında daha az bağımsız olduğu durumları ortaya çıkabilmektedir (Pickhardt, 1997).

Tek çocuklu ailelerde ebeveyn-çocuk ilişkilerinin şekillenmesi döngüsel bir yol izlemektedir. Dikkat ve kontrolün tek bir çocuk üzerinde yoğunlaşması birçok aşırılığı beraberinde getirmesinin yanında, çocukların kendilerine daha yakın olacağı

kardeşlerinden yoksun olması hem ebeveyn ilişkilerinin şekillenmesinde hem de sosyal becerilerinin gelişmesinde kilit konumdadır. Kardeşi olmayan çocuklar evde yalnızlık hissini daha çok yaşarken, sözel etkileşimlerde, özellikle çocukluk döneminde, yoksunluk duymaktadırlar. Bu yaşantıları olan tek çocukların sosyal ilişkilerinde kardeşi olan akranlarına göre daha başarısız oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Jamshidi, Afshar ve Rastgaran, 2013; Doh ve Falbo, 1999).

Tek çocukların aile ilişkileri kapsamında ele alınması gereken bir diğer konu ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri yaklaşımlarıdır. Tek çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarında bazı aşırılıklar olması durumu yine tartışılan konular arasındadır. Aşırı derecede üzerine titreme, aşırı korumacı yaklaşım, disiplin konusundaki aşırı veya rahat tutumlar, aşırı telafi edici yaklaşımları, aşırı tepki gösterme, mükemmellik arayışı ve beklentisi, övgü ve yermeye aşırılık hissi gibi tutumların çocukların gelişiminde olumsuz rol oynadığı düşünülmektedir (White, 2004). Ebeveynlerin bu gibi tutumlarında dengeyi yakalaması çocukların gelişiminde anahtar bir konuma sahip olmaktadır.

Tek çocuklu ailelerde ebeveynler ve çocuk arasındaki ilişkide beliren bazı yaşantılar, tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha avantajlı bir konumda olmasını sağlayabilmektedir. Anne ve babaların bütün odağının tek çocuk üzerinde olması ellerindeki olanaklarının paylaşılmasından tümünün tek bir bireye çevrilmesi olgusu gündeme gelmektedir (McKibben, 1998). Böylelikle ebeveyn-çocuk ilişkisinde daha anlayışlı bir üslupla; tutum ve tavırlarda dengeyi tek bir mizaç ve karakter üzerinde yoğunlaştırma durumu gerçekleşmektedir. Herhangi farklı iki bireyin karşılaştırılmasında yapılacak yanlışlarda ebeveynler için avantajlı bir deneyim ortaya çıkmaktadır (McKibben, 1998). Bu durum; çocukların ebeveynlik algısının biçimlenmesinde ebeveyn desteğinin yeterli ve verimli bir şekilde gerçekleştiği yönünde olabilmektedir.

Ebeveynlerin tek çocuklarını yetiştirme sürecinde, onlara yetişkinmiş gibi davranması ebeveyn-çocuk ilişkisinde ayrı bir boyut olarak değerlendirilmektedir. Anne ve babaların çocuklarına yetişkin bireylerin iletişim ve etkileşim düzleminde yaklaşımları çocukların yalnızlık hissi yaşamalarına, sosyal destek doyumsuzluğuna, kendilerinin anlaşıldığı konularda yetersizlik yaşamalarına neden olabilmektedir (White, 2004). Bu durum çocukların, özellikle ergenlik döneminden itibaren, ebeveyn

ilişkilerinde çatışmalar yaşamasına ve hem akranlarıyla hem de çevresindeki diğer yetişkinlerle sosyalleşme boyutunda eksiklikler yaşamasına yol açabilmektedir (White, 2004).

Tek çocukların aile ilişkileri, birden fazla çocuğun olduğu ailelerde doğum sırası bakımından ele alınmaktadır. Ebeveynlik tutumlarının çocukların doğum sırasına göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir (Kammeyer, 1967). Ebeveynlerin ilk çocuklarına aşırı derecede korumacı yaklaştığı ve müsamaha gösterdiği, ikinci çocuklarında ise aşırı yaklaşımlarının seyreltiği belirtilmektedir (Adams, 1972; Kammeyer, 1967). Kardeş sayısının artmasıyla birlikte ebeveynlerin yaklaşımında farklılaşma meydana gelmektedir fakat tek çocuklar bu farklı yaklaşımı deneyimleyememektedir.

Tek çocukların ebeveynleriyle olan yaşantısının dışında okulda geçirdiği yaşantılar da farklılaşabilmektedir. Ebeveynlerin mükemmeliyetçi tutumları, yapılan hatalara karşı aşırı müsamaha, davranışsal disiplindeki dengesizlik çocukların okuldaki yaşantısını da etkileyebilmektedir (White, 2004). Bu bağlamda tek çocukların kardeşi olan arkadaşları ve akranlarıyla olan etkileşimlerinde çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Disiplin yetersizliği, davranışsal düzenlemelerde aşırıya kaçma gibi durumlar sınıf ve okul ortamında öğretmenlerin dikkatini çekebileceği gibi, ebeveyn otoritesini öğretmene aktarma durumunu deneyimleme süreci de tek çocukların kardeşli akranlarından farklı bir yaşantısı olabilmektedir (White, 2004).

Tek çocuk olma deneyimleri ile ilgili kapsamlı çalışmalar gerçekleştiren Falbo araştırmalarının sonucunda ve alan yazın değerlendirmelerinde tek çocuklara özgü bazı kalıp düşüncelerin olduğunu ifade etmektedir. Bu konular arasında akademik başarı, akran reddi, kişilerarası uyum, cinsiyet rolleri ve sosyal becerilerde zayıflık gibi daha çok sosyalliğin ön plana çıktığı görülmektedir (Falbo, 2012). Diğer yandan tek çocukların psikolojik ve davranışsal uyum konularında kardeşli çocuklardan farklı olmadığı da belirtilmektedir (Liu, Lin ve Chen, 2010). Bununla birlikte kardeşin sosyallik yönünden sağladığı katkılar dikkate alındığında tek çocukların sosyal becerilerinin kardeşli çocuklara kıyasla zayıf veya yetersiz olmadığı yönünde bulgular da bulunmaktadır (Bobbitt-Zeher ve Downey, 2013; Riggio, 1999).

Çocukların ilk sosyal deneyimleri bağlamında kardeşin önemli bir etkisinin olduğu belirtilmektedir. Çocukların kardeşleriyle olan deneyimleri aile dışındaki ilişkilerine yansiyabildiği gibi kardeşlerle girilen etkileşimin çocukların bilişsel ve duygusal gelişimlerini, psikososyal yeterliklerini ve akranlarıyla ilişki kurma becerilerini geliştirdiği ifade edilmektedir (Brody, 1998; Parke ve Buriel, 2008). Bununla birlikte çocukların kardeşleri sayesinde aile içinde ebeveyn-çocuk ilişkisi gözlemleyebildiği ve bu ilişki biçimi yoluyla kıskançlık ve rekabetin olumsuz sonuçlarıyla baş etme becerileri kazanabildiği belirtilmektedir (Dunn, Slomkowski, Bcardsall ve Rende, 1994; Milevsky, Schlechter ve Machlev, 2011). Çocukların sosyal gelişiminde kardeşin önemli bir rolünün olduğu, arkadaşlık ilişkisinde bu durumun etkilerinin görüldüğü söylenmektedir. Nitekim Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002) ilkökul çocuklarıyla yaptıkları araştırmada kardeşli çocukların akranlarla ilişkili sosyal yeterliklerinin tek çocuklara göre daha olumlu olduğunu tespit etmiş, kardeşin sosyal yeterlikler kazanılmasında önemli bir avantaj sağladığını vurgulamıştır.

Tek çocukların sosyal deneyimleri bağlamında arkadaşlık ilişkilerine dair bir diğer yaklaşım da tek çocukların sosyal yeterlikler, beceriler ve davranışlar bakımından kardeşli çocuklardan farklılık göstermediği yönündedir. Tek çocukların olumlu sosyal davranış ve yakın arkadaşlık ilişkisinin kalitesi boyutlarında kardeşli çocuklardan ayrılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca çocuklarda ve ergenlerde kardeşin sosyal davranışları geliştirdiği ve yakın arkadaşlık ilişkisine destekleyici etkisinin olmadığı belirtilmektedir (Smorti ve Ponti, 2018; Tavares vd., 2004). Bununla birlikte doğum sırasının arkadaşlık ilişkisiyle ve sosyal davranışlarla ilişkili olmadığı yönünde bulgular da mevcuttur (Tavares vd., 2004). Tek çocukların çocukluk ve ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkileri de kişilik özellikleri ve aile ilişkilerine benzer şekilde farklı görüşlerin ifade edildiği bir boyut olarak dikkatleri çekmektedir.

Tek çocukların kişilik gelişimi, aile ilişkileri ve arkadaşlık ilişkilerinin yanında ele alınan konulardan biri de benlik saygısıdır. Benlik saygısı kişinin kendine dair algısının nasıl olduğuyla ilgilidir. Ailenin çocuklara yaklaşımı, çocukların arkadaşları arasındaki konumu, okul ve akademik yaşantıları benlik saygısını etkileyen unsurlar olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tek çocukların kardeşli çocuklara göre benlik saygısının daha yüksek olduğuyla ilgili görüşler bulunmaktadır (Falbo, 2012; Polit ve Falbo, 1987). Ailesinden gördüğü ilgi ve evin merkezinde olma

algısı tek çocukların benlik saygısının yüksek olmasında rol oynayan etmenler olarak ifade edilmektedir (Falbo, 1977; Falbo, 2012). Diğer yandan benlik saygısı yönünden tek çocuklar ve kardeşli çocuklar arasında farklılık olmadığı yönünde bulgular da mevcuttur (Fleming ve Courtney, 1984). Benlik saygısı yönünden hem tek çocuk olma durumu hem de doğum sırasına göre tek çocukların ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuklardan farklı olup olmadığı farklı bağlamlarda incelenmesi gereken bir olgudur.

Tek çocukların ebeveynleri ile ilişkisi ebeveynlerin çocuklara yaklaşım tarzı ve tutumlarıyla ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerin tek çocuklarıyla olan etkileşiminin çocuklar tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı bu olguyu açıklayabilmek adına önem arz etmektedir. Ayrıca burada dikkatleri çeken bir diğer husus tek çocukların aile içindeki yaşantılarının okulda akranları ile olan etkileşimlerinde ne şekilde seyrettiği veya biçimlendiği olgusu bütünsel bir örüntü oluşturmaktadır. Tek çocukların arkadaşlarıyla ve akranlarıyla olan iletişimleri ve etkileşimleri bağlamında yaşantılarını nasıl anlamlandırdıklarının ortaya konulması deneyimlerinin betimlenebilmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte tek çocukların akademik başarı/başarısızlık algısı ve yaşantılarının da nasıl şekillendiği onların kendilerini değerlendirmelerinde nerede konumlandığı hem ebeveynler hem de öğretmenler için farkındalık oluşturabilmektedir.

Bu araştırma kapsamında tek çocukların kişilik özellikleri ve benlik saygısı ile birlikte kendilerine özgü yaşam deneyimleri içinde ebeveynleriyle olan iletişim ve etkileşimleri ile aile yaşantısının tamamlayıcısı ve bütünleyicisi olarak arkadaşlarıyla olan ilişkilerini nasıl deneyimledikleri incelenmiştir.

Tek çocukların tek çocuk olma deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve tek çocukların kişilik özellikleri ve benlik saygısı ile aile ve akran ilişkileri boyutlarında kardeşli çocuklardan ve doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuklardan nasıl farklılaştığını ortaya koymak için bu araştırma önem arz etmektedir. Bu doğrultuda hem nitel hem de nicel araştırma modelleri kullanılarak tek çocukların sunduğu bilgiler iki tür kaynaktan elde edilmiştir. Böylelikle içerik ve yöntem olarak birbirini destekleyici ve bütüncül bir yaklaşımla tek çocukların deneyimleri anlamlandırılmıştır. Bu kapsamda tek çocuk olma olgusunun incelendiği bu araştırmanın amaçları ve araştırma soruları takip eden başlıkta verilmiştir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı ergenlik dönemindeki tek çocukların tek çocuk olma deneyimlerini, psikososyal yaşantılarını ve kardeş sahibi olmanın yaşamlarına getireceği olası farklılıkları nasıl anlamlandırdıklarının ve tek çocukların kardeşi olanlardan hangi yönlerden nasıl farklılaştığının belirlenmesidir. Bununla birlikte tek çocukların kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından kardeşi olanlara göre nasıl farklılık gösterdiği de ele alınmıştır.

Çalışmanın genel amacı kapsamında nitel ve nicel araştırma soruları aşağıda yer almaktadır:

1.2.1. Nitel araştırma soruları

1. Tek çocuklar tek çocuk olma deneyimini nasıl anlamlandırmaktadır?
2. Tek çocuklar tek çocuk olmanın ayırt edici özelliklerini nasıl tanımlamaktadır?
3. Tek çocuklar aile ilişkilerini nasıl deneyimlemektedir?
4. Tek çocuklar akran ilişkilerini nasıl deneyimlemektedir?
5. Tek çocuklar kardeş sahibi olmanın getireceği farklılıkları nasıl tanımlamaktadır?

1.2.2. Nicel araştırma soruları

1. Tek çocukların kişilik özellikleri (duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk) kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
2. Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları (kabul-ilgi/denetleme/psikolojik özerklik) kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Tek çocukların akran ilişkileri (birliktelik, çatışma, yardım, koruma ve yakınlık) kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4. Tek çocukların benlik saygısı kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

5. Doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk arasında kişilik özellikleri (duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışa dönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık, sorumluluk) açısından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?
6. Doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk arasında algıladıkları anne-baba tutumları (kabul- ilgi/denetleme/psikolojik özerklik) açısından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?
7. Doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk arasında akran ilişkileri (birliktelik, çatışma, yardım, koruma ve yakınlık) açısından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?
8. Doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk arasında benlik saygısı açısından anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?

1.3. Önem

Bu araştırma kapsamında tek çocukların aile bağlamı içinde ebeveynlerle olan ilişkisi ve etkileşimi ile aile yaşantılarının tamamlayıcısı olarak okul yaşantılarında akranlarıyla olan etkileşimini hangi şekilde algıladığı ve nasıl anlamlandırıldığı bütünsel bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra tek çocuk olma deneyimleri kişilik özellikleri ve benlik saygısı bakımından da incelenmiştir.

Bilim çevrelerinde, özellikle Pedagoji, Psikoloji ve Sosyoloji alanlarında gelişim dönemleri hem bireysel hem de toplumsal düzeyde incelenen konuların temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tek çocuk olma deneyimleri çocukluk döneminden yetişkinlik çağına kadar kardeşi olanlara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Çocukluk ve ergenlik dönemindeki farklı yaşantıların yetişkinlik dönemine yansımaları da bütün gelişimsel dönemler kapsamında tek çocuklar için kendine özgü bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Tek çocuk olmanın olumsuz yanları olduğu gibi olumlu yanları da bilim dünyasında ele alınmıştır. Olumlu-olumsuz boyutları merkezden uçlara doğru yayılan bir tartışma seyri içerisinde tek çocuk olma deneyimleri sosyolojik değişimle birlikte psikolojik ve pedagojik boyutları da ortaya koymaktadır.

Tek çocuk olma olgusu giderek yaygınlaşan bir yaşam biçimi olarak incelenmesi gereken bir konu olarak uluslararası yazının gündemine girmiştir. Türkiye’de odağın tek çocukta olduğu çalışma sayısı çok az olmakla birlikte bu konu bilimsel araştırmalarda kardeş sayısı başlığı altında incelenmektedir. Tek çocuklarla ilgili yapılan çalışmalar dünya yazınında da nispeten az olarak değerlendirilmekte ve bu özgün deneyimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için çok yönlü araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan bu çalışmanın tek çocuk alan yazınına katkı sağlayacağı ve tek çocuk deneyimlerinin odakta olduğu ileriki çalışmalar için olası yolları açacağı düşünülmektedir.

Tek çocuklarla ilgili uluslararası yazında yapılan araştırmalarda; tek çocukların özellikleri, sosyal yönleri, olumlu-olumsuz tanımlamalar ve tek çocuğa dair oluşan algının yaygın bir bakış açısına dönüşmesi bilimsel araştırmaların bu olgu özelinde yol açtığı boşlukla ilgilidir. Tek çocuklara dair nesnel verilerin elde edilmesi ve nesnel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi için tek çocuk olma deneyimi hem dünyada hem de Türkiye’de çok yönlü olarak araştırılması gereken bir konu olarak ele alınmalıdır. Tek çocuk olmaya dair deneyimler bilimsel araştırmalarla desteklendiği takdirde, giderek yaygınlaşan bir yaşam biçimi olarak tek çocuk olma olgusu daha iyi anlaşılacaktır. Böylelikle tek çocuk olmanın nasıl değerlendirilmesi gerektiğiyle ilgili hem araştırmacılara hem de pratikte karşılığı olarak ebeveyn adaylarına çok yönlü bilgilerin sunulmasının önü açılacaktır.

Dünyada ve Türkiye’de tek çocuklu aile sayısı giderek yaygınlaşmaktadır. Bu yaygınlıkla birlikte tek çocuk olgusunun okulda görünürlüğü de artmaktadır. Tek çocuk olmanın kendine özgü yönleri ve yaşantıları dikkate alındığında tek çocuklara dair farkındalığın okul yaşantısında henüz yeterli düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Tek çocuk olmaya özgü sorunların çözümünde, tek çocuk olmaya özgü geliştirilmesi gereken alanlarda ve tek çocuk olmaya özgü avantajlı durumların yaygınlaştırılmasında okul yaşantıları bağlamında okul psikolojik danışmanlarının ve öğretmenlerin farkındalığının olması önem arz etmektedir. Böylelikle okul psikolojik danışmanlarının, öğretmenlerin, velilerin ve akranların okul ortamında tek çocuk olmak ile ilgili anlayış ve kavrayışlarının güçlenmesi sağlanabilir.

1.4. Sayılılar

Bu araştırmada yapılacak görüşmelerde 12-17 yaş aralığındaki tek çocukların tek ocuk olma deneyimlerini yaşadıkları Şekliyle ifade ettikleri varsayılmaktadır. Görüşmede sorulan sorularla ve katılımcıların eklemek istedikleri durumlar kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma ayrıca katılımcıların kullanılan lme araçlarına kendi deneyimlerine uygun olarak samimi ve doğru yanıtlar verdiği varsayımından hareketle yrtlmştr.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın nitel araştırma kısmı 12-17 yaş grubundaki kardeşi olmayan ve yaşadığı evde kendi yaş grubundan bir bireyin olmadığı 20 tek ocuk ile yrtlmştr. Araştırma sadece ebeveynleriyle birlikte yaşayan tek çocukların çocukluk ve ergenlik dönemi deneyimleri ile sınırlıdır.

Araştırmanın nicel araştırma kısmı 12-17 yaş aralığındaki tek ocuk ve kardeşli çocuklarla yrtlmştr. Araştırma kapsamında kullanılan lme araçları ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Tek ocuk: Yaşam dönemleri boyunca kardeşi olmadan tek başına büyütülen, gelişiminde kardeş etkisinin olmadığı bireylerdir (Falbo ve Polit, 1986).

Doğum sırası: Çocukların duygusal, sosyal ve kişilik gelişimine etki eden aile içindeki kendine özgü konumudur. Doğum sırası, ilk ocuk, ortanca ocuk, son ocuk ve tek ocuk olarak aynı aile içinde farklı rollerin edinilmesini içermektedir (Adler, 1929b/2018).

BÖLÜM II: ALAN YAZIN VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tek Çocuk Olmaya Dair Kuramsal Yaklaşımlar

Bebekliğini ve çocukluğunu tek başına geçirmiş, tek başına büyütülmüş ve kardeşi olmayanlar en genel anlamıyla “tek çocuk” olarak anılmaktadır. Fiziksel olarak “tekliğe” dikkat çeken bu isim, bağlam itibariyle ebeveynler, akranlar ya da sosyal çevre için daha geniş anlamlara sahip olabilmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe kadar “tek çocuk” olarak anılan bu bireyler için “tek” olmanın mevcut ve gelecek yaşantıları için önemli ipuçları verebileceği gibi kardeşi olan bireylerle aralarında çok yönlü gelişimsel bir farkın olup olmadığına dair bir çıkış noktası oluşturduğu da düşünülebilir. Çalışmanın bu bölümünde, tek çocukların yaşantılarına ilişkin kuramsal çerçeve ve ilgili alan yazın incelenecektir.

Tek çocuk olma deneyimine ilişkin ilk araştırmaların Çin’de 1979’da yürürlüğe giren “Tek Çocuk Politikası”nın etkisiyle başladığı öne sürülebilir. Kontrolsüz nüfus artışının önüne geçmek üzere başlatılan uygulama, yetişkinlerin geç yaşta evlenmesini ve geç yaşlarda çocuk sahibi olmalarını gerektirmektedir. 2013 yılında gerileyen ekonomik büyüme hızı ve nüfusun yaş ortalamasının artması, Çin devletinin nüfus politikasını gevşetmeye karar vermesine yol açmış ve uygulamadan 2015 yılında tamamen vazgeçilmiştir (Hesketh, Zhou ve Wang). Şimdilik artmakta olan yaşlı nüfus projeksiyonlarına odaklanan Çin’de ömrünü tek çocuk olarak geçiren anne baba adayları genç yetişkinlerin çocuk sayısı kararları oldukça merak uyandırıcıdır, zira, bu durum tek çocuk olmayı bizzat deneyimleyen anne babalarının “kardeşe” olan ihtiyaçlarının ya da yabancılıklarının yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, politikadan vazgeçilmesini takip eden 2016 yılında doğanların %45’inin “kardeş” olması (BBC, 2017) söz konusu politikanın Çinli yetişkinleri derinden etkilediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tek çocuk olma durumunu deneyimlemenin tek koşulunun kardeşsizlik olmadığı öne sürülmektedir. Kardeşi olana kadar tek olarak büyüyen ilk çocuklar kardeşi olana kadar tek çocuk olarak büyütülmektedir. Ebeveynlerin de ilk ebeveynlik deneyimlerini yaşadığı bu bireyler, ergenlik veya yetişkinlik dönemine kadar tek çocuk olarak kalabilmektedirler. Ardından büyük kardeşin ya da kardeşlerin çeşitli

sebeplerle evden ayrılmasıyla evde yaşamaya devam eden son çocuklar da ebeveynler için çocuk bakım sürecinin yeniden başladığı çocuklar olarak ele alınmaktadır. Bebekliğine ya da çocukluğuna denk gelmeme ihtimali olsa da ergenlik döneminde veya sonrasında olan büyük kardeşlerden sonra bu bireyler de tek çocuk olarak büyütülmektedirler. Tek çocuk olmayı deneyimleyebilen bir diğer grubun da özel ihtiyacı olan engelli, zihinsel gelişimi farklı veya herhangi bir özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar olabilir, çünkü, bu çocuklar ebeveynlerin tüm ilgisinin merkezindedir ve ebeveynler bu çocuklarıyla ilgilenirken diğer çocuklarını zaman zaman ihmal edebilmektedir. Benzer biçimde çocuk kaybı yaşayan aileler de çocuk sayılarına bağlı olarak kardeşleri ya da daha sonra dünyaya gelen çocuklarını yaşamlarının merkezine alabilmekte ve onlara tek çocuk gibi davranabilmektedir. Cinsiyet ise bazı kültürlerde hala önemini korumaktadır; cinsiyet açısından kardeşleri içinde tek olan çocuklar - kardeşler içinde tek erkek veya tek kız çocuğu- ebeveynlerinin bu bireylere olan özel ilgisinin nedeni olabilmektedir. Yıldız çocuklar ise aile içinde bütün yatırımların yapıldığı, ebeveynlerin bütün ilgi ve kaynaklarını ayırdığı bireyler olarak tek çocuk gibi yetiştirilebilmektedirler (Pickhardt, 2008). Bu durum tek çocuk olmanın yalnızca fiziksel olarak “teklikten” kaynaklanmadığının, tek çocuk olmayı deneyimlemede başta aile olmak üzere birçok sosyal değişkenin de göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir.

Tek çocuk olma deneyimlerinin anlaşılmasında bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinin nasıl geçirildiğiyle ilgili bakış açısı önemli bir yer tutmaktadır. Bireylerin gelişimiyle ilgili farklı gelişimsel modeller ortaya konulmuştur. Bu modeller daha çok kişilerarası etkileşimlerden hareketle gelişimin devam ettiğini vurgulamaktadır. Sorensen (2008) tek çocuklarla ilgili yaptığı araştırmasında tek çocukların gelişimini üç farklı bakış açısı ile değerlendirmiş ve tek çocukların yaşamlarını çeşitli dönemler halinde incelemiştir. Bireyin gelişiminin içsel, kişiler arası ve bireyin dışındaki dünyada gelişen süreçlerle ele alınan gelişimsel dönemlerde tek çocuklar için aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuştur:

Çocukluk dönemi. Erikson (1950) psiko-sosyal gelişim modelinde çocuğun ebeveynleri, akranları ve okul arasındaki ilişkileri olumlu yönde geliştiğinde güven, özerklik, girişimcilik ve üretkenlik duygusunu kazanacağını belirtmiştir. Bir bireyin kişilik, duygusal ve sosyal gelişiminde çocukluk dönemi ilk tecrübelerin yaşandığı önemli bir evredir. Bu dönemde ebeveynler çocuk sahibi olmanın duygusal ihtiyacını gidermenin ötesine geçerek çocuklarının ev dışında da akranlarıyla ve diğer çocuklarla ilişki kurmasına olanak tanınmalıdır. Bu durum özellikle tek çocuğun psiko-sosyal gelişiminde yetişkinlerin dünyasından sıyrılarak kendi yaşlılarıyla bir araya gelme deneyimini yaşamasını sağlamaktadır. Müdahaleci ebeveyn tarzı çocuğun kendini yetersiz hissetmesine ve her fırsatta ebeveynin rehberliğine ve yönlendirmesine ihtiyaç duymasına yol açabilmektedir. İhmal edici ebeveynlik tarzı ise ebeveynlerin kendi doyurulmamış ihtiyaçlarını çocuğun ihtiyaçlarının önüne koymasına ile çocuğun çevresinden soyutlanmasına yol açmaktadır. Burada ebeveynlerin tek çocuğa yaklaşımı çocuğun benlik saygısı ve sosyal ilişkileri açısından belirleyici olabilmektedir.

Okul çağı dönemi. Tek çocuklar okul-çağı döneminde kardeşi olan çocukların kardeşleriyle olan paylaşım, etkileşim, oyun kurma gibi deneyimleri yaşayamadıklarından ilk defa girdikleri okul ortamında ve arkadaş çevrelerinde, öğretmenlerle ve diğer okul personeliyle iletişim kurmada kendilerini yetersiz hissedebilmektedir. Bu durum tek çocukların kuralları öğrenmesini ve uygulamasını zorlaştırabilmektedir. Fakat bu her tek çocuk için aynı olmayabilir. Tek çocuk olduğu için farklı olmaya aday ve akranları arasında öne çıkan bir birey de olabilmektedir. Çocukluk dönemi boyunca bütün ilgi ve dikkati üzerinde topladığı için tek çocuk girdiği her ortamda ilgiyi ve dikkati üzerine çekmek isteyebilir ve bunda başarılı olabilmektedir. Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2000) tarafından yürütülen çalışmada kardeşi olma durumunun daha iyi bir akran ilişkisi kurma ve sosyal becerilerin pratiğini sağlayıp sağlamadığı test edilmiştir. 139 ortaokul öğrencisinin katıldığı çalışmada tek çocukların akranlarına denk sayıda ve nitelikte ilişki kurduğu gözlenmiştir. Ancak, tek çocuklar grup olarak akranları tarafından daha az sevilmetedir. Yine tek çocukların akran gruplarında daha çok mağdur edildiği ve daha saldırgan tavırlar sergilemesi bu çocuklarda kardeşi olmama durumunun getirdiği çatışma çözme deneyimi eksikliğinden kaynaklandığı öne sürülmektedir.

Ergenlik dönemi. Ergenlik döneminde bireyler kendini bilme ve topluma nasıl uyum sağlayacağını değerlendirme noktasında “kimlik kazanımı” sürecinden geçmektedir (Erikson, 1950). Bu dönemde arkadaşlarına daha yakın olma ve en az bir tane yakın arkadaşlık deneyimi yaşanmaktadır. Ebeveynlerden nispeten uzaklaşma yine bu dönemde gözlenmektedir. Ergenlik döneminde tek çocuklar ise ebeveynlerinden uzak olmanın zorluğuyla yüzleşebilir. Tek çocuğa sahip ebeveynler çocuklarını kendi kimliklerinin bir parçası olarak görmektedir. Tek çocuk ise ebeveynlerin beklentilerini karşılama sorumluluğuyla büyümektedir. Bu durum da tek çocuğun kendini güvensiz hissetmesiyle birlikte olgunlaşmış bir birey olarak küçük bir yetişkin olmasına yol açmaktadır. Sürekli ebeveynlerin beklentisini karşılamaya yönelik olarak büyüyen tek çocuk ergenlik döneminde kendi kimlik arayışının ötesinde ebeveynlerinin dayattığı bir kimlik arayışı içinde kendisini bulabilmektedir. Diğer bir deyişle tek çocuk sahte bir benlik arayışı ile ergenlik dönemini geçirebilmektedir. Yine de tek çocukların bu dönemde kardeşi olan çocuklara göre öz-denetim, inisiyatif alma, hedef belirleme gibi konularda kardeşi olanlara göre daha otonom oldukları, eğitsel ve mesleki çalışmalarda daha üretken oldukları ve öz-saygı ve uyumlanma kapasitesi açısından da daha güçlü bir kişilik yapısına sahip oldukları ileri sürülmektedir (Mellor, 1990).

Genç yetişkinlik dönemi. Bu dönemde yakın arkadaşlıkların sürdürülmesi, karşı cinsle yakın ilişkilerin kurulması gibi süreçler yaşanmaktadır. Kardeşi çocuklar çocukluk döneminden itibaren yakınlık kurduğu bir kardeşi olduğu için bu dönemde tek çocuklara göre daha avantajlı bir konumdadır. Nitekim tek çocuklar yakın ilişki kurmaktan çekinebilmekte ve daha bağımsız olmayı seçebilmektedir. Bağlı olma ve bağımsız olma noktasında yaşadığı çelişkiler ikili ilişkilerde bağlılığın sorgulanmasına ve zaman zaman bağıllık noktasında sorunların belirmesine yol açabilmektedir. Bu durum kaçınılmaz olarak gelişen bir tek çocuk olma yaşantısı değildir fakat genç yetişkinlik döneminde özellikle ergenlik dönemindeki kimlik kazanımı sürecinde nispeten başarısızlığa uğramış tek çocuklarda gözlenebilmektedir. 20 genç yetişkin tek çocukla yapılan görüşmeler sonucu, Roberts ve Blanton (2001) tek çocukların çocukluklarını yalnız geçirmenin onlar için eğlenceli olduğunu ve kardeşler arası rekabetten de böylece uzak kaldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, sürekli başarı baskısı, ailenin ve sosyal çevrenin aralıksız ve yoğun ilgisi, akranlarla iletişim kurmada yaşanan güçlük ve ebeveynlerin bakımı ve kaybı gibi durumlarla yüzleşmenin bu dönemin karakteristik özellikleri olduğu ortaya çıkmıştır.

Orta ve geç yetişkinlik dönemi. Erikson (1950) orta yetişkinlik dönemini üretkenliğin başarılması olarak açıklamıştır. Bu bağlamda tek çocukların deneyimleri diğer bireylere göre farklılaşmaktadır. Bazı tek çocuk yetişkinler kariyerinde ilerlemeyi ve çocuk sahibi olmamayı düşünürken çoğu tek çocuk yetişkinlerin ise ebeveynlerinin bakımının sorumluluğunu üstlendiği sıklıkla gözlenmektedir. Hayatlarının geri kalanında bu yaşına kadar kendilerini büyüten ve artık yaşlanmış ebeveynleriyle ilgilenmeyi bir görev bilmektedirler. Ebeveynlerini kaybeden tek çocuk yetişkinler aileleriyle olan hatıralarını paylaşacak bir kardeşi olmadığı için derin bir yalnızlık da yaşayabilmektedirler. Polit, Nuttall ve Nuttall'ın (1980) tek çocukların başaramayacaklarına ilişkin önyargıyı yıkmak üzere yürüttükleri araştırmada tek çocuk yetişkinlerle diğer yetişkinlerin (çalışmaya katılan yetişkinlerin yaş ortalaması 44.5'tir) yaşam standartları ve kazanımları karşılaştırılmıştır. Kaba bir hesaplama Erikson'a göre "Üretkenliğe karşı Durgunluk" evresine denk gelen bu süreçte katılımcıların medeni halleri, eğitim durumları, meslekleri ve maddi kazanımları, mevcut ailelerinin büyüklüğü, sosyal yaşantıları ve mutluluk düzeyleri incelenmiştir. Sonuçlar tek çocuk yetişkinlerin eğitim düzeylerinin ve maddi gelirlerinin diğer gruptan daha yüksek olduğunu ve daha fazla sayıda kadın tek çocuk yetişkinin diğer kadın katılımcılara göre bir işte çalıştığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, mutluluk düzeyleri ve sosyal yaşantılar açısından ise gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tek çocukların diğer çocuklardan nasıl farklı olduğuyla ilgili yaptığı araştırmasında Mellor (1990) Erikson'un psikososyal gelişim evreleri bağlamında tek çocukların, ilk çocukların ve kardeşi olan diğer bireylerin gelişimsel sonuçlarını değerlendirmiştir. Çocukluk, ergenlik ve erken yetişkinlik dönemlerinde gelişim evreleri doğrultusunda cinsiyet ve doğum sırası ve cinsiyet ve aile büyüklüğü yapıları açısından incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, tek çocukların gelişimsel evreler bağlamında ilk doğan ve iki kardeşli ailelerdeki çocuklarla benzerlik gösterdiği yönündedir. Diğer yandan tek çocukların geniş ailelerden gelen çok kardeşli çocuklarla gelişimsel yönden benzerlik göstermediği saptanmıştır. Ayrıca ebeveyn-çocuk ilişkisinin olumlu şekilde gelişmesi ve kaliteli olması açısından değerlendirildiğinde tek çocukların ilk doğan çocuklarla gelişimsel olarak benzer özellikler gösterdiği diğerleriyle farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Sorensen'in (2008) Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı çerçevesinde bireylerin ve tek çocukların gelişim dönemlerine ilişkin değerlendirmeler karşılaştırıldığında, tek çocukların kardeşi olan çocuklardan çok farklı bir gelişim seyri izlemediği ve hatta duygusal gelişimdeki farklılaşmanın genellikle aile ve çevre ile ilişkilerden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Kardeşi olmadığı için çeşitli süreçleri deneyimleyememeleri ya da ilk arkadaşlarının -genellikle anne babalar- kendilerinden çok büyük olması tek çocuklarda içinde buldukları gelişimsel dönemin özelliklerinden sapmalar gözlenmesine neden olabilir. Son raddede ise kardeşi olan bireylerle ortak özelliklerin fiziksel gelişim safhasında kaldığı ve aslında bu sapmaların tek çocukların "normal" gelişim seyrine denk düştüğü de söylenebilir. Bu durum da tek çocuklar ile kardeşi olan çocuklar arasında bir karşılaştırma çalışmasında odaklanılması gerekenin kişilik gelişimi ve psikososyal gelişim olduğuna işaret etmektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde tek çocukların kişilik ve psikososyal gelişimlerine odaklanılmıştır.

2.2. Tek Çocukların Kişilik Gelişimi

Tek çocukların kişilik gelişimini inceleyen pek çok çalışma "sanılanın aksine" sözleriyle başlamaktadır. Bu durum, her türlü olguya olduğu gibi bireylerin tek çocuk olma olgusuna ilişkin de çeşitli önyargılarının ve genellemelerinin olduğunu göstermektedir. Tek çocukların kişilik özelliklerinin tanımlanması noktasında bazı olumsuz özellikler gösterdiği öne sürülmekte ve bu çocuklar bencil, şımarık, yalnız ve sosyal yönden yabancılaşmış olarak nitelendirilmektedir. Adler (1929a) Psikanalitik ekolün kişilik gelişiminde ailenin önemini vurgulamış ve kardeşin olmaması durumunun çocuğun sosyal uyum ve karakter gelişiminde zarar verici olabileceği yönünde fikir beyan etmiştir (Adler, 1929a/1964).

Çocuğun gelişiminde kardeş eksikliğinin azımsanmayacak bir dezavantaj olduğunu belirten araştırmacılar, kişilik gelişiminde istenmeyen ve kişilerarası ilişkilerde bozulmalara yol açabilecek özelliklerin oluşmasına yol açacağını ifade etmektedir. Kişilik özellikleri açısından değerlendirildiğinde tek çocukların ben-merkezli, inatçı, ilgi çekme meraklısı, bağılı, kaprisli, maymun iştahlı, kaygılı, genellikle mutsuz, sevimsiz (Blake, 1974; Lam, 1991; Thompson, 1974); bencil, çekingen ve şımartılmış (Polit, Nuttall, & Nuttall, 1980) olduğu belirtilmektedir. Bilhassa 1970'li yıllardan itibaren Çin'de uygulanan "tek çocuk politikası" ile birlikte

kültürel bağlamda tek çocuklara “küçük imparatorlar” denilmekte ve bu tanımlamayla birlikte tek çocukların bencil, inatçı ve şımartılmış kişilikler olarak nitelendirildiği kanısına varılmıştır.

Yine tek çocuk araştırmacılarının ön plandaki isimlerinden Sorensen (2008) da tek çocukların kişilik gelişimi temelli tek çocuk stereotipi oluşturmuştur. Buna göre;

- i. Tek çocuklar şımarıktır çünkü ebeveynlerin ilgileri tamamen onların üzerindedir.
- ii. Tek çocuklar oynayacak bir kardeşi olmadığı için yalnızlık çekerler.
- iii. Tek çocuklar sosyal olarak hünersizdir.
- iv. Tek çocuklar dikkat çekmeye can atarlar.
- v. Tek çocuklar paylaşmayı bilmez ve bu yüzden bencildir.
- vi. Tek çocuklar sosyal olarak kendilerini soyutlarlar.

Tek çocukların kişilik gelişimiyle ilgili bir bakış açısı da “tek çocuk arketipi” olarak tanımlanmıştır. Tek çocuk arketipi içsel, kişilerarası ve dışsal etkileşimlerle oluşan ve gelişimsel olarak yaşamın farklı dönemlerinde farklı anlamlandırmaları ve özellikleri oluşturan bir niteliğe sahiptir. Sorensen (2008) tek çocuk arketipi olarak adlandırdığı bu model ile tek çocukların kişilik gelişiminde ortaya çıkan yapıları ele almıştır.

Tek çocukların kişilik özellikleri açısından ele alındığında tek çocuk arketipinin ortaya koyduğu özellikler şu şekilde sıralanmıştır: şımarık, yalnız, paylaşmayı bilmeyen, ayrıcalıklı, olgun, yüksek başarılı, sorumluluk sahibi, bağımsız. Tek çocuklara dair oluşan algının iyi-kötü veya olumlu-olumsuz uçlarında değerlendirilmesinden ziyade kendi içindeki anlamlandırması burada önem kazanmaktadır. Bu özellikler daha çok kişiler arası ilişkiler ve dışsal etmenler üzerinden ele alınmaktadır.

Yukarıda da görüldüğü üzere tek çocukların kişilik gelişiminde etkili olan içsel, kişilerarası ve dışsal etkileşimlerin ortaya çıkardığı özellikler birbiriyle ilişkilidir. Merkezde tek çocuğun öz imgesi, zengin hayal dünyası, görkemlilik ve özel olma algısı yer almaktadır. Merkezden çevreye doğru yayılan etki ile tek çocuğun kendine özgü olma algısı ile bağlantı yoksunluğu-izolasyon-yalnızlık durumları ile yan yana bir konumda yer almaktadır. Sorensen (2008) bu durumu kardeşin olmamasına

bağlamıştır. İlk olarak kendini özel hissetme durumu açısından değerlendirildiğinde tek çocuğun, özellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde, hissettiği ve yaşadığı özel olma duygusu bir kardeş tarafından tahrip edilmemiştir. Diğer yandan çocuğun kardeşten alacağı sosyal ve duygusal destek ile kardeşlerle girilen etkileşimin oluşturduğu sosyal öğrenmeler sayesinde çocuklar yalnızlık duygusunu giderebilmekte ve kendini soyutlanmış hissetmemektedir. Evde, yani güvenli bir ortamda, çocuklar kardeşleriyle olan ilişkilerinde çatışma, kıskançlık ve rekabetle baş etme yollarını doğal olarak öğrenirler. Tek çocuklar bu durumun eksikliğini yaşayabilmektedir. Bununla birlikte, tek çocukların kardeşi olan çocuklardan daha benmerkezci olduğu ve sebat ve işbirliğine yanaşmada daha başarısız olduğunu ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Jiao, Ji ve Jing, 1986).

İkinci olarak incelenmesi gereken evre kişiler arası ilişkilerin etkilediği kişilik özellikleridir. Burada özellikle aile içinde karşılaşılan durumlar ele alınmaktadır. Tek çocukların ebeveynlerinden ayrışması ve yaşadıkları aile içi zorluklarla tek başına mücadele etmek zorunda kalması kardeşli çocuklara göre olası dezavantajlı bir durumu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tek çocuklar ebeveynlerine karşı kendilerini sorumlu hissetmekte ve bu sorumluluk bazen aşırıya kaçabilmektedir (Pitkeathley ve Emerson, 2013). Bu sorumluluktan dolayıdır ki evden ayrılması, ebeveynlerin beklentilerinin karşılanması ve aileyle ilgili diğer konularda kendilerini ağır bir yükün altında hissetmelerine yol açabilmektedir. Ayrıca tek çocuklarda kardeşli olan çocuklara göre görülmesi daha muhtemel bir özellik olan çatışmadan kaçma durumu vardır ki hem böyle bir etkileşime girmek istememe hem de çatışmayla baş edecek beceriyi kendinde görmeme durumu buna yol açabilmektedir (Sorensen, 2008).

Bununla birlikte, tek çocuk olmanın iki psikolojik etkisinden de söz edilebilir. Birincisi, ailenin bütün ilgisi ve dikkati kardeşlere paylaştırılmadan tek bir çocuk üzerinde olduğu için tek çocukların daha üretken olduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan, değerli bir fırsat olan kardeşlerle etkileşim yaşamadan kalitesi düşük bir hayata sahip olmanın tek çocukların hayatına yaş ilerledikçe ciddi olumsuzluklar getireceği belirtilmiştir. Bütün ilginin tek çocukta olması çocuğun akademik yönden daha başarılı olmasını sağlamaktadır (Krynen, 2011).

Son olarak tek çocukların dışsal etkileşimi ya da dünyayla ilişkileri göz önüne alındığında olumsuz stereotiplerin ve tek çocuğa dair olumsuz algının tek çocukların kişilik gelişimini ve benlik algısını etkileyen belirleyicilerden olduğu ifade edilebilir. İnsanların tek çocuk hakkındaki düşünceleri tek çocukların şımarık, yalnız, paylaşmayı bilmeyen ve ayrıcalıklı bireyler olduğu yönündedir. Bu düşünceler gerçek olsun ya da olmasın tek çocukların kendileri hakkındaki algılarını etkileyebilmektedir. Aynı durum olumlu düşünceler için de geçerlidir. Tek çocukların yüksek başarılı, olgun, sorumluluk sahibi ve bağımsız bireyler olduğuyla ilgili düşünceler de onların benlik algısına ve kişiliklerine etki edebilmektedir (Sorensen, 2008).

Tek çocukların tek tip kişilik özellikleri göstereceğine dair inanç bireylerin bireysel özelliklerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu yaklaşıma ilişkin Rosenberg ve Hyde (1993) tarafından boylamsal bir çalışma yürütülmüş ve tek çocukların “tek tip” çocuklar olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları tek çocuklara dair üç kategori ortaya çıkarmıştır: normal-uyumlanmış (Tip 1), dürtüsel-rol yapan (Tip 2) ve ilk doğana benzer (Tip 3). Tip 1 tek çocuklar konuşkan, iddialı, dengeli ve girişken aynı zamanda korku dolu, ilgisiz, kendini engelleyen ve hareket etmeye gönülsüzdür. Tip 2 tek çocuklar ise rahatına düşkün, isteklerini frenlemeyen, kırılgan, sübjektif, kontrolcü ve memnuniyetleri düşüktür. Tip 3 tek çocuklar ise bağımlı, üretken, empatik ve titiz olarak nitelendirilmiş ve tek çocuk özelliklerine ek olan ilk doğan özellikleri taşıdıkları belirtilmiştir.

Tek çocuklara dair; kültürel, felsefi, psikolojik veya sosyolojik düzlemde, geliştirilen algı olumsuz stereotipler ortaya çıkarmış olsa da her bireyin deneyimi farklılaşmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tek çocuk algısının belirli yönlerden yeniden ele alınması ve açıklanması gerekmektedir. Tek çocuk algısına dair yeniden çerçeveleme yapan Sorensen (2008, s.97) bu temaları şu şekilde açıklamıştır:

- i. Ebeveynlerin bütün dikkati ve ilgisi tek çocuğu üzerinde olması çocuk açısından rahatsızlık verici olabilmektedir. Tek çocuklar bazen bu ilgiden dolayı kendisine çok karışıldığını düşünebilir. Bu durum tek çocukları “şımartır” anlamına gelmemektedir.
- ii. Tek çocuklar yalnız olabilirler. Bu yalnızlık onların kendi başlarına olabilmesine katkı sağlamaktadır.

- iii. Tek çocuklar bir kardeşi olmadan büyüdükleri için evde dezavantajlı bir konumda olabilmektedir. Bu durumda ebeveynler tek çocuğuna telafi edici akran oyunu sağlayabilir.
- iv. Bazı tek çocuklar yeterince sosyalleşme fırsatı sunulmadığı için sosyal olarak kendilerini soyutlayabilmektedir ama bu durum kaçınılmaz değildir.

Lam (1991) tek çocukların kişilik gelişimi kavramsal modeli kapsamında tek çocuk olma durumunu, aile deneyimlerini, kişilik gelişimini ve bunların okul performansına yansımalarını ele almıştır. Bu modelde birtakım varsayımlar bulunmaktadır. Modelde benimsenen varsayımlardan biri tek çocukların kişilik gelişimlerinde önemli kişilerden birincil ve ikincil etkilere sahip olmalarıdır. Çocukların karakterlerinin gelişiminde çocuğa olan temas ve gösterilen güç derecesi açısından birincil ve ikincil etkiler belirlenmektedir. Bunun sonucunda tipik bir aile yapısında birincil etki ebeveynler olup ikincil etki kardeşler olmaktadır. Bu durumda ebeveynlerin çocukların gelişiminde olumlu yönde bir etkisi söz konusu olabilmektedir. Diğer yandan büyük ailelerde ya da yoksulluk sınırının altındaki ailelerde bütün çocukların ebeveynlerinden eşit derecede ilgi görmesi mümkün değildir ve bu ailelerde kardeşler birbirine etki edebilecek pozisyona gelebilmektedir. Yoksul ailelerdeki tek çocuklar sosyal izolasyona maruz kalabilmekte ve bu durum da kesişme modeli bağlamında mahrumiyet kavramına işaret etmektedir. Bu modelde yer alan diğer bir varsayım ise çocukların büyüdükçe kişilik gelişiminde etki alanına giren önemli diğer kişilerin dâhil olmasıyla ilgilidir. Okula başladıktan itibaren arkadaşlar, öğretmenler ve okuldaki diğer kişiler çocuklarla temas halinde olmakta ve kişilik gelişimine etki etmektedir.

Çin'deki tek çocuk politikasının ardından bu bireylerin gelişim dönemlerini inceleyen araştırmacıların başında gelen Falbo ve Polit (1986) ise tek çocuk olma deneyimlerini beş alanda değerlendirmiştir. Bu alanlar başarı, psikolojik uyum, karakter, zekâ ve sosyalliktir. İki merkezli olarak ele alınabilecek bu alanlardan zekâ (entelektüel yetenekler) ve başarı daha çok bilişsel süreçleri ifade ederken; uyum, karakter ve sosyallik tek çocukların diğerleriyle olan ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal boyuta işaret etmektedir. Bu boyutlar ele alındığında tek çocukların akademik olarak kardeşi olanlara göre daha başarılı olduğu; sosyallik, karakter ve psikolojik uyum

açısından kardeşi olanlardan herhangi bir farklılık göstermediği ortaya konmuştur (Falbo ve Polit, 1986). Akademik başarı ve zekâ (entelektüel yetenekler) açısından tek çocukların kardeşi olanlara göre daha iyi durumda olmasının nedenleri ailelerinin bütün ilgisini, dikkatini ve maddi-manevi kaynaklarını tek bir yere kullanmasına bağlanmaktadır.

Tek çocukların avantajlı olduğu durumların biri de olgunlaşmayla ilgilidir. Entelektüel gelişimin hızlı ve erken olması tek çocuklar için okul çağında önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Bu erken gelişimin nedenlerinden en önemlisi tek çocukların yetişkinlerle daha çok vakit geçirmesi olabilmektedir. Ayrıca tek çocukları olan ebeveynler çocuklarına daha çok maddi kaynak ayırabilmekte, materyal açısından daha zengin ortam veya oda sunabilmektedir. Erken entelektüel gelişimin dezavantaj oluşturduğu olumsuz durum ise ebeveynlerin çocuklarından aşırı derecede akademik başarı beklentisi oluşturabilmektedir (Falbo, 2012). Yine de maddi kaynakların sadece tek bir çocuğa ayrılmış olması, tek çocuklar için başarılı bir akademik yaşamı garanti etmemektedir. Chen (2015) tarafından Kaynak Seyreltme Teorisi'nin tek çocukların akademik başarısını ne kadar yordadığını ilişkin yapılan çalışmada, ilk çocuklar tek çocukları geçmiştir. Bununla birlikte görelî olarak kardeş sayısı daha az olan ailelerin çocukları da en az tek çocuklar kadar başarı göstermiştir. Akademik beklentiler, ödevlerde geçirilen süre, öz-değerlendirme açısından tek çocukların iki çocuklu ailelerin ilk ve son doğan arasında farklılıklar bulunmamıştır. Psikososyal sonuçlar bağlamında stres, olumsuz akran baskısına duyarlılık ve davranış sorunları açısından tek çocukların kardeşi olanlara göre farklılığı söz konusu değildir. Araştırma sonuçlarına göre, tek çocukların kardeşi olanlara göre dezavantajlı bir yaşantıya sahip olmadığı, hatta akademik açıdan avantajlı bir konumda olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Chen ve Liu, 2014). Söz konusu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde tek çocukların akademik başarısının ya da başarısızlığının sadece kaynak kullanımına bağlı olmadığına göstergesidir.

Cameron, Erkal, Gangadharan ve Meng (2013) tarafından yayımlanan raporda Çin'deki Tek Çocuk Politikası'nın tek çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Söz konusu politikadan önce ve sonra doğan 421 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada, bireylerin risk alma davranışlarını belirlemek amacıyla yatırım yapmaları gereken oyunlar oynatılmış ve 1979'dan sonra doğan katılımcıların

risk almaktan kaçındığı ve sermayelerini az kazançlı da olsa getirisi kesin yatırımlarla değerlendirdikleri gözlenmiştir. Yine katılımcıların iyimserlik düzeylerini belirlemek amacıyla “Yarın hava güneşli olacak mı?” gibi çeşitli sorular sorulmuş ve ihtimallerini yüzde ile ifade etmeleri istenmiştir. Politikanın geçişinden sonra doğan katılımcılar, diğer katılımcıların istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha az iyimser olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların deneyime açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, yumuşak başlılık ve nevrotiklik düzeyleri de Beş Faktörlü Kişilik Ölçeği aracılığıyla ölçülmüştür. Elde edilen veriler zorunluluk nedeniyle tek çocuk olarak büyüyen bireylerin daha yüksek düzeyde nevrotiklik belirtilerine sahip olduğu; sorumluluk düzeylerinin ise daha düşük olduğunu göstermiştir. Diğer alt boyutlarda ise anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Söz konusu rapor tek çocuk olmanın seçenek dâhilinde olup olmadığının tek çocukların psikolojik ve sosyal gelişimlerini etkileyebileceğine de işaret etmektedir.

Tek çocuklar yaşları büyüdükçe sosyal becerilerini geliştirebilmektedir. Özellikle ortaokula başladıktan sonra okul öncesi ve ilkokulda arkadaş edinme ve sürdürme, akranlarıyla yakınlık kurabilme ve iş birliği yapabilme gibi sosyal becerilerde zayıflıklar yaşayabilen tek çocuklar bu dezavantajı olgunlaşmayla birlikte geride bırakabilmektedir (Falbo, 2012). Bununla birlikte, tek çocukların kardeşi olan çocuklara göre yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunun tespit edildiği çalışmalar da mevcuttur (Seçim, Alpar ve Algür, 2014).

Falbo ve Hooper’ın (2015) Çin’deki tek çocukların psikopatoloji çalışmalarının sonucunun nicel olarak sentezlediği araştırması 1970’li yıllardan itibaren başlatılan tek çocuk politikasının oluşturduğu “küçük imparatorlar jenerasyonu”nun kardeşi olan akranlarıyla karşılaştırılmasını kapsamaktadır. Araştırmada kaygı, depresyon, düşmanlık, kişilerarası hassasiyet, obsesif kompulsif bozukluk, paranoid, fobik kaygı, psikotizm, ve somatizasyon alt ölçeklerini içeren belirti tarama envanteri kullanılmıştır. Çinli tek çocukların kardeşi olan akranlarına nazaran bu belirtilerin tamamında daha düşük düzeyde psikopatolojik belirtiler gösterdiği bulunmuştur (Falbo ve Hooper, 2015).

Kaygı, bireylerin gelişmesinde normal olarak kabul edilen duygulardan biridir. Yaş ilerledikçe ve bireylerin içinde buldukları çevre değiştikçe anneden ayrılma, okul, kardeş ya da arkadaş edinememe kaygısı olarak ortaya çıkabilir. Çocukların

sürekli kaygı düzeyleriyle annelerinin sürekli kaygı düzeylerinin incelendiği çalışmada, Alisinanoğlu ve Ulutaş (2003) tek çocuklar ile kardeşi olan çocuklar arasında anlamlı bir farklılaşma gözlenmediğini belirtirken, Peker (1999) tek çocukların sınav kaygısının kardeşi olan katılımcılardan daha yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Deniz, Yorgancı ve Özyeşil'in (2009) öğrenme güçlüğü bulunan çocukların sürekli kaygı ve depresyon düzeylerini incelediği çalışmada ise kardeşi olan çocukların tek çocuklardan daha fazla kaygı yaşadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, kardeşi olan çocukların depresyon düzeylerine ait ölçek puanlarının da daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Kaygıyı düzeyini inceleyen diğer çalışmalar da (Kavale, 2002; Sharma, 2004; Toros ve Tataroğlu, 2002) kardeş sayısı ile kaygı düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ileri sürmektedir.

Tek çocukların kişilik gelişimi içinde değerlendirilen konulardan biri de benlik saygısıdır. Tek çocukların benlik saygısına dair farklı görüşler ve yaklaşımlar söz konusudur. Tek çocukların benlik saygısının kardeşli çocuklardan daha yüksek olduğu bazı çalışmalarda vurgulanmıştır (Falbo, 2012; Falbo ve Polit, 1986; Veenhoven ve Verkuyten, 1989). Diğer yandan tek çocukların benlik saygısının kardeşli çocuklara göre farklılık göstermediği de belirtilmektedir (Fleming ve Courtney, 1984).

Ebeveynlerin tutumunun ve yaklaşımının tek çocukların benlik saygısına yansımaları olabilmektedir. Anne ve babasının bütün ilgisini, dikatini ve sevgisini tek çocuğa yönlendirmesi tek çocukların daha yüksek benlik saygısına sahip olmasını sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra ailenin bütün kaynaklarını tek çocuğuna yönlendirmesiyle tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha yüksek akademik başarı gösterdiği belirtilmektedir. Tek çocukların diğerlerine göre daha yüksek benlik saygısına sahip olması akademik yönden daha başarılı olmasına katkı sağlayabilmektedir (Falbo, 2012).

Ebeveynlerin durumu tek çocukları kardeşli çocuklara göre daha çok etkileyebilmektedir. Nitekim Veenhoven ve Verkuyten (1989) ebeveynleri çalışan kız tek çocukların genel benlik saygısının kardeşli olan akranlarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynlerin tutumları bakımından tek çocukların benlik saygısında farklılıklar oluşabilmektedir. Ebeveynlerin tek çocuklarından başarı beklentisi tek çocuklar üzerinde baskı oluşturabilmektedir (Robers ve Blanton, 2001). Başarısızlık halinde bu baskıdan ötürü tek çocukların benlik saygısı düşebilmektedir.

Tek çocuklara ilişkin olumsuz yargıların ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarına yansiyabilmektedir. Bazı ebeveynler tek çocuklara ilişkin olumsuz kalıp yargıları ve özellikleri kendi çocuklarına isnat edebilmektedir. Bunun yanı sıra tek çocuklar olumsuz kalıp yargıların kendilerinde de olduğunu düşünebilmekte ve davranabilmektedir. Bu durum tek çocukların benlik saygısının ve benlik algısının olumsuz yönde etkilenmesine yol açabilmektedir (Mancillas, 2006). Ebeveynlerin tutumları ve yaklaşımları tek çocukların benlik saygısında önemli bir husustur. Bunun yanında akademik başarı ve motivasyon, sosyal ilişkiler ile sosyal uyum tek çocukların benlik saygısı ile ilişkili unsurlardır (Falbo ve Polit, 1986).

Ebeveynlerin tek çocuğa yaklaşımının kişilik özellikleri açısından kardeşi olanlara göre farklılık göstermediği araştırmaların sonuçları arasında yer alsa da (Mottus, Indus ve Allik, 2008), ebeveynlerin bütün ilgisini, dikkatini ve kaynaklarını tek çocuğa yönlendirmesi onların kardeşi olanlardan farklı özellikler gösterdiği de elde edilen sonuçlar arasındadır. Daha önce de bahsedildiği üzere bu durum tek çocukların kişilik ve psikososyal gelişimlerini derinden etkilemektedir. Bir sonraki bölümde tek çocuklara özgü yaşantılar kapsamında tek çocukların aile içi deneyimleri ve anne-baba ilişkileri incelenecektir.

2.3. Tek Çocukların Aile İlişkileri

Çocuğun gelişiminde etkili olan faktörlerden biri de ailenin büyüklüğüdür. Tek çocuklu ailelerde bu durum kardeşli çocuklara göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasındaki önemli etmenlerden biri ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımlarıdır. Ebeveyn tutumları çocuğun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak gelişmesine olumlu veya olumsuz yönden etki edebilmektedir. Bununla birlikte çocuğun kişilik ve kimlik gelişiminde de ebeveyn tutumlarının önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, tek çocuk olma deneyiminin kendine özgü yanlarının oluşumunda ebeveynlerin tutumlarının belirleyici olabileceği önemli bir düzlemi oluşturmaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkileri düşünüldüğünde tek çocukların ilk doğan çocuklarla benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Bebeklik döneminden itibaren anne ve babalar bütün ilgisini, dikkatini, sevgisini ve bakımla ilgili eylemleri sadece çocuğa yönlendirmektedir. Aileye ikinci bir çocuk dâhil olduğunda ise ebeveynlerin

odağı ikiye ayrılmaktadır. İlk doğan çocuğa yönlendirilen kaynakların bir kısmı artık ikinci bebeğe aktarılmıştır. Tek çocuklar bu noktada kardeşi olanlardan ayrılmaktadır. Çünkü anne ve babanın bütün sevgisi, ilgisi, dikkati, maddi-manevi kaynakları tek bir odakta kalmaya devam etmektedir. İlginin ve dikkatin tek odağı tek çocukların ebeveynleriyle ilişkileri bu doğrultuda biçimlenmektedir (Adler, 1927/2018).

Winnicott (2014) ebeveynlerin neden tek çocuğa sahip olmak istedikleri veya olduklarıyla ilgili yaptığı değerlendirmesinde birincil nedenin ekonomik durum olduğunu ifade etmektedir. Ebeveynlerin maddi kaygılardan dolayı bütün yatırımlarını tek bir çocuğa yapmayı tercih etme eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte çocuğun özellikle bebeklik döneminde ebeveynler için bakım açısından bir yük olduğunu ileri sürmüştür. Bu duruma karşı ebeveynler hem çocuk sahibi olmak istemekte hem de bebeğin bakım sürecinin getirdiği zorlukları mümkün olduğunca az yaşamayı tercih etmektedir. Bu yüzden de söz konusu ebeveynler tek çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir (Winnicott, 2014).

Tek çocuk olma deneyimlerinin bazı olumsuzluklar içerdiğiyle ilgili kısımda, kardeşli çocukların olduğu ailelere nazaran tek çocuklu ebeveynlerin tutumlarındaki farklılıkların bu olumsuzluklarda etkili olabileceği tartışılmaktadır (Pickhardt, 2008; Rossberg, 2008; White, 2004). Başka bir deyişle, ebeveynlerin çocuğa yönelik tutumları nedeniyle tek çocuk olma deneyimlerinin olumsuz yönde anlamlandırıldığı ve yine bu yönde bir algının oluştuğu söylenebilir.

Ebeveynler ilk çocuklarıyla belirli bir ilişki kurmaktadır. İlk çocuk olması nedeniyle bebek bakımıyla ilgili tecrübenin eksikliği, çocuğun gelişimindeki dönemlerle ilk defa karşılaşılması gibi durumlar ebeveynlerin yüksek kaygı yaşamalarına yol açmaktadır. Bu kaygıdan dolayı ebeveynler ilk çocuklarına aşırı korumacı, tepkisel ve ilgili şekilde yaklaşabilmektedir. Ebeveynlerin bu yaklaşımları çocuklarda yoğun bir yakınlık duyma hissi oluşturabilmektedir. Bunun sonucu olarak da tek çocuklar kişilik gelişiminde bağımlı ve bencil özellikler gösterebilmektedir (Lam, 1991).

Tek çocukların ebeveynleriyle olan ilişkisini açıklamaya yönelik birçok yaklaşım ve model bulunmaktadır. Bu modeller arasında yer alan kesişme modeli, kaynakların seyrelmesi modeli ve bağlanma modeli bir yandan ebeveynlerin çocuklara

yaklaşımlarını açıklarken bir yandan da ebeveyn yaklaşımlarının tek çocuklarda nasıl farklılıklar oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bu modellerden *kesişme modeli (confluence model)* aile büyüklüğü ve çocuğun zekâsı arasındaki ilişkinin açıklanmasını içerir. Ailede yetişkinlerle etkileşimde olan tek çocuklar entelektüel olarak daha gelişmiş olabilmektedir. Bu da akademik başarı açısından tek çocuklara avantaj sağlamaktadır (Zajonc ve Markus, 1975). Doğum sırası ve aile büyüklüğünün etkisinin açıklandığı kesişme modelinde aile bağlamı içinde entelektüel gelişimin ebeveyn ve kardeşlerin zekasından oluşan entelektüel çevrenin kümülatif etkilerine bağlı olduğu düşünülmektedir. Kesişme modeli doğum sırasının olumlu ve olumsuz etkilerini, aile büyüklüğünün olumsuz etkilerini ve son doğan çocuk ile tek çocuğun handikaplarını açıklayan bir modeldir. Bu model bağlamında yapılan araştırmada tek çocukların entelektüel gelişim açısından ve bunun bir getirisi olarak akademik başarı açısından diğerlerine göre daha avantajlı bir konumda olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zajonc ve Markus, 1975).

Kaynakların seyrelmesi modeli'nde (Resource dilution model) ise kardeş sayısının artması akademik becerilere olumsuz yönde etki etmektedir. Ailenin yaşadığı çevre, ekonomik olanaklar ve ailenin çocuğa olan yaklaşımı ailenin sahip olduğu kaynakları oluşturmaktadır. Ailenin kaynaklarının sınırlı olduğu noktada, bu kaynakları paylaşan çocuk sayısı arttıkça çocuğun hayatının kalitesi de o denli azalmaktadır. Ekonomik olanaklar ve ebeveynlerin dikkati ve ilgisi tek çocuklara daha çok sağlanmaktadır. Ebeveynlerin tek çocuklardan beklentisi de doğal olarak daha fazla olmaktadır. Bu da tek çocuklara daha fazla imkân sağlamakta ve onlardan akademik yönden kardeşi olanlara göre daha başarılı olması beklenmektedir. Ebeveyn yatırımları; maddi, bilişsel ve kişilerarası yatırımlar olarak ele alınmaktadır. Ebeveynler ilk çocuklarına bu yatırımların hepsini sağlamaktadır. Çocuk sayısı arttıkça bu yatırımlar azalma göstermektedir. Tek çocuğa sahip ebeveynler ise bütün bu yatırımları sadece tek çocuğuna sağlamaktadır (Blake, 1981).

Bağlanma modeli (Attachment model) ise tek çocuklara ebeveynlerin yaklaşımı sayesinde tek çocukların entelektüel olarak gelişmiş, psikolojik olarak kendilerine güveni olan ve sosyal olarak olgun davranışlara sahip olan bireyler olduğu ifade edilmektedir (Chen & Liu, 2014).

White (2004) tek çocuk ebeveynlerinin çocuğa yönelik tutumlarındaki aşırılıklarının yol açtığı farklı tek çocuk deneyimlerine değinirken bunun kaçınılmaz olmadığını ve ebeveynlerin tutumları yüzünden tek çocukların duygu, düşünce ve davranışlarının kardeşli çocuklara göre olumsuz yönde farklılaştığını belirtmektedir. Ebeveynlerin tek çocuklarına yönelik aşırı davranışlarını “ebeveynlerin yedi günahı” ile resmetmiştir (White, 2004). Ebeveynlerin tek çocuğuna yönelik gösterdiği aşırı tutumlar; aşırı müsamaha gösterme, aşırı korumacı tutumlar, disiplin sağlamada başarısızlık, aşırı telafi edici tutumlar, mükemmellik arayışı ve beklentisi, çocuğa yetişkinmiş gibi davranma, aşırı derecede övme davranışlarıdır. Bu tutumların tek çocuklardaki olası etkileri aşağıda yer almaktadır.

Aşırı müsamaha gösterme: Ebeveynlerin tek çocuğa yaklaşımı aşırı hoşgörülü tutumları içerebilmektedir. Bu aşırı müsamaha durumu materyal ve duygusal açılardan yaşanabilmektedir. Ebeveynler tek çocuklarına her istediklerini alabilmekte ve hatta ekonomik durumu iyi olanlar bunu aşırı bir şekilde yapabilmektedir. Bu durum çocuklarda doyumsuzluğa ve her şeye sahip olmaya çalışma gibi aşırı hırsla neden olabilmektedir. Tek çocukların bu duruma düşmemesi için ebeveynlerin küçük yaşlardan itibaren birtakım önlemler alması, sınırlar koyması ve çocukların öz-disiplin kazanımları açısından fırsatlar sağlaması gerekmektedir. Ebeveynlerin tek çocuklarına aşırı müsamahalı tutumları tek çocukların ben-merkezli, bağımlı, huysuz ve uyumsuz özellikler göstermesine yola açabilmektedir (Polit, 1982; Mancillas, 2006; Roberts ve Blanton, 2001; Thompson, 1974).

Diğer bir yaklaşım ise ebeveynlerin tek çocuklarına karşı duygusal yönden aşırı müsamaha göstermesidir. Ebeveynler çocukların her istediğini yaptığında, çocukların her sorununu çözdüğünde, çocuk için bütün kararları kendisi aldığı ve buna benzer çocuğun sorumluluk almadığı her durumda aslında çocukların duygusal yönden bazı olumsuzlukları yaşamasına ve yetersiz bireyler olmasına yol açabilmektedir. Çocuğun sağlığı ve iyi oluşuna zarar gelmediği sürece ebeveynler tek çocuğun bazı sorumlulukları almasına izin verici olmalı, kendi başlarına karar verebilecek beceriyi kazanmalarına müsaade etmeli ve karşılaştığı sorunlara nasıl yaklaşacağıyla ilgili sorumluluk almasına yardımcı olmalıdır (White, 2004).

Aşırı korumacı tutumlar: Tek çocuğa sahip ebeveynlerin gösterdiği bir diğer tutum aşırı korumacı yaklaşımdır. Çocuklarının başına bir şey gelecek korkusu, çocuğun her an bir tehlikeyle karşılaşacağı kaygısı, çocuğun kıymetli olmasından dolayı ona zarar gelmesini istememe ve buna benzer korku ve kaygı içeren düşüncelerden dolayı bazı ebeveynler tek çocuklarına aşırı korumacı bir şekilde davranabilmektedir (Chen ve Liu, 2014). Bu yaklaşımdan ötürü tek çocuk, üzerinde aşırı düzeyde baskı hissedebilmektedir. Ayrıca aşırı korumacı yaklaşım ebeveynlerin özgüveniyle alakalı bir durum iken tek çocukların benlik saygısı gelişimine ve özgüvenine zarar verebilmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin aşırı korumacı yaklaşımından dolayı tek çocuğun karşılaşacağı olası zorlu durumlarda sorumluluk alabilmesi, karar verebilmesi ve çözüm üretebilmesi noktasında yetersiz kalmasına yol açabilmektedir (White, 2004). Diğer yandan yapılan bir araştırmada tek çocuğa sahip annelerin diğer annelere göre aşırı korumacı tutum bakımından herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır (Doh ve Falbo, 1999). Aşırı korumacı yaklaşım göstermeyen ebeveynlerin tek çocuklarının sosyal yeterlilikleri kardeşli çocukların sosyal yeterliliklerinden farklılık göstermeyebilmektedir.

Disiplin sağlamada başarısızlık: Tek çocuk sahibi olduğu için ebeveynler aşırı korumacı tutumlar gösterebilmekte ve çocuklarından her konuda yüksek başarı bekleyebilmektedir. Ayrıca tek çocuğa sahip olduğu için yaşadığı her deneyim ebeveyn için ilk tecrübe olma özelliği gösterebilmekte ve bunun getirdiği olası zorlukları da yaşayabilmektedir (Pitkeathley ve Emerson, 2013). Bu durumlar çocuğun disiplini konusunda bazı sorunlara yol açmaktadır. Ebeveynlerin aşırı katı veya aşırı esnek olması aile içi ilişkilerde ve tek çocuğun yaşantısında disiplin sağlama noktasında yetersizliklere neden olabilmektedir. Ebeveynler tek çocuğa sahip olduğu için katı-esnek tutum kutuplarını iyi dengelemek zorundadır. Aşırı esnek veya aşırı katı olmak çocuğun disiplini konusunda farklılaşan sorunlara yol açabilmekte ve çocuğun öz-disiplin sağlaması sürecine zarar verebilmektedir (White, 2004).

Aşırı telafi edici tutumlar: Tek çocuğa sahip olan ebeveynler bu durumdan çeşitli açılardan suçluluk duyabilmektedir. Bu suçluluğu taşıyan ebeveynler kariyerlerine veya ekonomik durumlarına öncelik verip ikinci çocuk yapmadıkları için çocuklarının yalnız olduğunu ve oyun arkadaşlarının olmadığını düşünmektedirler. Bu durumda tek çocuklar kardeş eksikliği yaşayabilmekte ve kardeşin yerine koyabileceği

bir arkadaş arayışı içine girebilmektedir (Pickhardt, 2008). Bazen de çalışan ebeveynler çocuklarıyla yeterli zaman geçiremedikleri için suçluluk duymaktadırlar. Bütün bunlar ve bunlara benzer suçluluk duygusundan dolayı ebeveynler tek çocuklarına aşırı telafi edici bir şekilde davranabilmektedir. Çocuklarıyla daha iyi ilgilenebilmek için okul dışında kurslara gönderip onların her fırsattan (çeşitli sporlar, hobiler ve geziler) yararlanabilmesini sağlamak için girişimlerde bulunabilmektedirler. Bunun dışında yine bu suçluluğun oluşturduğu bir durum olarak aşırı derecede duygusal korumacı bir tutum sergileyebilmektedirler. Ayrıca normal olarak değerlendirilen sorunlara bile aşırı tepki gösterebilmektedirler. Çocuklarının yalnız olduğunu düşünerek çeşitli ortamlarda çocuklarına oyun arkadaşı dayatabilmektedirler. Bu aşırılıkların hepsi bir arada değerlendirildiğinde, ebeveynler tek çocuklarına yönelik her anlamda aşırı telafi edici yaklaşımlar sergileyebilmektedirler (White, 2004).

Mükemmellik arayışı ve beklentileri: Bazı tek çocuklu ebeveynler çocuklarının her konuda mükemmel olmasını beklemektedirler. Bu beklentiyle ebeveynler, çocukları için çeşitli arayışlara yönelmekte, diğer ebeveynlerle yarışmakta ve çocuklarına yönelik aşırı derecede eleştirel olabilmektedir. Mükemmeliyetçi yaklaşımın olumlu sonuçlarının yanı sıra olumsuz sonuçları da bulunmaktadır (Pickhardt, 2008; Rossberg, 2008). Karar vermede zorluklar, sorumluluklarını kendi isteği doğrultusunun dışında ebeveynleri istediği için yerine getirme, aile ve okul çevresinde en popüler olma, empati kurmada yetersizlikler gibi durumları tek çocuklar yaşayabilmektedir. Bunlar mükemmellik beklentisinin olumsuz sonuçlarıdır. Olumlu sonuçlar ise başarı konusunda motivasyon sağlama, kendine güven duyma, sorunlarla baş etmede farklı stratejileri öğrenme ve deneme gibi durumlardır. Ebeveynlerin tek çocuklarında görmek istediği mükemmel olma özelliği konusunda çocuklarına yönelik sergileyeceği tutum olumlu ve olumsuz sonuçlardan hangi yönde bir dönüt alınacağıyla ilgilidir (White, 2004).

Çocuğa yetişkinmiş gibi davranma: Tek çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına yönelik olumsuz bir diğer yaklaşımı ise onlara yetişkinmiş gibi davranmaktır. Tek çocuklar çoğunlukla ailesi ile vakit geçirmekte ve çevresinde sürekli yetişkinler olmaktadır (Roberts ve Blanton, 2001). Ebeveynler de tek çocuğa yetişkinmiş gibi davranınca birtakım olumlu ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Olumsuz sonuçlar arasında en çok dikkat çekenini birçok yetişkin sorumluluğuna sahip olan tek çocuğun çocukluğunu kardeşli çocuklar gibi doğaçlama yaşayamamasıdır (White, 2004). Bunun yanı sıra tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha az özerk ve bağımsız olduğu belirtilmektedir. Bu duruma yol açan en önemli etken tek çocukların ebeveynleriyle bağımlı bir ilişki kurmasıdır (Byrd, DeRosa ve Craig, 1993). Ayrıca tek çocuklar yetişkinlik döneminde ebeveynlerinin bakımının sorumluluğunu yoğun bir şekilde alabilmektedir (Roberts ve Blanton, 2001). Tek çocuğa yetişkinmiş gibi davranmanın getirdiği olumlu sonuçlar da bulunmaktadır. Yetişkinlerle verimli ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi, yeni bir çevreye kolay uyum sağlaması, daha çok sorumluluk alması ve karar verme süreçlerinde daha başarılı olması olumlu sonuçlar arasında yer almaktadır.

Aşırı derecede övme davranışları: Tek çocuğa sahip bazı ebeveynler çocuklarının evrenin en kıymetli, mükemmel ve harika varlığı olduğunu düşünmektedir. Bütün iyi ve güzel özelliklerin tek çocuklarında olduğu düşünmekte ve başka çocuğa sahip olmamayı bu şekilde telafi edebilmektedirler. Bu yüzden de bu ebeveynler tek çocuklarını her konuda aşırı derecede övmektedirler. Ebeveynlerin tek çocuklarını aşırı derecede övmesi çocuk açısından bazı sonuçlara yol açmaktadır (Pickhardt, 2008; White, 2004). Öncelikle tek çocuk hayatının her döneminde yapacağı her iş için övülme ihtiyacı hissedebilmektedir. Bundan başka tek çocuk yaptığı vasat şeyler için bile olumlu pekiştirici beklemektedir. Bazen aşırı övme durumları tek çocuğu aşırı derecede baskılayabilmektedir. Tek çocuklar bu baskıyı yoğun bir biçimde yaşayabilmektedir. Aşırı övülen tek çocuklar okulda arkadaşlarıyla ilişki kurarken zorluk yaşamakta aynı durumu okulda öğretmen ve arkadaşlarından da bekleyebilmektedir (White, 2004).

Lam (1991) tarafından tek çocukların kişilik gelişimine dair oluşturulan modelde çocukların kişilik gelişiminde aile deneyimleri bağlamında yaşantıların yoksunluğu, eşsiz deneyimler ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin etkisi üzerinde durulmaktadır. Modelde ayrıca aile deneyimlerinin kişiliğin olumlu ve olumsuz özelliklerine etki ettiği yer almıştır. Bu etkileşimden hareketle tek çocuğun okul performansında bilişsel, duyuşsal ve psikomotor açılardan incelendiği gösterilmiştir. Model bağlamında tek çocukların erken çocukluk dönemindeki kişilik gelişiminde birincil olarak ebeveynlerin etkisi, ikincil olarak kardeşlerin etkisi ve okul çağında ise

okuldaki arkadaş, öğretmen ve diğer kişilerin etkisi rol oynamaktadır. Ailenin çocuğa yaklaşımı kişilik gelişiminde birincil olarak belirleyici bir role sahiptir.

Tek çocuklar, ebeveynlerinin tutumlarından dolayı birçok olumsuz davranışsal durumlarla karşılaşabilmektedir. Burada sorumluluk alması gereken kişiler ebeveynler olmalıdır. Ebeveynler her ne kadar iyi niyetli olursa olsun tutumlarının tek çocuklarının psiko-sosyal gelişimlerinde nasıl sonuçları ortaya çıkaracağına bilincinde olmaları gerekmektedir. Bu minvalde Rossberg (2008) “Sorun tek çocuk değildir, sorun tek çocuğun sorun haline getirilmesidir.” düşüncesiyle ebeveynlere tek çocuklarını yetiştirme sürecinde birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler arasında tek çocukların erken yaşlarda sosyalleşmelerinin sağlanması, başka çocuklarla oyun oynayabilmesi, paylaşmayı öğrenmesi, her isteklerinin yerine getirilmemesi, bağımsızlıklarının engellenmemesi, evde ve okulda sorumluluk almalarının sağlanması yer almaktadır. Böylelikle tek çocukların olumlu gelişimlerinin önündeki engeller kaldırılmış olmaktadır (Rossberg, 2008).

2.4. Doğum Sırası Bağlamında Tek Çocukların Özellikleri

Bu tanımlamalardan hareketle tek çocukların kardeşli çocuklardan farkının ortaya konulduğu bir diğer çalışma alanı doğum sırasıdır. Doğum sırası çalışmalarında tek çocukların ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocukla birlikte kişilik özellikleri ve gelişimsel özellikler bakımından farklılıkları olduğu vurgulanmıştır. Kardeşin kişilik gelişiminde etkisinin olduğunu ve doğum sırasının çocukların gelişiminde önemli bir etken olduğunu ifade eden çalışmalarla birlikte (Suloway, 1995), doğum sırasının ayırt edici farklılıklar getirmediği ve tek çocukların kardeşli çocuklardan farklı olmadığını belirtilen çalışmalar da bulunmaktadır (Falbo ve Polit, 1986).

Bireysel Psikolojinin öncüsü Adler kişilik gelişiminin sadece biyolojik olarak değil sosyal yönden gerçekleştiğini ve kişiliğin bireyin başkalarıyla olan ilişkisi ve başkalarına olan tutumları çerçevesinde inceleneceğini belirttiği Bireysel Psikoloji sisteminde sosyal ilginin çocukluk döneminde geliştiğini öne sürmüştür. Bu düşünceden hareketle, sosyal tutum ve ilgi öğrenme yaşantıları sayesinde çocuğun doğumundan itibaren annesi ve diğer bakım verenlerle girdiği sosyal etkileşimle gelişmektedir (Schultz & Schultz, 2007).

Bireysel Psikoloji ekolü bağlamında bireyin yaşam stili çocukluk döneminde yaklaşık beş yaşlarında belli olmaktadır. Adler'e göre çocuklar hayata başlarken yardıma muhtaçtır ve yaşam stilini oluştururken çevresini gözlemlemektedir. Çocukluk döneminde kişiler yetişkinlerin davranışlarını gözleyerek onları örnek alabilir ve karşılaştıkları problemleri bu yolla çözüme eğilimi içine girebilirler. Çocuğun gelişiminde ailenin önemi burada öne çıkmaktadır. Çocuğun gelişim süreci boyunca aile yaşantılarından izler taşıyacağı ifade edilmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde çocuğun aile içindeki konumunun onun hayatında etkili olacağı Bireysel Psikolojinin önemli kavramlarından birine işaret etmektedir. Çocuğun aile içindeki konumunu doğum sırası ile ilişkilendiren Adler, doğum sırasını ilk çocuk, ortanca çocuk, küçük çocuk ve tek çocuk olarak sınıflandırmayı tercih etmiştir (Murdock, 2013, s.117).

Adler doğum sırası kavramına ilişkin sınıflandırmasında çocuğun biyolojik olarak değil ailenin iç dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkan psikolojik doğum sırasını dikkate almıştır. Örneğin tipik ilk çocuk özelliklerini anne-babanın yaklaşımı, çocuğa bakım veren diğer kişilerin tutumları ve çocuğun mizacı gibi bazı olguların yol açtığı durumlar nedeniyle ikinci çocuk gösterebilmektedir. Bunun dışında, Adler doğum sırası ile ilgili yaptığı çalışmalar bağlamında çocukların özellikleri için doğum sırası sınıflamasının bir eğilim olduğunu belirtmiş ve bu özelliklerin mutlak doğru olacağıyla ilgili iddiasının olmadığını ifade etmiştir (Murdock, 2013, ss. 117-118).

Adler, kişilik ve doğum sırası arasındaki ilişkilerle ilgili çalışmalarında çocukların aile içindeki büyük, ortanca, küçük ve tek çocuk olarak konumlarının getirisi olarak farklı sosyal deneyimler yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunun sonucunda ise bireylerin farklı kişilikler gösterdiğini öne sürmüştür (Schultz & Schultz, 2007, s. 658). Adler (1929a/1964) doğum sırasına ilişkin bireylerin gösterdiği özellikleri şöyle açıklamıştır:

İlk çocuk; ilk doğan çocuk ebeveynlerin ve diğer aile üyelerinin bütün ilgisini ve dikkatini almaktadır. İlk çocuklar ailenin tek odağı olmakta ve bu sayede yetişkinlerle oldukça iyi etkileşim sağlayabilmektedir. Aileye ikinci bir çocuk geldiğinde ilk çocuklar ebeveynlerinden aldığı bütün ilgi ve dikkati paylaşmak zorunda kalmaktadır. Böylesi bir yaşantıyla ilk çocuklarda isyan etme eğilimi oluşabilmektedir. Aileye gelen yeni kardeşlerle birlikte ilk çocuklar gücün önemli

olduğu gibi bir fikre sahip olabilirler. Eğer yeterince yaş farkı varsa ve ilk çocuk yeterince olgunlaşmışsa ikinci ve sonraki kardeşlerin bakımında sorumluluk alabilmekte veya ona sorumluluk verilebilmektedir. İlk çocuklara atfedilen bir diğer özellik ise ilk çocukların ilerleyen yaşam döneminde yönetici pozisyonunda başarılı olduğudur. Diğer yandan ilk çocukların son çocuklar gibi sorun yaratan özellikler gösterdiği de doğum sırası araştırmalarında ele alınmaktadır.

İkinci çocuk; ilk doğan çocukla rekabet halinde olabilmektedir. İkinci çocuklar bu rekabette olumlu bir varoluş sergilerse ilk çocuğu geçebilir. Bazen de ilk çocuğa yetişememe durumunu yaşarsa cesaretsiz bir birey olabilmektedir. Bununla birlikte ikinci çocuklar ilk çocuklarla zıtlaşma içerisinde de olabilmektedir. Bu durum da ikinci çocukların zıtlaşmayı içeren farklı kişilik özellikleri göstermesine yol açmaktadır.

Ortanca çocuk; ikinci çocuk özelliği göstermekle birlikte kendisinden sonra bir kardeşi olursa büyük kardeş ve kk kardeş arasında sıkışmışlık hissedebilmektedir. Ayrıca arada kalma durumunda olabilmekte ve kendini büyük kardeşle kıyasladığında yetersiz hissedebilmektedir. Ortanca çocukların tepki odağında genellikle büyük kardeş olmaktadır.

Kk çocuk; kardeşler arasında kimsenin gvenmeyeceği bir birey olabilmektedir. Kk çocukların da başkalarıyla güvenli ilişkiler kurma konusunda yetersiz olacağı belirtilmektedir. Kk çocukla ilgili vurgulanan bir diğer durum ise, kk çocukların büyük kardeş veya kardeşlerle rekabet edemeyecek kadar yetersiz olarak kendini algılaması ve çabadan vazgeçmesidir. Bu durumda kk çocukların düşük özgüvenli ve korkak olabileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca kk çocuklar ebeveyn ve kardeşleri tarafından sürekli korunup kollanırsa ileriki hayatında kendilerini başkalarının kanatları altında yaşamak zorunda hissedebilirler.

Tek çocuk; hayatlarının ilk yıllarından itibaren çoğunlukla yetişkinlerle etkileşimde olduklarından yetişkin gibi büyümekte ve buldukları her ortamda tek ilgi odağı olmaktadır. Tek çocukların yetişkinlerle yoğun iletişiminden dolayı dili kullanma becerileri gelişmiştir. Ebeveynlerin aşırı korumacı yaklaşımları nedeniyle tek çocuklar bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini kazanamayabilirler. Bu durum da tek çocukların ben-merkezci ve sosyal açıdan yetersiz bireyler olmasına yol açabilir (Murdock, 2013, s.118).

Eckstein vd. (2010) doğum sırası ile ilgili istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar veren 200 araştırmayı incelemiş ve Adler'in psikolojik doğum sırası kavramı ile ilişkili olan çeşitli yaşamstili özelliklerini ortaya koymuşlardır. İlk çocuğun en çok öne çıkan özelliği yüksek akademik ve entelektüel başarı olarak ifade edilmiştir. Ortanca çocuğun ait olma duygusunun olmaması özelliği ile yüksek düzeyde sosyal özellikler gösterdiği belirtilmiştir. En küçük çocuğun yüksek düzeyde sosyal ilgi ve yumuşak başlılık özelliği gösterdiği görülmüştür. Diğer yandan tek çocuğun ise başarıya ihtiyaç duyan ve zeki olduğu belirtilmiştir. Psikolojik doğum sırası bağlamında ele alınan araştırma sonuçlarına göre ortaya konulan özellikler aşağıda yer almaktadır (Eckstein vd., 2010):

İlk çocuklar; yüksek düzeyde başarılı, yüksek motivasyona sahip, lider/baskın, yakın ilişkili, otoriteden daha çok etkilenen, aile değerlerine uyumlu, cinsel açıdan daha az geleneksel, yeni durumlardan daha çok korkan, cinsel açıdan erken olgunlaşan, politikacı olmaya daha yatkın, sorumluluk sahibi ve deneyime açık, olgun davranışlar gösteren, yüksek düzeyde benlik saygısı, başkalarının onayına bağlı olan, strese dayanıksız, disiplinli, az duygusallık, yarışmacı ve kendine güvenen, değişime karşı tutucu, yüksek etkinlik seviyesi gösteren, korkunç rüyalar görmesi muhtemel, liderlik konumundaki kadınlar, yüksek narsizm.

Ortanca çocuklar; ait olmama duygusu, sosyallik özelliği, daha az davranış problemleri, takım sporlarında başarılı, hem yaşlılarla hem de gençlerle iyi ilişkiler kurabilen, ilk çocuktan farklı alanlarda yarışan.

Küçük çocuklar; yüksek düzeyde sosyal ilgi ve yumuşak başlılık, en asi, en empatik, psikiyatrik bozukluk belirtilerinin abartılarak sergilenmesi, sanata daha yatkın, bilime ilgisi daha az olan, kardeşler arasındaki yaş farkı beşten fazlaysa daha kaygılı olan, en popüler olan, sosyal etkileşim içeren etkinlikleri seçme, şımarık olarak kabul edilen, yüksek düzeyde benlik saygısı, özel bilişsel alanlara sahip olan, ebeveyn kaybında en çok üzülen.

Tek çocuklar; başarılı, yüksek başarıya ihtiyaç duyan, zeki, en çok davranış problemi gösteren, en az aidiyet ihtiyacı olan, bencil, baskı altında aidiyet ihtiyacı olan, psikiyatrik bozuklukları gösterme ihtimali daha yüksek olan, en sevimli, en işbirlikçi, en güvenilir, cinsiyet kimliğine dair güçlü farkındalığı olan.

Belmont ve Marolla'nın (1973) 1944'ten 1947'ye kadar Hollanda'da yaşayan ve 19 yaşını geçen erkek katılımcılarla yürüttüğü çalışmada aile büyüklüğü ve doğum sırasının bilişsel performansa etkisi araştırılmıştır. İlk doğan çocuklar ve küçük ailelerden gelen çocukların (bir ila üç çocuk) en yüksek puanları almasına rağmen, tek çocuklar -en küçük aileden gelen ilk bebekler oldukları düşünüldüğünde- beklenenden daha düşük skorlar elde etmiştir. Tek çocuklar, dört çocuklu ailelerde ilk çocuklardan daha az iyi ve iki çocuklu ailelerin en küçük çocuklarından istatistiksel olarak anlamlı ve daha yüksek skorlar elde etmişlerdir.

Oktan, Odacı ve Çelik (2015) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin psikolojik doğum sıraları ile psikolojik sağlımlıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. 450 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada, ortanca ve tek çocuk psikolojik doğum sırası ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve ortanca ve tek çocuk psikolojik doğum sırasının psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tek çocukların aile içinde eşsiz bir konuma sahip olması ve ailelerin onlara karşı daha hoşgörülü ve koruyucu davranması (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995) ve tek çocukların yalnız yetişmesi toplumsal davranış ortamlarından uzak durmasının ise (Geçtan, 2006) tek çocukların psikolojik sağlamlığını olumsuz etkilediği öne sürülmektedir. Yine Prinyaphol ve Chongruksa (2008) tarafından 1148 üniversite öğrencisi katılımcıyla yürütülen çalışmada da psikolojik sağlamlığı en düşük olan grup tek çocuklardır. Isaacson (1977) tarafından yapılan çalışmada ise tek çocuklar yalnızlık teması ile özdeşleştirilmiştir. Tek çocukların psikolojik sağlamlığı üzerine yürütülen çalışmalardan çeşitli sonuçlar elde edilmesi psikolojik sağlamlık ile kişisel ve çevresel faktörler arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır.

Polit ve Falbo (1987) tek çocukların doğum sırasına veya aile büyüklüğüne göre kişilik boyutları açısından diğer çocuklardan farklılıkları olup olmadığını belirlemek için yaptıkları çalışmada liderlik, vatandaşlık, olgunluk, iş birliği, esneklik, otonomi, iç denetim odağı, öz-kontrol, kaygı, duygusal durağanlık, hoşnutluk, dışa dönüklük, sosyal katılım ve akran popülerliği özelliklerini incelemiştir. Bu özellikler bakımından tek çocukların kardeşi olanlara göre önemli bir farklılık göstermediği ortaya konmuştur.

Baskett (1985) yetişkinlerin sadece doğum sırası temelinde beklenti ve inançlarını belirlemeye çalıştığı araştırmasında tek çocuktan, en büyük çocuktan ve en küçük çocuktan beklentilerinin neler olduğunu tanımlamasını istemiştir. Çalışma kapsamında 50 maddelik sıfat listesi ebeveynlere ve ebeveyn olmayanlara verilmiş ve tek çocuk, büyük çocuk ve küçük çocukların nasıl özellikler gösterdiği sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre, büyük çocuklar dışa dönük, baskın lider ve aynı zamanda kurallara uyan ve sorumlu kişiler olarak tanımlanmıştır. Küçük çocuklar ise olumlu yönden sevecen ve sosyal olarak olumsuz yönden düşük başarılı ve kurallara daha az uyan bireyler olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan tek çocuklar akademik açıdan başarılı fakat ben-merkezli ve sempatik olmayan bireyler olarak tanımlanmıştır.

2.5. Çocukların Psikososyal Gelişiminde Kardeş Etkisi

Tek çocukların psikososyal gelişiminde kardeşi olmamanın ya da kardeş gibi paylaşımda bulunabilecekleri bir bireyin olmamasının önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Özellikle sosyal uyum, kişilerarası ilişkiler, problem çözme, iş birliği, birlikte hareket etme, kimlik oluşumu, özerklik, iletişim becerileri ve sosyal beceriler gibi çoklu etkileşime dayalı birçok nitelik açısından tek çocuklar kardeşi olanlara nazaran geride kalabilmekte veya eksiklik yaşayabilmektedir. Bu durumlar da tek çocukların kişiliğinin oluşumunda ve şekillenmesinde birtakım olumsuzluklara yol açabilmektedir. Çünkü kardeş veya kardeşler erken çocukluk döneminde sosyalleşme noktasında önemli bir role sahiptir. Bu eksikliğin yol açabileceği deneyimlerin kişilik gelişiminde farklılıklar ortaya koyabileceği tartışılmaktadır (Lam, 1991).

Kardeşi olan çocuklar birbirleriyle olan etkileşimlerinde birçok şey öğrenebilmektedir. Kluger (2006) yaptığı araştırmasının sonucu olarak bir çocuğun en fazla vakit geçirdiği kişinin kardeşi olduğunu belirtmiştir. Boş zamanının yaklaşık üçte birini kardeşi ile geçirdiği düşünüldüğünde çocuğun sosyal ve duygusal yönden gelişiminde kardeşin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kardeş bir çocuk için oyun arkadaşı, işbirliği yapılan ve sırların paylaşıldığı kişi olarak ebeveynlerden ve arkadaşlardan farklı bir konumda bulunmaktadır. Olumlu ve olumsuz yönden kardeşler birbirlerine çeşitli yönlerden model olmaktadır (Sorensen, 2008). Kardeşler arasında çatışma yaşanması ve bunların evin güvenli ortamında çözülmesi, kızgınlıkların sonuçlarının telafi edilmesi, karşı cinse nasıl davranılacağına öğrenilmesi ve yaşanan aile içi zorluklarda destek

olunması gibi sosyal becerilerin öğrenildiği bir etkileşim olmaktadır. Jiao, Ji ve Jing, (1986) çocukların davranışsal niteliklerinin gelişmesinde kardeşin önemli bir yeri olduğunu ve kardeşi olan çocukların işbirliği ve destek vermeye daha yatkın olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kardeşlerin aile içinde empati, şefkat ve cömertliği iyileştirdiği sonucuna ulaşan Padilla-Walker, Harper ve Jensen, (2010) ebeveynlerle kurulan dikey ilişkiler yerine kendilerine yakın yaşlardaki bireylerin etkileşiminin önemini vurgulamaktadır. Kardeş etkisinin çocukların depresyondan korunmasını ve daha iyi bir yaşam sürdürmesini sağladığı belirtilmektedir. Evdeki yaşamla ilgili sosyal desteği kardeşler verebilmektedir. Çocuklar her zaman aile ile ilgili durumları arkadaşlarıyla paylaşmazlar ve arkadaşlar aile yaşantısı hakkında her zaman fikir üretmezler. Bu açıdan değerlendirildiğinde tek çocuklar aile yaşantısında zaman zaman kardeş ihtiyacı hissetmektedirler (Krynen, 2011).

Çocukların duygusal ve sosyal gelişiminde kardeşin önemli bir yeri vardır. Psikoanalitik çalışmalar ve bireysel psikoloji çalışmaları kardeşin çatışma çözümünde ve sosyal becerilerin iyileşmesinde etkisinin olduğunu belirtmektedir (Sorensen, 2008). Ayrıca rekabetin çocukların gelişiminde olumlu sonuçlanabileceği ve başarıya götüren unsurlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Çocukların duygusal ve sosyal gelişiminde özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde kardeşin önemli bir rol oynadığı ve tek çocukların bu deneyimden yararlanamadığı düşünülmektedir.

Tek çocukların daha yaratıcı ve entelektüel olduğu bilirse de kardeşi olmama durumu birçok problem yol açmaktadır. Tek çocukların etkileşimde olduğu bir kardeşi olmadığı için sosyal ve duygusal beceriler yönünden zayıflık yaşadığı bulunmuştur. Ayrıca tek çocuklar artan aile baskısına maruz kalabilmektedir. Tek çocuk olmanın dezavantajları avantajlarının ötesine geçtiği görülmektedir. Çocukların kardeşleriyle paylaşım ihtiyacı hissettiği durumu göz önüne alındığından tek çocukların yetişkin olan ebeveynleriyle etkileşimde olduğu ve kardeş desteğinden ve ihtiyacından yoksun kaldığı ifade edilmektedir. Ailenin tek odağında olmak bazı durumlarda tek çocuğu baskı altına alabilir. Çocuklar sosyal, duygusal veya günlük yaşantılarını paylaşma ihtiyacı belirlediğinde kardeş burada önemli bir rol oynamaktadır. Çocuklar her şeyi yetişkinlerle konuşmak istemeyebilir, yetişkince konuşmak ihtiyacını gidermeyebilir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde kardeşler birbirleri için destekleyici bir konum alabilmektedir (Krynen, 2011).

Diğer bir araştırmada aile çatışması ve bireysel psikolojik uyum arasındaki ilişkide kardeş desteği etkisi incelenmiştir. Yüksek çatışmalı evlerde yüksek kardeş desteği olduğu zamanlarda olumlu uyumun tek çocuklu ailelere göre daha çok olduğu bulunmuştur. Yapılan bu araştırmada çocukluk dönemi boyunca yüksek kardeş desteği deneyimleyenlerin daha düşük kardeş desteği alanlara göre yüksek benlik saygısı gösterdiği ve sosyal ilişkilerde ve becerilerde daha yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek çocukların ise bu iki grubun arasında olduğu bulunmuştur (Caya ve Liem, 1998). Çatışmanın çok olduğu evlerde kardeş desteğinin önemli bir etkisinin olduğu ve tek çocukların bu destekten yoksun kaldıkları sonucuna varılmaktadır. Kardeş desteği olumlu benlik algısı, sosyal becerilerde yeterlik ve genel becerilerde yeterlik konularında azımsanmayacak bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Çoğu tek çocuk ailesinden bağımsız olamamıştır ve bağlanma noktasında sorun yaşayabilmektedir. Tek çocuklar ailesine yaşam boyu bakmakla yükümlü gördükleri tek kişilerin kendileri olduğunu düşünmektedirler. Bu durum da ebeveynlerden kopuşu ve bağımsız olmayı engellemektedir (Krynen, 2011).

Winnicott, tek çocukların ebeveynlerin bütün ilgisine sahip olduklarını, manevi yönden bütün kaynakların kendilerine verildiği gibi maddi olarak da bütün kaynakların tek çocuğa yönlendirildiğini belirtmektedir. Bu avantajlı durumun dışında tek çocukların kardeşi olanlara göre daha dezavantajlı bir konumda olduklarının altını çizen görüşler de mevcuttur. Tek çocukların özellikle çocukluk döneminde oyun arkadaşlığı konusunda evde bir eksiklik yaşayabileceğine dair bir kanı bulunmaktadır. Bununla birlikte tek çocuklar kardeşlerle girilecek etkileşimden ve ilişkilerden kaynaklı deneyimlerin eksikliğini yaşayabilmektedir. Örneğin çocuklarla oyun oynayan yetişkinlerin onların dünyasına yeterince girmeyeceği, oyundaki doğallığı anlayamayacağını ifade etmektedir. Çocuklar oyunda yetişkinlere göre mantıksız davranabilir veya dürtüsellikten gelecek zevkleri kaçırabilir. Bu yüzden çocuğun başka bir çocukla veya çocuklarla oyununda her zaman kendine özgü bir doğal yaşantı söz konusudur. Tek çocukların oyun deneyimleri bu açıdan eksik kalabilmektedir (Winnicott, 2014).

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni: Karma Yöntem Araştırması

Kişilik özellikleri, aile ve akran ilişkileri bağlamında tek çocuk olma deneyimlerinin incelendiği bu çalışma karma yöntemde tasarlanmıştır. Karma yöntem nicel ve nitel yaklaşımların birlikte kullanıldığı araştırma yaklaşımıdır. Postpozitivist ve pozitivist paradigma ile yapılandırmacı paradigmadan sonra bilimsel araştırmanın üçüncü bir paradigması daha ortaya çıkmıştır. Bu üçüncü oluşumda pragmatist paradigma kapsamında araştırmalar yürütülmektedir. Başka bir deyişle, pozitivist paradigma kapsamında nicel araştırma, yapılandırmacı paradigma kapsamında nitel araştırma ekollerinin ardından üçüncü yöntembilimsel hareket olarak temellendirilen araştırma yaklaşımı karma yöntem araştırmalarıdır (Teddlie ve Tashakkori, 2009).

Karma yöntem araştırmalarında, bir araştırmacı veya araştırmacı ekibinin nitel ve nicel araştırma yaklaşımlarının unsurlarını (nicel ve nitel bakış açılarını, veri toplama işlemlerini ve analiz tekniklerini) birlikte kullanarak herhangi bir konuya dair anlama ve doğrulamanın genişliğini ve derinliğini sağlanması amaçlanmaktadır (Johnson, Onwuegbuzie ve Turner, 2007).

Karma yöntem araştırmaları için yapılan tanımlamalarda temel vurgu nicel ve nitel araştırma yaklaşımı, yöntemleri, türleri ve verilerinin birlikte kullanılması yönündedir. Karma araştırma sadece bir yöntem değil nicel ve nitel araştırma ekolleri gibi bir yöntembilim olarak da değerlendirilmektedir (Johnson, Onwuegbuzie ve Turner, 2007). Benzer şekilde Creswell ve Plano Clark (2011) karma yöntem araştırmasını, araştırma yöntemi olarak tanımlamanın yanı sıra felsefi varsayımları olan bir araştırma deseni olarak da betimlemiştir. Bu minvalde araştırmanın probleminin belirlenmesi, verilerin toplanması ve analizi, bulguların birleştirilmesi, dönüştürülmesi ve yorumlanması sürecinde karma yöntem, araştırmanın bütününde işkoşulduğu bir desen olarak ele alınmaktadır. Araştırma problemi hem niceliksel hem de niteliksel olarak incelendiği için daha verimli bir şekilde incelenebilmektedir (Creswell ve Plano Clark, 2011).

Bir araştırma deseni olarak karma yöntem araştırmalarının kullanılmasının getirdiği avantajlı durumlar söz konusudur. Karma yöntem araştırmalarında hem nicel hem de nitel veriler toplandığı için araştırma problemine dair daha geniş bir bakış açısı sunulabilmektedir (Moss, 2017; Wisdom ve Creswell. 2013). Ayrıca karma yöntemli araştırmalar hem tümevarımsal hem de tümdengelimsel yaklaşımları birleştirmektedir. Karma yöntem araştırmalarının bir diğer avantajı da kişisel yanlılığın diğer araştırma yaklaşımlarına göre daha az olmasıdır. Böylelikle elde edilen bulgular farklı veri türleriyle birleştirilerek tartışılmakta, doğrulanmakta veya yanlışlanmaktadır (Wisdom ve Creswell. 2013).

Karma yöntem araştırmasının temel vurgusu araştırma sorusunun bütün araştırma sürecini yönlendirdiği ve hangi desenin uygulanacağını gösterdiği yönündedir (Teddlie ve Tashakkori, 2009). Bu temelden hareketle araştırmanın amacı doğrultusunda nicel ve nitel aşamaların nasıl ve ne şekilde birleştirileceğine dair bir anlayış geliştirilmesi gerekmektedir. Karma yöntem araştırmalarında nicel ve nitel aşamaların hangisinin önce geleceği, hangisine daha çok vurgu yapılacağı, aşamalar arasındaki etkileşimin nasıl seyredeceği ve aşamaların sonuçlarının nasıl birleştirileceği unsurları göz önünde bulundurulmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2011).

Karma yöntem araştırma desenlerinin sınıflandırılması nicel ve nitel yaklaşımların önceliği ve vurgusuna bağlı olarak yapılabilir. Creswell ve Plano Clark (2011) dört temel karma yöntem deseni tanımlamıştır. Bunlar; yakınsayan paralel desen, açıklayıcı sıralı desen, keşfedici sıralı desen ve iç içe karma desen olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca bunlara ek olarak dönüştürücü desen ve çok aşamalı karma desen de karma yöntem araştırmaları kapsamında yer almaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2011). Bu araştırma ise araştırma problemine ve sorularına uygun olarak karma yöntem araştırma türlerinden yakınsayan paralel desen ile yürütölmüştür. Yakınsayan paralel desen için paralel karma desen, üçgenleme ve yakınsama gibi farklı kavramlaştırmalar da yapılmıştır. (Creswell ve Plano Clark, 2011; Heiselt ve Sheperis, 2009; Teddlie ve Tashakkori, 2009).

Yakınsayan paralel desen nitel ve nicel verilerin eş zamanlı veya kısa aralıklı olarak birbirinden bağımsız bir şekilde toplandığı ve yine birbirinden bağımsız bir şekilde analiz edildiği bir karma yöntem tipidir (Creswell ve Plano Clark, 2011).

Yakınsayan paralel desenin amacı araştırma olgusuna ilişkin farklı türdeki verilerin birbirini tamamlaması ve daha geniş bir bakış açısı sunmasıdır. Yakınsayan paralel desende verilerin analiz edilmesinin ardından araştırmanın nitel ve nicel bulguları birleştirilerek yorumlanmaktadır. Araştırmanın bulgularının birleştirilerek yorumlanması ile bir meta-çıkartım yapılmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2011; Teddlie ve Tashakkori, 2009).

Creswell ve Plano Clark (2011) yakınsayan paralel desenin dört adımda gerçekleştiğini belirtmektedir. İlk adımda nitel ve nicel araştırma soruları oluşturularak veriler paralel olarak birbirinden bağımsız şekilde toplanmaktadır. İkinci adımda nitel veriler, kullanılan nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak analiz edilirken eş zamanlı olarak nicel veriler de kullanılan nicel araştırma yaklaşımına uygun olarak analiz edilmektedir. Üçüncü adımda nitel ve nicel araştırma sonuçları birbiriyle ilişkilendirilmekte ve farklılıklar ortaya çıkarılarak sonuçlar birbirine dayandırılmaktadır. Son adımda ise araştırmanın genel amacına uygun olarak her iki türdeki bulgular birbiriyle ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır (Creswell ve Plano Clark, 2011).

Bu çalışma karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desende nitel ve nicel araştırma türlerini kapsamaktadır. Nitel araştırma aşaması fenomenolojik araştırmadır. Fenomenolojide, yaşları 12-17 arasında olan on kız on erkek olmak üzere toplam yirmi tek çocuğun psikososyal deneyimleri ve tek çocuk olma fenomenini nasıl anlamlandırdığı incelenmiştir. Buna ek olarak nicel araştırma aşaması nicel araştırma yaklaşımlarından ilişkiyel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Tek çocukların kişilik özellikleri, benlik saygısı, algıladıkları anne-baba tutumları ve akran ilişkileri açısından kardeşli çocuklardan nasıl farklılaştığının ele alındığı nicel araştırma aşamasından elde edilen bulgular fenomenolojik araştırma sonucunda ortaya çıkan temalarla karşılaştırılarak ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın her iki türdeki bulguları birbirini tamamlayıcı nitelikte sentezlenmiş ve tartışma bölümünde yorumlanmıştır.

3.1.1. Karma yöntem araştırmasının seçilme nedeni

Tek çocuk olma deneyimlerinin incelendiği bu araştırma karma yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırma ve nicel araştırmanın eş-zamanlı ya da ardışık olarak yapıldığı paralel karma desen seçilmiştir. Öncelikle tek

çocukların yaşam deneyimleri bağlamında kişilik özellikleri, aile ve akran ilişkileri ele alınmış, bu yaşantıların kendileri tarafından nasıl deneyimlendiği ve anlamlandırıldığı tek çocuk olma olgusu üzerinden fenomenolojik araştırma modeli ile gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik araştırmada tek çocukların deneyimlerine odaklanılmıştır. Ortaya çıkan temalar doğrultusunda bu deneyimlerin kardeşli çocuklardan farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel araştırma ile tek çocukların kardeşli çocuklardan farklılaştığı yapılar ortaya konulmuştur. Böylelikle tek çocukların tek çocuk olma fenomenine özgü ayırt edici yönleri belirlenirken kardeşli çocuklardan farklı yaşadığı durumlar da karşılaştırılmıştır.

Karma yöntem araştırması seçiminde sonuçların birbiriyle uyumlu ilişkilerinin ortaya konulması bakımından üçgenleme yapılması, sonuçların birbirini tamamlaması ve araştırılan olguya dair anlayış ve kavrayışın genişletilmesi ölçütleri dikkate alınmaktadır (Greene, Caracelli ve Graham, 1989). Bu araştırmada karma yöntem kullanılarak tek çocukların deneyimlerine dair derinlemesine bir kavrayış geliştirilmesi ve tek çocukların kardeşli çocuklardan nasıl farklılaştığının verilmesi ile tek çocuk olma deneyimlerinin bütünsel bir şekilde ortaya konulması sağlanmıştır.

3.2. Nitel Araştırma Aşaması

Bu bölümde nitel araştırma, nitel araştırma türlerinden fenomenolojik araştırma, katılımcıların seçimi, görüşme sorularının belirlenmesi, yorumlayıcı fenomenolojik analiz işlemleri, nitel araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği ve araştırmacının rolü hakkında açıklamalar yer almıştır.

Nitel araştırma ilişkilerin, etkinliklerin, durumların, olguların veya materyallerin niteliğinin veya anlamının incelenmesidir. Nitel araştırma, gözlemciyi dünyanın ortasına koyan yerleşik bir etkinlik, dünyayı görünür kılan bir dizi yorumlayıcı uygulamalar ve bu uygulamaların dünyayı dönüştürmesi olarak tanımlanmaktadır (Denzin ve Lincoln, 2005). Denzin ve Lincoln (2005) nitel araştırmayı insanların dünyayı anlamlandırmasının doğal ortamında yorumlanması sürecini kapsadığını belirtmektedir. Benzer şekilde, nitel araştırmada verinin niteliğinin tanımlanması ve anlamlandırılmasına odaklanılmaktadır (Howitt ve Cramer, 2011). Nitel araştırma, insan deneyimlerinin ayrıntılı olarak tanımlanmasını

ve niteliğinin analizinin yapılmasını sağlamaktadır. Nitel araştırma yöntemleri ampirik ve gözlenebilir gerçeklik üzerine inşa edilmektedir (Marvasti, 2004).

Nitel araştırma yaklaşımının genel özellikleri; veri kaynağının doğal ortamından elde edilebilmesi, sözel ifadeler ve gözlenebilir durumlarla verilerin toplanması, ürünle birlikte sürece de odaklanması, verilerin tümevarımsal analizi olarak ele alınmaktadır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Nitel araştırma geleneğinin felsefi varsayımı yapılandırmacı paradigmaya dayanmaktadır. Bu paradigma kapsamında nitel araştırmanın felsefi varsayımları bağlamında bireyler gerçekliği inşa etmektedir. Bu yüzden gerçeklik birçok zihinsel yapılarda var olmaktadır. Ayrıca dünyaya dair birçok alternatif bakış açısı üretilebilmektedir. Gerçeklik değerlerden ayrı olarak ele alınamaz ve değerler araştırma sürecinin bir parçasıdır. Bununla birlikte nitel araştırmanın amacı şeylerin diğerleri için ne anlama geldiğini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırmada genel yasalar bulunmamaktadır (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012).

Nitel araştırmanın temel özelliklerini Patton (2002); araştırmanın doğallığı, tümevarımsal analiz, bütüncül perspektif, nitel veri, kişisel etkileşim ve içgörü, dinamik sistemler, durumların biricikliği, bağlamsal hassasiyet, empatik yansızlık ve desen esnekliği başlıkları altında vermektedir. Nitel araştırma yaklaşımında, araştırma olgusunun müdahale edilmeden doğal ortamında geliştiği vurgulanmaktadır. Bireylerle yapılan görüşmeler ve bireylerin gözlenmesiyle nitel verilerin toplandığı ve bunların analizinin tümevarımsal olarak bütüncül bir perspektifle yapıldığı ifade edilmektedir. Araştırma sürecinde bireylerle doğrudan etkileşim kurulmakta ve araştırma olgusunun biricikliği ön plana çıkmaktadır. Araştırmacılardan nesnelliği sağlamada kişisel içgörüsüyle empatik yansızlığı ortaya koyması beklenmektedir (Patton, 2002).

Bu çalışmada tek çocuk olma fenomeni bağlamında tek çocukların kendi dünyalarını nasıl algıladığı, neler yaşadığı ve nasıl anlamlandırdığı nitel araştırmayla derinlemesine incelenmiştir. Böylelikle tek çocukların tek çocuk olma deneyimlerinin biricikliği üzerinde durulmuş, bütüncül bir perspektif elde edilmeye çalışılmıştır. Tek çocuk olma deneyimleri nitel araştırma türlerinden fenomenoloji ile incelenmiştir.

3.2.1. Nitel araştırma yöntemi: Fenomenoloji

Fenomenoloji bir deneyimin nasıl yaşandığının ve hangi anlamlar taşıdığına incelenmesini amaçlayan ve fenomenoloji felsefesine dayanan bir nitel araştırma yaklaşımıdır. Fenomenoloji ilk olarak Edmund Husserl tarafından felsefi bir yöntem olarak geliştirilmiştir (Merriam, 2009). Fenomenoloji felsefesinin kurucusu Husserl fenomenolojiyi “şeylerin özüne indirgenmesi” olarak tanımlamıştır (Langdrige, 2007). Fenomenoloji felsefesine dayanan fenomenolojik araştırma ise kişilerin bir deneyimi kendi bakış açılarıyla ve ifadeleriyle nasıl anlamlandırdığına odaklanmaktadır (Mayring, 2011; Smith ve Osborn, 2015). Fenomenoloji, insanın yaşadığı dünyayı algılayışı ya da diğer bir deyişle dünyanın insanlara görüldüğü şekliyle tanımlanması olarak anlamlandırılmaktadır (Langdrige, 2007). Fenomenolojideki ilk adım deneyime dair yanlış anlamlandırmadan ve ön yargılardan kaçınmaktır. Bunun yanı sıra fenomenolojide fenomen kendi içinde anlaşılmadan fenomene ilişkin açıklamalar dayatılmamaktadır (Moran, 2000).

Mayring (2011) fenomenolojinin “somut yansımaların öğretisi” olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Fenomenolojide araştırma olgusu hakkında yüzeysel bir betimleme yapılmadığı, aksine daha çeşitli betimlemelerin ve anlamlandırmaların önünün açıldığı ifade edilmektedir (Mayring, 2011). Bununla birlikte, fenomenoloji insanın iç dünyasına ve bilinç yapısına odaklanarak insanın dünyayı anlama yapısına odaklanmaktadır. Bir fenomenin nasıl algılandığı, nasıl deneyimlendiği ve farklı bağlamlarda nasıl olacağıyla ilgili düşünsel deneyimlerin nasıl canlandırılacağı bir araya getirilerek çeşitleme yapılmaktadır (Mayring, 2011). Bu durum da fenomenin insanların bakış açısından daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Fenomenolojide bireylerin bir fenomeni nasıl anlamlandırdığı ve bu fenomeni bireysel ya da paylaşılan anlam bakımından bilincinde nasıl dönüştürdüğü incelenmektedir. Bu durum insanların bir fenomeni nasıl deneyimlediğinin, nasıl algıladığının, nasıl tanımladığının, nasıl yargıladığının, nasıl hissettiğinin, başkalarına nasıl aktardığının ve nasıl anlamlandırdığının dikkatlice ve etraflıca incelenmesini gerektirmektedir. Bu yüzden bu tür verileri toplayabilmek için fenomeni doğrudan yaşayan bireylerle derinlemesine görüşmelerin yapılması bir önkoşuldur (Patton, 2002).

Fenomenolojide bilinen bir durumun çeşitli yönleriyle derin bir biçimde araştırılarak farklı bir anlayış sunulması söz konusudur. Bir olgunun farkında olunması o olgunun bütün boyutlarıyla bilinmesi anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla olguların, olayların, eğilimlerin, tutumların, deneyimlerin ve algıların neden, nasıl ve hangi biçimlerde oluştuğunu belirlemek adına fenomenoloji bir zemin oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bakımdan bu çalışmanın nitel araştırma kısmı tek çocukların deneyimlerine ilişkin zemin hazırlayıcı bir özelliğe sahiptir. Nicel araştırma kısmı ise bu zeminden hareketle tek çocukların deneyimlerinin tündengelsel bir incelemesidir.

Bu çalışmada tek çocukların tek çocuk olma fenomenini nasıl tanımladığı, anlamlandırıldığı ve deneyimlediği incelenmiştir. Tek çocukların deneyimlerinin kendine özgü anlamı içinde incelenmesi bakımından çalışmanın nitel araştırma aşaması fenomenoloji ile yürütülmüştür. Bu kapsamda fenomenolojik araştırmadan elde edilen veriler yorumlayıcı fenomenolojik analiz ile incelenmiştir.

3.2.2. Çalışma grubu: Katılımcıların seçimi

Nitel araştırmalarda katılımcılar belirlenirken araştırılan olguya ilişkin yaşantıları olan bireylere ulaşılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte araştırma olgusunu açıklayabilmek ve inceleyebilmek için katılımcıların benzer özellikler göstermesi tercih edilmektedir (Smith ve Osborn, 2004). Bu yüzden fenomenolojik araştırmalarda katılımcılar seçilirken amaçlı örnekleme tekniği kullanılmaktadır (Christensen ve Brumfield, 2009; Merriam, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme ile katılımcılar seçilmiştir. Fenomenolojik araştırmalarda katılımcı sayısına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır (Christensen ve Brumfield, 2009). Bu çalışmada, ergenlik dönemindeki tek çocukların deneyimlerinin çeşitlilik oluşturması bakımından okul düzeyleri de dikkate alınarak yirmi katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Bu amaçla araştırmanın nitel araştırma aşaması kapsamında yaşları 12-17 arasında olan (yedinci sınıftan on birinci sınıfa kadar devam eden) tek çocuklar ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Toplam yirmi tek çocuk ile deneyimlerine ilişkin bireysel görüşmeler yapılmış olup katılımcılara ilişkin demografik veriler Tablo 3-1'de verilmiştir.

Fenomenolojik araştırma kapsamında katılımcılar seçilirken belirli ölçütlere dikkat edilmiştir. Görüşme yapılan tek çocukların ergenlik döneminde olması, cinsiyet açısından eşit temsilin sağlanması, katılımcıların sosyo-ekonomik durumu, ebeveynleriyle birlikte yaşıyor oluşu bu ölçütler arasında yer almaktadır. Ergenlik döneminin başlangıcından sonuna kadar olan bütün gelişimsel dönemi kapsamı bakımından 12-17 yaş grubu tercih edilmiştir. Tek çocukların deneyimlerine odaklanılan bu çalışmada, çocukluk ve ergenlik dönemindeki deneyimleri ele alınmıştır.

İstanbul'un farklı sosyo-ekonomik bölgelerinden ortaokullar ve liseler tespit edilerek bu okullara devam eden öğrenciler arasından tek çocuklar belirlenmiştir. Katılımcılara ilişkin cinsiyet, sınıf düzeyi, en son dönemdeki genel not ortalaması, en yakın olduğu kişi, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumunu gösteren bilgiler Tablo 3-1'de gösterilmiştir. Gizlilik ilkesi gereği katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış, bunun yerine isimler değiştirilerek verilmiştir.

Tablo 3-1: Görüşme yapılan tek çocuklara ilişkin demografik bilgiler

Sıra	İsim	Cinsiyet	Sınıf düzeyi	Akademik başarı	En yakın olduğu kişi	Anne eğitim durumu	Baba eğitim durumu
1	Damla	Kız	7.sınıf	86	Ebeveynler	Lise	Lise
2	Cihan	Erkek	7.sınıf	88	Baba	Lise	İlkokul
3	Erdem	Erkek	8.sınıf	97	Anne	Üniversite	Üniversite
4	Tolga	Erkek	8.sınıf	92	Hala	Lise	Ortaokul
5	Yusuf	Erkek	8.sınıf	80	Baba	Ortaokul	Ortaokul
6	Esin	Kız	7.sınıf	85	Anne	İlkokul	İlkokul
7	Müge	Kız	7.sınıf	90	Baba	Doktora	Doktora
8	Nesrin	Kız	7.sınıf	91	Anne	İlkokul	Ortaokul
9	Burcu	Kız	8.sınıf	95	Anneanne	Üniversite	Üniversite
10	Canan	Kız	9.sınıf	99,5	Baba	Yüksek Lisans	Lise
11	Pınar	Kız	9.sınıf	99,6	Anne	Üniversite	Üniversite
12	Ayla	Kız	9.sınıf	99,5	Teyze	Ortaokul	Ortaokul
13	Doruk	Erkek	10.sınıf	99	Baba	Üniversite	Üniversite
14	Özgür	Erkek	10.sınıf	98,5	Anne	Lise	Üniversite
15	Berk	Erkek	10.sınıf	98	Baba	Lise	Lise
16	Duru	Kız	10.sınıf	83	Anne	Üniversite	Üniversite
17	Mert	Erkek	10.sınıf	75	Ebeveynler	Üniversite	Üniversite
18	Alper	Erkek	11.sınıf	72	Baba	Lise	Ortaokul
19	Betül	Kız	11.sınıf	83	Anne	Ortaokul	Lise
20	Ata	Erkek	11.sınıf	70	Ebeveynler	Lise	Lise

3.2.3. Verilerin toplanması: Görüşme sorularının belirlenmesi

Nitel araştırmalarda verilerin toplanmasında farklı teknikler kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan teknikler; görüşme, odak grup görüşmesi, gözlem, doküman incelemesi, anekdot ve otobiyografidir (Denzin ve Lincoln, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada fenomenolojik araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler yapılandırma süreci bakımından yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak üç farklı formda gerçekleştirilmektedir (Merriam, 2009). Bu araştırma kapsamında tek çocuklarla yapılan görüşmelerde yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde sorular esnek ve her katılımcıdan özgün veriler toplanmaktadır. Açık uçlu sorularla birlikte katılımcıların olguya ilişkin deneyimlerini kendi anlamlandırması ile anlatmasına olanak tanınmaktadır (Merriam, 2009). Bununla birlikte, yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı olguya ilişkin takip etmek istediği bir duruma odaklanabilirken katılımcının belirtmek istediği ve görüşme soruları arasında yer almayan durumları da keşfedebilir. Diğer bir deyişle katılımcılar araştırmacının bakış açısının dışında yeni durumları yarı-yapılandırılmış görüşme sayesinde ortaya koyabilmektedir. Bu açıdan araştırmacılar görüşme esnasında katılımcıların farklı noktalara gitmesine izin vermelidir (Smith ve Osborn, 2004).

Fenomenolojik araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşmede araştırmacıya rehber eden unsurlar bulunmaktadır. Öncelikle katılımcı ile işbirliğine dayalı bir ilişki kurulmalıdır. Soruların sıralaması görüşme açısından az öneme sahiptir. Araştırmacı görüşme esnasında ortaya çıkan yeni ve farklı başlıkları da araştırabilir. Son olarak görüşme katılımcının ilgi ve dikkatini takip edebilir (Smith ve Osborn, 2004). Görüşme soruları oluşturulurken öncelikle katılımcıların olguya ilişkin genel düşüncesi sorulabilir. Katılımcı genel düşüncesini açıklarken araştırmacı daha belirgin konulara doğru görüşmeyi yönlendirebilir. Araştırmacı yanlılığının oluşmaması için yönlendirme esnasında katılımcının odağında kalınmalıdır (Eatough ve Smith, 2008; Smith ve Osborn, 2004). Fenomenolojik araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmelerde araştırılan fenomenin çok yönlü olarak ortaya konulabilmesi için soruların betimleyici, öyküleyici, değerlendirici ve soruşturucu olması; zıtlık içermesi, çevrimsel özellikte olması, karşılaştırma yapması niteliklerini taşımaktadır (Smith,

Flowers ve Larkin, 2009). Bu araştırma kapsamında tek çocuklarla yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerde kullanılan sorular sıralanan bu unsurlara göre belirlenmiştir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular alanyazında yer alan bulgular, tez izleme komitesi üyelerinin görüşleri ve araştırmacının olguya dair gözlem ve deneyimleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Daha sonra bu sorular için ayrıntılı olarak farklı uzmanlardan görüş alınmıştır. Görüşmede kullanılacak sorular için uygun değil-düzenlenmeli-uygun şeklinde üçlü derecelendirme yapılmış, bu derecelendirme doğrultusunda görüşme soruları değerlendirilmiştir. Uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda açık uçlu sorulardan uygun olmayanlar çıkarılmış, düzenlenmesi gereken sorular değiştirilmiştir. Böylelikle görüşmede kullanılması düşünülen sorular oluşturulmuştur. Görüşmede kullanılan sorulara ek olarak sonda soruları da oluşturulmuştur. Tek çocukların tek çocuk olma deneyimlerinin anlamlandırıldığı görüşme soruları aşağıda sıralanmıştır.

Görüşme soruları

- 1- Tek çocuk olanların özellikleri nelerdir? Nasıl kişilerdir?
  - a. Peki bu saydığın özellikler konusunda sen kendini nasıl değerlendiriyorsun?
- 2- Tek çocuk olmanın senin yaşadığın olumlu yönleri nelerdir?
- 3- Tek çocuk olmakla ilgili yaşadığın olumsuz durumlar nelerdir?
- 4- Eğer bir kardeşin olsaydı, hayatında neler farklı olurdu?
- 5- Genel olarak anne baban ile ilişkin nasıldır?
  - a. Anne baban sana nasıl davranırlar? Senin hakkında neler düşünürler? Sen bu durumu nasıl değerlendiriyorsun?
  - b. Anne-baban senden neler beklerler? Bu beklentileri sen nasıl yorumluyorsun?
  - c. Anne babanın sana olan ilgisini nasıl değerlendiriyorsun?
- 6- Bir sorunun olursa en çok kiminle paylaşırsın, nasıl?
- 7- Ailenle ilgili bir sorun olduğunda baş etmek için neler yaparsın?
- 8- Evde tek başına olmak senin için ne anlam ifade eder?
- 9- Arkadaşlarıyla olan ilişkilerin nasıldır?

10- Arkadaşlarıyla olan etkileşiminde iyi olduğun ve zorlandığın durumları nasıl yaşarsın?

11- Arkadaşlarıyla ne tür faaliyetler için bir araya gelirsin? Bu faaliyetler senin için ne anlam ifade eder?

3.2.4. Verilerin analizi: Yorumlayıcı fenomenolojik analiz

Yorumlayıcı fenomenolojik analizin temel amacı bireylerin kişisel ve sosyal dünyalarını nasıl anladıklarını ayrıntılı olarak incelemektir. Bu bağlamda araştırılan fenomen hakkında belirli deneyimler, olaylar ve durumlarda bireylerin sahip olduğu anlamlar fenomenolojinin inceleme alanına girmektedir. Bireylerin deneyimlerinin anlamlandırma biçimi ve bunlar arasında kurulan bağlar ile fenomen ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılır (Eatough ve Smith, 2008; Smith ve Osborn, 2004). Yorumlama iki aşamada gerçekleşen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Birincisi bireyler kendi dünyalarını anlamlandırmaya çalışır. Başka bir deyişle, bireylerin bakış açısından fenomenin ne olduğu, nasıl anlaşıldığı ve nasıl yaşandığına odaklanır. İkinci aşaması ise araştırmacının bireylerin dünyayı anlamlandırma çabasını yorumlama ve anlamlandırmasıdır. Araştırmacı bireylerin deneyimlerini onların anlamlandırması ile birlikte kendi duruşu ve bakış açısı ile yorumlama sürecine dâhil olmaktadır (Smith ve Osborn, 2004).

Yorumlayıcı fenomenolojik analiz bireyi bilişsel, dilsel, duygusal ve fiziksel bir varlık olarak değerlendirir ve ayrıca insanların söylemleri ve konuşmaları ile düşünsel ve duygusal durumu arasında bir bağlantı kurmayı varsayar (Smith ve Osborn, 2004). Başka bir ifadeyle yorumlayıcı fenomenoloji bilişsel psikoloji ve söylemsel psikoloji arasında kurulan bir köprü niteliğindedir (Langdrige, 2007). Bu araştırma kapsamında katılımcıların tek çocuk olmaya dair düşünceleri ve tek çocuk olma deneyimlerini anlamlandırma biçimleri birleştirilerek araştırmacı tarafında tek çocuk olma fenomeni yorumlanmıştır.

Verilerin analizi sürecinde ilk olarak katılımcıların ifadeleri yazıya geçirilmektedir. Bu ifadeler belirli anlam grupları oluşturacak şekilde bir araya getirilmektedir. Anlam grupları öncelikle katılımcı düzeyinde oluşturulmaktadır. Daha sonra oluşturulan anlam grupları kendi içinde tutarlılık sağlayacak şekilde temalara dönüştürülmektedir. Bu temalar bazında katılımcıların anlam grupları içinde belirttiği

ifadeler olgunun deneyimlenme durumuna göre tanımlanmaktadır. Deneyimin ne olduğunun tanımını içeren ifadeler ve deneyimin nasıl anlamlandırıldığına ilişkin ifadeler betimlenerek ayrıştırılmaktadır. Bu işlemler bütün katılımcılar için aynı şekilde yapılarak ortak anlam gruplarını içeren alt temalar ve üst temalar oluşturulmaktadır (Moustakas, 1994).

Yorumlayıcı fenomenolojik analizde araştırılan olguya ilişkin yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların olguyu nasıl anlamlandığı yorumlanmaktadır. Katılımcıların bireysel anlamlandırmaları dikkate alındığından yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmaktadır. Araştırmacı tarafından bütüncül bir anlam çıkarılması için katılımcıların ifadeleri tekrar tekrar okunarak araştırılan olguya ilişkin anlamlar gruplandırılmaktadır. Katılımcıların ifadeleri araştırmacı tarafından yorumlanmakta ve bu yorumlar temalara dönüştürülmektedir (Smith ve Osborn, 2004). Bütün katılımcıların neyi nasıl deneyimlediği bu şekilde anlam grupları halinde incelenmektedir. Daha sonra, ortaya çıkan bu temalar arasındaki bağlantılar belirlenmekte ve bu temalardan bazıları bir araya getirilerek üst temalar oluşturulmaktadır. Son olarak üst temalar ve bu temalarda yer alan alt temalar bulgular kısmında yazılmakta ve bu temalara ilişkin katılımcılardan alıntılar verilmektedir (Eatough ve Smith, 2008; Howitt ve Cramer, 2011, Smith ve Osborn, 2004).

Bu çalışma kapsamında fenomenolojik araştırma için İstanbul'da sosyo-ekonomik bakımdan farklı bölgelerden iki ortaokul ve iki lise belirlenmiştir. Belirlenen bu okullarda görüşmelerin yapılabilmesi için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. İzinlerin alınmasının ardından okul müdürleriyle görüşülerek çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Okul müdürlerinin yönlendirmesiyle okul psikolojik danışmanlarından çalışmaya katılabilecek öğrencilerin belirlenmesi konusunda yardım istenmiş ve katılımcı adaylarının ailelerine ulaştırılması amacıyla veli izin belgeleri katılımcılara okul psikolojik danışmanı aracılığıyla verilmiştir. Velilerden çalışmaya katılma onayı alan öğrencilerle belirlenen gün ve saatlerde okul psikolojik danışma servisinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kendilerini güvende ve rahat hissedebilecekleri ve aşına oldukları okul ortamında görüşmelerin gerçekleştirilmesi araştırmanın inandırıcılığını artırması bakımında önemlidir. Bazı görüşmelere okul psikolojik

danışmanları da katılarak gözlem yapmıştır. Okul psikolojik danışmanları görüşme esnasındaki gözlemleri hakkındaki görüşlerini araştırmacı ile paylaşmıştır. Bu paylaşımlar doğrultusunda hem araştırmacının hem de katılımcıların görüşme esnasındaki davranışları görüşme kayıtları yazıya geçirilirken not edilmiştir. Böylelikle verilerin yorumlanmasında bu durumlar da dikkate alınmıştır. Bu çalışmada katılımcılarla yapılan görüşmelerden önce çalışmada yer alacak katılımcılar ile bire bir görüşülerek çalışma konusu hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmada gönüllü katılımın ve gizliliğin esas olduğu vurgulanmıştır. Yapılan görüşmeler katılımcıların izniyle ses kaydına alınmıştır. Yirmi katılımcıyla yapılan görüşmelerin toplam uzunluğu 315 dakikadır. Bununla birlikte yazıya geçirilen kayıtlar ise toplam 96 sayfadır. Görüşme kayıtlarının yer aldığı sayfa üç sütuna ayrılmıştır. Sayfaların sol sütununda araştırmacı ve gözlemcilerin notları yer almıştır. Ayrıca sağ sütunda ise görüşme sorularına verilen cevaplarla dair yapılan kodlamalar yer almıştır. Ortadaki sütunda ise araştırmacının görüşme esnasındaki soruları ve katılımcıların görüşmelerdeki bu sorulara verdiği cevaplar yer almıştır.

Nitel verilerin analizi sürecinde öncelikle katılımcılarla yapılan görüşmelerden alınan kayıtlar görüşmenin yapıldığı gün yazıya aktarılmıştır. Görüşmenin deşifreleri yazılırken katılımcıların görüşme esnasındaki duygu durumları, beden duruşları, anlamlı jest ve mimikleri ile araştırmacıda oluşan algı, ilgili kısımlara notlar halinde eklenmiştir. Görüşme kayıtlarının her bir ifadenin konuşulduğu haliyle yazıya geçirilmesinden sonra katılımcıların deneyimlerine ilişkin anlamların ortaya çıkarılması için kayıtlar tekrar tekrar okunmuştur. Katılımcıların tek çocuk olmayla ilgili bir durumu değerlendirmesi ve bu durumu nasıl deneyimlediğini anlamlandırması incelenerek kodlamalar yapılmıştır. Kodlama birimi olarak cümleler belirlenmiştir. Her bir cümle ayrı ayrı kodlanmış ve bu kodlardan anlam grupları oluşturulmuştur. Araştırma sorularına ilişkin katılımcıların ifadeleri belirlenerek birbirine benzer deneyimler gruplandırılmıştır. Bu gruplandırma önce katılımcı bazında yapılmış daha sonra bütün katılımcıların deneyimleri bir araya getirilmiştir. Katılımcıların araştırma sorularına ilişkin deneyimleri bütün olarak incelendikten sonra temalar ortaya çıkmıştır. Bu temalardan ilişkili olanlar bir araya getirilerek üst temalar oluşturulmuştur. Böylelikle katılımcıların deneyimleri üst ve alt tema grupları altında birleştirilerek anlamlı bütünler oluşturulmuştur.

3.2.5. Nitel araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği

Nitel araştırmaların doğasına uygun olacak şekilde geçerlik ve güvenilirlik farklı kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Araştırmanın bulgularının doğruluğu ve inandırıcılığı bakımından nitel geçerlik ve nitel güvenilirliğin sağlanması için izlenen yollar olarak değerlendirilmektedir (Creswell, 2014; Yıldırım ve şimşek, 2013). Bu doğrultuda; inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik boyutlarında nitel araştırma sürecindeki işlemler gözden geçirilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985).

Nitel araştırmanın inandırıcılığının sağlanması için önerilen stratejiler bulunmaktadır. Araştırmacıların katılımcılarla uzun süreli etkileşim içine girmesi elde edilen verilerin daha güvenilir olmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca araştırmacılar katılımcılarla yaptıkları görüşmelerden elde ettikleri verilerin araştırılan olguya ilişkin açıklama gücünün yeterliğinin sağlanması ve gerçekliğinin teyit edilebilmesi inandırıcılığı artıracaktır. İnandırıcılık için kullanılabilir yöntemlerden biri de verilerin farklı özellikteki kaynaklardan alınarak çeşitlenmesidir. Bununla birlikte uzmanların verileri ve bulguları incelemesi ve ortaya çıkan durumların katılımcılar tarafından teyit edilmesi de inandırıcılık için kullanılabilir stratejilerdendir (Christensen ve Brumfield, 2009; Yıldırım ve şimşek, 2013).

Nitel araştırmalarda doğası gereği elde edilen sonuçların genellemesi amacı güdülmemektedir. Bunun yerine olguların veya olayların benzer koşullarda nasıl uygulanabilirliğine ilişkin bilgiler sunulması sonuçların aktarılabilirliğini sağlamaktadır. Bunun için nitel araştırma sürecinde yapılan işlemlerin ayrıntılı bir şekilde verilmesi gerekebilmektedir. Ayrıca benzer ve farklı özellikteki katılımcıların çalışmaya dâhil edilmesiyle, diğer bir deyişle amaçlı örnekleme yöntemleriyle katılımcıların belirlenmesiyle, aktarılabilirlik artırılabilir (Lincoln ve Guba, 1985).

Nitel araştırmada güvenilirliğe karşılık tutarlık ve teyit edilebilirlik kavramları kullanılmaktadır. Tutarlık nitel araştırma sürecindeki bütün işlemlerin tutarlı bir biçimde yapılmasıyla ilgilidir (Miles ve Huberman, 1994). Teyit edilebilirlik ise araştırma bulgularının katılımcıların olguya ilişkin bakış açılarını gerçekten yansıttığını varsaymaktadır. Bu bağlamda araştırmacının nesnel bir bakış açısı

sergilemesi beklenmemektedir. Bunun yerine elde edilen sonuçların verilerle teyit edilmesi belirtilmektedir (Christensen ve Brumfield, 2009).

Bu çalışmada inandırıcılığın, aktarılabilirliğin, tutarlığın ve teyit edilebilirliğin sağlanması amacıyla birtakım işlemler ve düzenlemeler yapılmıştır. Katılımcılarla görüşmeler yapılmadan önce onlarla okul psikolojik danışmanı eşliğinde sohbet edilmiş, çalışmanın neyi amaçladığı hakkında bilgi verilmiş ve okul psikolojik danışma servisinin işleyişiyle ilişkilendirilerek gizlilik hususları vurgulanmıştır. Böylelikle katılımcıların görüşme esnasında kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Aktarılabilirlik ile ilgili bir diğer husus olan çeşitleme yapılması amacıyla veri kaynaklarında ve araştırma yönteminde çeşitlilik sağlanmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların farklı yaş gruplarından, farklı sosyo-ekonomik bölgelerden ve farklı akademik başarı düzeylerinden seçilmesi esas alınmıştır. Böylelikle tek çocuk deneyimlerinin ergenlik dönemi başlangıcında, ortasında ve sonuna doğru nasıl algılandığının çeşitlenmesi sağlanmıştır. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyin kontrol altına alınması amacıyla farklı bölgelerdeki okullardan katılımcılar seçilmiştir.

İnandırıcılık konusunda kullanılan bir diğer yöntem de uzman incelemesi olmuştur. Tez İzleme Komitesi üyeleri araştırma konusunun belirlenmesi, araştırmanın amaçlarının belirlenmesi, görüşme sorularının oluşturulması, görüşmelerin yapılması ve değerlendirilmesi, verilerin analizi, verilerin analizinde ortaya çıkan üst ve alt temaların değerlendirilmesi ve bulguların yazımı aşamalarıyla birlikte araştırma sürecinin tamamında görüşlerini bildirmiştir. Görüşme soruları oluşturulurken tez izleme komitesinin dışında farklı uzmanlardan da görüşler alınmıştır.

Verilerin analizinin ardından ortaya çıkan üst ve alt temalara ilişkin tez izleme komitesi üyeleri geri bildirimde bulunmuş ve bulgular bu şekilde gözden geçirilmiştir. Komite incelemesinde ve araştırma sürecinde uzmanlardan alınan görüşlerle nitel araştırmanın tutarlı bir şekilde ilerlemesi sağlanarak tutarlık hususu sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırma verileri farklı uzmanlara inceletilmiştir. Bu incelemeler sonucunda nitel araştırma bulgularının teyit edilebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın aktarılabirliğinin sağlanması amacıyla nitel araştırma sürecinin her aşaması bu bölümde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca katılımcılar amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniğiyle belirlenmiştir. Böylelikle nitel araştırma aşamasının aktarılabir özellikleri belirli bir çerçeve içinde sunulmuştur.

3.2.6. Araştırmacının rolü

Fenomenolojik araştırmalarda araştırılan konuya ilişkin araştırmacının bakış açısı, deneyimleri, ön yargıları gibi araştırmacıyla ilgili durumlar dikkate alınmaktadır. Bu minvalde araştırmacının araştırılan olguya ilişkin duruşu belirlenerek olgunun yorumlanmasına araştırmacının konumu hakkında bir bakış açısı oluşmaktadır (Christensen ve Brumfield, 2009; Creswell, 2014).

Bu çalışmada, araştırmacı tek çocuk değildir ve kardeş sahibi olan bir bireyin tek çocuk olmaya dair bakış açısı ve deneyimleriyle araştırma olgusu incelenmiştir. Araştırmacının tek çocuk olma olgusuna dair olumlu veya olumsuz bir düşüncesi veya yargısı bulunmamaktadır. Bunun yanında araştırmacının nitel verilerin analizi sürecinde tek çocuk olma deneyimlerini kardeş etkisi düşüncesiyle bağdaştırarak yorumlama eğilimi olmuştur. Araştırmacının kendi hayatında yakın olarak tek çocuk olmaya ilişkin başkalarının deneyimlerini gözleme imkânı olduğundan tek çocukların hayata bakış açısı ve deneyimlerinin anlamlandırılma sürecindeki yorumlarında bu gözlemlerin de etkisi olmuştur.

3.3. Nicel Araştırma Aşaması

Bu çalışmanın nicel araştırma aşaması araştırma sorularına uygun olarak ilişkiisel araştırma ile tasarlanmıştır. Araştırmaya dâhil edilen örnekleme grubu amaçlı ve uygun (elverişli) örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Araştırma kapsamında Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği, Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmış ve bu ölçeklere ilişkin psikometrik bilgiler takip eden başlıklarda verilmiştir. Son olarak ilişkiisel araştırma modelinden elde edilen verilerin analizinde kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

3.3.1. İlişkisel araştırma

Bu araştırmanın nicel araştırma aşaması ilişkisel araştırma modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel araştırmada değişkenler arasındaki ilişkinin açıklanması veya yordanması amaçlanmaktadır (Creswell, 2012). Nicel araştırmanın temel özellikleri doğrultusunda ölçekler aracılığıyla veriler toplanarak örneklemin evrene genellemesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın nicel araştırma aşamasında tek çocukların kardeşli çocuklardan kişilik özellikleri, benlik saygısı, algıladıkları anne-baba tutumları ve akran ilişkileri açısından farklılıkları incelenirken değişkenler arasındaki ortalama farkına bakılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü de incelenmiştir.

3.3.2. Evren ve örneklem

Araştırmada örnekleme tekniği olarak amaçlı ve uygun (elverişli) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme belirli ölçütler kapsamında çalışma konusuna uygun kişi ve durumların belirlenmesinde kullanılır. Amaçlı örneklemede kullanılan tekniklerden ölçüt örneklemede belirli ölçütleri sağlayan kişilerin veya durumların sağlanması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Uygun (elverişli) örnekleme tekniği ise ulaşılabilir olan kişilerle araştırmanın yürütülmesidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Uygun örnekleme tekniğinde elverişli durumda bulunan katılımcıların belirlenmesi durumu söz konusudur.

Araştırmanın evreni İstanbul'da ortaokul ve liseye devam eden ergenlik dönemindeki tek çocuklar ve kardeşli çocuklardır. Araştırmanın örneklemini belirlenirken ilk olarak özel bir gruba ulaşılması hedeflendiği için amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ergenlik döneminde olan ve ortaokula devam eden toplam 161 tek çocuğa ve liseye devam eden toplam 215 tek çocuğa ölçekler uygulanmıştır. Araştırma sorularına cevap aranırken tek çocukların kardeşli çocuklardan farklılıklarının incelenmesi için kardeşli çocuklara da ölçekler uygulanmıştır. Kardeşli çocukların seçimi ise uygun (elverişli) örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Araştırma kapsamında 376 tek çocuk, 806 kardeşli çocuk olmak üzere toplam 1182 ortaokul ve lise öğrencisine Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmıştır.

3.3.3. Kullanılan ölçme araçları

Tek çocukların tek çocuk olma deneyimleri bağlamında kişilik özellikleri, benlik saygısı, algılanan anne ve baba tutumları ile akran ilişkileri boyutlarında incelenmiştir. Bu bağlamda tek çocukların kardeşi olanlara göre kişilik özellikleri, benlik saygısı, algılanan anne-baba tutumları ve akran ilişkileri yönlerinden farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi için tek çocukların ve kardeşi olanların karşılaştırması yapılmıştır. Bu karşılaştırmalar için kullanılacak ölçeklere ilişkin psikometrik özellikler aşağıda sunulmuştur.

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT). Beş Faktör Kuramına dayalı olarak sıfat çiftlerinin kullanıldığı ve madde sayısının az olması hedeflenen ölçek iki uçlu sıfatları içerecek şekilde tasarlanmıştır. Alan yazında Türkçeye uyarlanan ölçeklerin madde sayılarının fazla olması ve patolojik olmayan bireylerin kişilik yapılarını ölçebilecek testlerin bulunmaması nedeniyle Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından bu ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçme aracı Beş Faktörlü Kişilik Kuramını temel almaktadır. Ölçeğin katılımcılar tarafından kısa sürede cevaplanması söz konusudur. Birbirine zıt Türkçe sıfat çiftlerinden faydalanılarak ölçek maddeleri oluşturulmuştur. SDKT'nin içerdiği faktörler "duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluktur.

SDKT'nin geçerlik analizleri için yapılan faktör analizi sonucunda 50 sıfat çiftinden 40 tanesinin oluşturduğu beş faktörün varyansın %52.6'sını açıkladığı tespit edilmiştir. Dış geçerlik kapsamında ise Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Çatışmaya Tepki Ölçeği ve Otonomi-Sosyotropi Ölçeği ile SDKT'nin kişilik boyutlarının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Güvenirlilik analizleri kapsamında ise her bir faktör için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Duygusal dengesizlik faktörü için .73, dışadönüklük faktörü için .89, deneyime açıklık faktörü için .80, yumuşak başlılık faktörü için .87 ve sorumluluk faktörü için .88 olarak iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır (Bacanlı, İlhan ve Aslan, 2009). Yedili Likert tipi cevap seçeneklerinden oluşan ölçekte toplam 40 sıfat çifti yer almaktadır. Yapılan analizler sonucunda SDKT'nin kişilik özelliklerini ölçmek için güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır (Bacanlı, İlhan ve Aslan, 2009).

Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ). Lamborn vd. (1991) tarafından geliştirilen ve Yılmaz (2000) tarafından ilköğretim, lise ve üniversiteye devam eden bireyler üzerinde Türkçeye uyarlanan Anne-Baba Tutum Ölçeği üç faktör ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları kabul/ilgi, denetleme, psikolojik özerkliklerdir.

Kabul/ilgi boyutu çocukların anne-babalarını ne düzeyde sevecen, ilgili ve katılımcı olarak algıladıklarını; denetleme boyutu çocukların anne-babalarını ne düzeyde denetleyici olarak algıladıklarını ve psikolojik özerklik boyutu ise anne-babanın demokratik tutumu ne derece uyguladıklarını ve çocuğun bireyselliğini ifadeye ne derece cesaretlendirildiklerini nasıl algıladığını ölçmeyi amaçlamaktadır.

Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik analizleri ilköğretim, lise ve üniversite kademeleri için ayrı ayrı yapılmıştır. İlköğretim kademesi için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları kabul/ilgi alt boyutunda .65; denetleme alt boyutunda .75; psikolojik özerklik alt boyutunda ise .67 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca test-tekrar test güvenirlik katsayıları ise kabul/ilgi alt boyutunda .74; denetleme alt boyutunda .93; psikolojik özerklik alt boyutunda ise .79 olarak bulunmuştur.

Lise kademesi için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları kabul/ilgi alt boyutunda .75; denetleme alt boyutunda .69; psikolojik özerklik alt boyutunda ise .66 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca test-tekrar test güvenirlik katsayıları ise kabul/ilgi alt boyutunda .82; denetleme alt boyutunda .88; psikolojik özerklik alt boyutunda ise .76 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliğini test etmek için Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Varimax döndürme tekniğiyle 3 faktörlü yapı üzerinden analizler yapılmıştır. Birinci faktörün (kabul/ilgi) açıkladığı varyans ilköğretim kademesi için %11.1, lise kademesi için %13.7'dir. İkinci faktörün (denetleme) açıkladığı varyans ilköğretim kademesi için %9.1, lise kademesi için %10.9'dur. Üçüncü faktörün (psikolojik özerklik) açıkladığı varyans ilköğretim kademesi için %7.2, lise kademesi için %7.5'tir. Ölçeğin her üç boyutunun toplamında ilköğretim kademesi için açıklanan varyans %27.4 iken lise kademesinde açıklanan varyans %32.1'dir.

Ölçeğin orijinalinde önerildiği şekilde değerlendirmesi iki şekilde yapılmaktadır. Birinci yol, ölçeğin her üç boyutunda ortancanın üzerinde puan

alanların ebeveynlerini “demokratik” olarak gördüklerini; yine her üç boyutunda ortancanın altında puan alanların ebeveynlerini “demokratik tutumda olmayan” olarak gördüklerini göstermektedir. Bununla birlikte ölçeğin iki boyutunda ortancanın üzerinde puan alanların ebeveynlerinin “bir ölçüde demokratik” olarak gördüklerini; sadece bir boyutta ortancanın üzerinde puan alanların ise ebeveynlerini “bir ölçüde demokratik tutumda olmayan” olarak gördüklerini göstermektedir. Ölçeğin değerlendirmesinde izlenen ikinci yol ise kabul/ilgi ve denetleme boyutlarından ortancanın üstünde puan alanların ebeveynlerini “demokratik”; altında alanların ise “izin verici-ihmkâr” olarak gördüklerini göstermektedir. Kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve denetleme boyutunda ortancanın üstünde puan alanların ebeveynlerini “otoriter”, kabul/ilgi boyutundan ortancanın üstünde ve denetleme boyutunda ortancanın altında puan alanların ebeveynlerini “izin verici-hoşgörülü” olarak gördüklerini göstermektedir (Yılmaz, 2000). Bu çalışmada ise, tek çocukların ve kardeşli çocukların algıladıkları anne-baba tutumları kuramsal çerçeveye uygun olacak şekilde kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Ortaokul öğrencileri için yapılan ölçmede, Likert-tipi ölçeğin kabul/ilgi boyutundan alınabilecek en düşük değer 8, en yüksek değer 32’dir. Özerklik boyutundan alınabilecek en düşük değer 7, en yüksek değer 28’dir. Denetleme boyutundan alınabilecek en düşük değer 6, en yüksek değer 26’dır. Lise öğrencileri için yapılan ölçmede, Likert-tipi ölçeğin kabul/ilgi boyutundan alınabilecek en düşük değer 9, en yüksek değer 36’dır. Özerklik boyutundan alınabilecek en düşük değer 7, en yüksek değer 28’dir. Denetleme boyutundan alınabilecek en düşük değer 5, en yüksek değer 23’tür (Yılmaz, 2000).

Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ). Bukowski vd. (1994) tarafından geliştirilen ve Erkan-Atik, Çok, Esen-Çoban, Doğan ve Güney-Karaman (2014) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Akran İlişkileri Ölçeği ergenlerin arkadaş ilişkilerinin düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan 22 maddelik bir ölçme aracıdır. Ölçeğin faktörleri “birliktelik, çatışma, yardım, koruma, yakınlık”tır.

Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği kapsamında ise Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve

Birliktelik için $\alpha = .66$, Çatışma için $\alpha = .66$, Yardım için $\alpha = .86$, Koruma için $\alpha = .71$ ve Yakınlık için $\alpha = .83$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tümüne ilişkin iç tutarlık katsayısı ise $\alpha = .85$ olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulardan hareketle AİÖ'nün ergenlerin akran ilişkilerinin belirlenmesinde güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği. Coopersmith tarafından benlik saygısını değerlendirme amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmaları Özoğul (1988) ve Güçray (1989) tarafından ilköğretim öğrencileriyle yapılmıştır. Pişkin (1997) tarafından da lise öğrencileriyle ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin uzun formu 58, kısa formu ise 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği kapsamında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Özoğul (1988) güvenilirlik katsayısını .77; Güçray (1989) .70; Pişkin (1997) ise .81 olarak hesaplamıştır. Ayrıca Pişkin (1997) tarafından ölçeğin kısa formunun güvenilirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin cevaplanması “evet” ve “hayır” seçenekleri üzerinden yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamında ölçeğin kısa formu kullanılmıştır.

3.3.4. Nicel verilerin analiz işlemleri

Bu araştırma kapsamında niceliksel verilerin analizinde bir bilgisayar yazılımı kullanılmıştır. Öncelikle araştırmaya katılan 1286 katılımcının ölçeklere verdiği cevapları içeren ölçek paketleri numaralandırılmış ve sıralı halde bu yazılıma işlenmiştir. Ölçek maddelerini eksik işaretleyen ve veri kaybının olduğu 104 veri analizlere dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 1182 katılımcı ile nicel araştırma verilerinin analiz işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan 1182 katılımcının ölçeklere verdiği cevapların puanları hesaplanmıştır. Araştırmanın nicel verilerinin analizinde uygun tekniklerin kullanılması amacıyla örneklemin ölçekler ve alt ölçekler bazında normal dağılım gösterip göstermediğini tespit edebilmek için basıklık ve çarpıklık katsayılarına bakılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ve +2 aralığında ise dağılımın normal olduğu kabul edilmektedir (Tabachnik ve Fidell, 2013). Bu değerler doğrultusunda ölçekler ve alt boyutların çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle ölçekler ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiği saptanmıştır.

Normal dağılım gösteren verilerde parametrik istatistiksel analizler kullanılmaktadır (Field, 2011; Tabachnik ve Fidell, 2013). Dağılım normal olduğu için tek çocukların ölçekler ve alt boyutlarında ortalamaları kardeşli çocuklara göre karşılaştırılmıştır. Araştırmanın amaçlarına yönelik olarak tek çocukların kardeşli çocuklardan kişilik özellikleri, benlik saygısı, algıladıkları anne-baba tutumları ve akran ilişkileri bakımından farklılıklarını ortaya koyabilmek adına ikili ortalama farkları testlerinden bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Yine araştırmanın amaçlarına yönelik olarak doğum sırasına göre yapılan analizlerde tek bağımsız değişken incelendiği için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA sonrasında gruplar arasındaki farkları tespit edebilmek adına Post Hoc testleri gerçekleştirilmiştir. Varyansların homojen olduğu ve örneklem büyüklüklerinin birbirine yakın olmadığı durumlarda Post Hoc analizleri için LSD testi kullanılmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Post Hoc analizleri için Tamhane's T2 testi kullanılmıştır (Field, 2011). Bununla birlikte örnekleme ilişkin frekans ve yüzde değerleri için frekans analizi kullanılmıştır. Bağımsız gruplar t test analizlerinde etki büyüklüğünün hesaplanmasında Cohen'in sınıflaması (Cohen's *d*) kullanılmıştır (Cohen, 1988). Tek yönlü varyans analizlerinde ise etki büyüklüğü eta kare (η^2) hesaplanarak bulunmuştur. Etki büyüklüğü değeri (*d*) 0-0.2 arası düşük, 0.5 civarı ise orta, 0.8 ve daha büyük ise yüksektir. Eta kare (η^2) değeri .01 ise düşük, .09 ise orta ve .25 ise yüksektir (Cohen, 1988). Etki büyüklüğü hesaplanmasında bu değerler dikkate alınmıştır. Ayrıca verilerin analizleri .05 anlamlılık düzeyinde sınanmıştır.

Araştırma kapsamında tek çocukların ve kardeşli çocukların karşılaştırıldığı nicel araştırma aşamasında kişilik özellikleri ve algılanan anne-baba tutum ölçeğinden elde edilen veriler için yaş gruplarına göre örneklem ikiye ayrılmıştır. Bu değerlendirmede ortaokula ve liseye devam eden öğrenciler farklı örneklem olarak ele alınmış ve istatistiksel analizleri ayrı ayrı yapılmıştır. Ortaokula devam eden katılımcıların buldukları gelişimsel dönem bakımından kişilik özellikleri incelenemeyeceği için sadece liseye devam eden katılımcıların kişilik özellikleri incelenmiştir. Bununla birlikte Anne-Baba Tutum Ölçeği faktörlerinin madde yükleri ortaokul ve lise olarak farklı okul düzeylerinde farklılaştığı için bu ölçek için yapılan analizlerde örneklem okul düzeyine göre ayrılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. Tek Çocuk Olma Deneyimlerine İlişkin Nitel Bulgular

Tek çocuk olma deneyimleri ve bu deneyimleri anlamlandırma süreçleri; aşağıdaki tek çocukların kişilik özellikleri, tek çocukların aile ilişkileri, tek çocukların akran ilişkileri, kardeşin getireceği farklılıklar üst temalarında incelenmiştir.

Tek çocukların kişilik özellikleri üst temasında çevrenin bakış açısından tek çocukların özellikleri, kendi bakış açılarından tek çocukların özellikleri ve tek çocukların olumlu özellikleri alt temaları yer almıştır. Tek çocukların aile ilişkileri; ailenin ilgisi, ailenin beklentisi, ebeveynlerle iletişim ve etkileşim ile ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı alt temalarında ele alınmıştır. Tek çocukların akran ilişkileri üst temasında tek çocukların akran ilişkileri incelenmiştir. Bu üst temada yakın arkadaşlığın değeri ve sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık alt temaları ele alınmıştır. Tek çocukların kardeş sahibi olmaya bakış açısı üst teması altında kardeşin eksikliği, kardeşin engel oluşturması ve kardeşe dair farkındalığın olmaması alt temaları incelenmiştir.

4.1.1. Tek çocukların kişilik özellikleri

Tek çocuklara, tek çocukların kişilik özelliklerini nasıl tanımladıkları ve bu özellikleri deneyimleri bağlamında nasıl açıkladıklarına dair sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara ilişkin yapılan paylaşımlarda tek çocukların kişilik özelliklerinin neler olduğu ortaya konulmuştur. Burada üç farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Birincisi, tek çocuklar kişilik özelliklerini açıklarken başkalarının tek çocuk algısı ve tanımı ile kendi deneyimlerini karşılaştırmıştır. Tek çocuklara atfedilen özellikleri belirtmiş ve arkasından kendilerini bu özellikler bağlamında değerlendirmişlerdir. İkinci bakış açısı ise tek çocuklara ilişkin kişilik özellikleri tanımını kendileri yapmış ve bu özellikler açısından kendilerini değerlendirmişlerdir. Üçüncü bakış açısı ise herhangi bir olumsuzluğa atıf yapılmadan tek çocukların özelliklerinin olumlu yönde olduğuna ilişkin deneyimler ve anlamlandırmalardır.

4.1.1.1. Çevrenin tek çocuk algısı

“Tek çocuklar için hep şey derler...”

Tek çocukların başkaları tarafından şımarık, bencil, ben-merkezli, paylaşmayı bilmeyen, asosyal, samimiyetsiz kişiler olduğunu belirten bazı tek çocuklar kendilerinin bu özellikleri taşımadığını ifade etmiştir.

Burcu (14 yaşında) tek çocuk olarak kişilik özelliklerini tanımlarken tek çocuklara başkaları tarafından atfedilen özelliklerin kendisinde olmadığını ifade etmiştir. Tek çocuklar için şımarık, asosyal ve paylaşımcı olmayan bireyler tanımlaması yapıldığını ve kendi deneyimlerinden hareketle bu nitelikleri taşımadığını belirtmiştir. Diğer yandan bencil ve mükemmeliyetçi özelliklerin kendisinde biraz olduğunu ifade etmiştir. Bu değerlendirme ile tek çocukların başkalarının bakış açısıyla oluşan genel algıyı farklı deneyimledikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hep şımarık diyorlar tek çocuklar için ama bana öğretmenler ya da tanıdıklarımız anneme hiç öyle biri değil, çok olgun sanki kardeşleri varmış gibi falan diyorlar. Ya şımarık diyorlar daha çok ama ben katılmıyorum. Asosyal denir. Evet öyle diyorlar, ben hiç öyle değilim. Arkadaşlarımla oynamayı seviyorum. Pek fazla bilgisayara falan da bakmam, ders çalışıyorum çok, derslerim de iyi zaten. Bir de şey denir paylaşmayı bilmez genellikle tek çocuklar için. Ben paylaşırım her şeyi arkadaşlarımla. Bencil olduklarını falan söylerler ama bencil değilim. Ama birazcık var ama biraz bencilim. Böyle mükemmeliyetçi denir tek çocuklar için. Mükemmel olsun her şey kusursuz olsun ama bende biraz çok değil ama biraz var. (Burcu)

Pınar (15 yaşında) tek çocuklar için söylenen “paylaşmayı bilmez” özelliğinin kişiden kişiye göre değişebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte tek çocukların sosyal yönden zayıf olduğu veya soğuk davrandıkları düşüncesine katılmadığını, kendisinin sosyal ilişkilerde yeterince iyi olduğunu belirtmiştir. Tek çocuklara dair başkalarının düşünceleri ve algısına tek çocuklar bazı durumlarda anlam verememekte, Pınar’ın da belirttiği gibi tek çocuklar bu süreçleri daha farklı deneyimlemektedir.

Bence normal insanlardan farkı yok. Çoğu kişinin gözünde paylaşamayan falan filan ama bence bilmiyorum o kişiye bağlı. Bence herkes değişebiliyor

onun bence bir şeyi yok. Çoğu kişinin gözünde hani böyle tek çocuklar daha böyle soğuk olabiliyor. Hani mesela konuştuğum kişiler genelde şey diyor: Senin ailende diğer akrabaların hep iki üç çocuğu var, sen teksin. Hani mesela genelde daha samimiyetsiz olmamı, daha paylaşımcı olmamamı bekliyorlar böyle. Bu noktada bence bilmiyorum sosyal ilişkilerim kötü değil, samimi yeterince olduğumu da düşünüyorum. Bence bir sorun yok (Pınar).

Betül (17 yaşında) tek çocuklara ilişkin başkalarının şımarık olduğuyla ilgili düşünceleri olduğunu ama kendisinin şımarık olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca kardeşinin olmamasından dolayı kardeşine gösterebileceği ilgi ve sevgiyi etrafındaki kişilere ve arkadaşlarına yönlendirdiğini ve hatta arkadaşlarına karşı cana yakın davrandığını belirtmiştir. Kardeş eksikliğini çevresindeki kişilerle sevecen ilişkiler kurarak giderdiği söylenebilir.

Şımarık diyorlar genelde ama öyle olduğumu düşünmüyorum. Hatta hani kardeşim olmadığı için etrafa karşı arkadaşlarına karşı daha bir cana yakın oluyorsun. Kardeş sevgisi yok ya etrafımdaki kişileri kardeşimmiş gibi görüyorum. Yani sevgimi onlarla paylaşıyorum daha çok. (Betül)

4.1.1.2. Tek çocukların tek çocuk olmaya dair tanımları

“Şımarıklık olabilir ama ben hiç olmadım.”

Tek çocuklar kendi kişilik özelliklerini tanımlarken şımarık, ben-merkezci, bencil, kıskanç, içe kapanık, yalnız, asosyal ve paylaşımcı olmayan özelliklere değinmiştir. Tek çocukların kişilik özelliklerini tanımlayan bazı katılımcılar ise tek çocuğa atfedilen bu özelliklerin kendilerinde olmadığını ifade etmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bazı tek çocuklar tek çocukların kişiliğine dair birtakım özelliklerin karşı tarafında kendilerini konumlandırmıştır.

Erdem (14 yaşında) bazı tek çocukların ben-merkezci ve şımarık olduklarını belirtmiştir. Her istediği anında yapılan tek çocukların olduğunu ama kendisinin ben-merkezci ve şımarık olmadığını ifade etmiştir. Bunun yanında tek çocukların paylaşmayı bilmediği ve bu yüzden de tek çocuk olmayan arkadaşlarıyla zıt düşebildiğini ifade etmiştir. Bu durumun kendisi için geçerli olmayacağı, eğer bir kardeşi olsaydı üzüntüsünü paylaşabileceğini belirtmiştir. Sadece tek çocukların değil

her çocuğun az da olsa şımartıldığını ifade ederken kendisinin tek çocuk olmaktan rahatsız olmadığını belirtmiştir.

Bence kendimde göremiyorum ama çok şey oluyorlar dünya benim etrafımda dönüyor gibi bazıları. Kendim için söylemiyorum ama öyle tipler var, dünya benim etrafımda dönüyor, çok şımarık olanlar. Her istediği saniyesinde olanlar falan. O özellik hem var çok kötü bir şey... (Erdem)

Bazı tek çocuklarla tek çocuk olmayanlar zıt düşer. İyi arkadaşlar mesela biri paylaşır biri paylaşmak bilmez. Belki kardeşinin olmaması kendi içinde bir şeyi yaşamaya da itiyor olabilir; mesela benim kardeşim olsaydı üzüntümü paylaşır mıydım, paylaşırdım herhalde böyle oturup konuşurdum büyük ihtimalle... Yani şey gibi düşünmüyorum. Her çocuk az da olsa şımartılmıştır. Bazı yerlerde şey olabiliyor ya da diğer kişilerle kendini karşılaştırabiliyorsun. Ama tek çocuk olmaktan çok rahatsız mısın dersiniz yok değilim. (Erdem)

Tolga (14 yaşında) tek çocukların paylaşmayı bilmediklerini, kıskanç olduklarını, şımarık olduklarını ve yalnızlıktan sıkıldıklarını belirtmiştir. Kendisinin küçükken paylaşmayı bilmediğini, evcil hayvanı olduğu için yalnızlıktan sıkılmadığını ve yine küçükken kıskanç olduğunu söylemiştir. Kıskançlığı ve paylaşmayı bilmeme durumlarını kardeşin eksikliğine bağlamıştır. Diğer yandan kendisinin artık kıskanç olmadığını ve paylaşmada bulunduğunu ifade etmiştir. Kötü bir özellik olarak kendisinin bencil olduğunu da ifade etmiştir ve bunu tek çocuk olduğuyla ilişkilendirmiştir.

Şimdi kötü olabilir ama paylaşmayı bilmiyorlar yani. Birisiyle paylaşmakta zorlanırlar. Ben öyleyim küçükken. Kıskançlardır. Mesela bir şey oldu nasıl desem öğretmeniniz var öğretmeniniz onu sizden daha çok seviyor mesela başka bir çocuğu daha çok seviyor onu kıskanıyorlar. Bi de bazıları şımarık oluyor yani çünkü tek çocuk olduğu için her şey ona alındığı için şımarık olma ihtimalleri büyük oluyor, yüksek oluyor. Başkasıyla kardeş olsaydı paylaşmayı bilirdi, şımarık da olmazdı öyle. Bi de acayip sıkılıyorlardır. Evde evcil hayvan beslediğim için ben o kadar sıkılmıyorum küçüklüğümden beri... Ben de paylaşmayı küçükken öyle hiçbir şeyimi paylaşmayı sevmezdim dokunana hemen böyle sinir oluyordum. Böyle bir şeye dokundu mesela oyuncağım var

ona dokundu ona uyuz olurdum, böyle ya da başka bir arkadaşım geldi eve, onunla ilgilenince evde kıskanıyordum. Şimdi kıskançlık pek kalmadı. Bi de paylaşıyorum artık. Bir de sıkınlık o kadar pek fazla sıkılmıyorum ama yine de o kadar olmasa da azcık sıkılıyorsun öyle. Çok oturuyorum. Başka kendime şimdi kötü bir şey diyormuş gibi olacağım ama kendimi bencil olarak değerlendirebilirim. (Tolga)

Özgür (16 yaşında) tek çocukların bencil ve şımarık olabileceğini ifade etmiş ve kendisinin böyle özelliklere sahip olmadığını söylemiştir. Küçük yaşta insanın paylaşmayı öğrenmesinin gerekli olduğunu söylemiş ve kendisinin küçükken eşyalarını hep paylaştığını vurgulamıştır.

Bencil olabilir, evet olabilir. Çünkü paylaşmayı insanın öğrenmesi gerekir hem ufak yaşta. O yüzden insanda bencillik, şımarıklık da çok onla ilgili olduğu için olabilir. Ama ben çocukken de bile hep eşyalarımı paylaştım. Pek bende şey olmamıştı ama kişiye göre değişir tabii. Her insan farklıdır o yüzden yani şey olabilir, bencillik yapabilir, şımarıklık olabilir tek çocuklarda. (Özgür)

Doruk (16 yaşında) ve Mert (16 yaşında) tek çocukların şımarık, bencil ve yalnız olabileceğini belirtmiştir. Doruk ailenin yoğun ilgisiyle tek çocukların şımarabileceğini söylemiş, kardeşin paylaşmayı öğrettiğini ve kardeş olmadığı için tek çocukların bencil olabileceğini belirtmiş ve de kardeş olmadığı için tek çocukların yalnız olabileceğini ifade etmiştir. Bu özelliklerden hareketle kendisinin bencil olmadığını fakat diğer yandan zaman zaman yalnız hissettiğine ve şımarık olabileceğine değinmiştir. Mert ise tek çocukların ailenin yoğun ilgisinden dolayı şımarık olduklarını ve içe kapanık olduklarını ifade etmiştir. Kendini değerlendirdiğinde ise şımarık ve içe kapanık olmadığını, kendi tabiriyle normal olduğunu belirtmiştir.

Ya şımarıklık belki aile gerçekten üzerine çok yoğunlaşıyorsa böyle şımarabilir. Bencillik ya bir an olabilir, sonuçta kardeşlik paylaşmayı öğretiyor. Bir de yalnızlık. Bazen yalnız kalabilirsin kardeşin olmadığında. Mesela ailene anlatamazsın, kendini yalnız hissedersin. O sırada arkadaşın da olmaz. Bunlar olabilir bence tek çocuklarda. Yalnız hissettiğim oluyor. Bazen böyle paylaşamıyorsun. Şahsen çok bencil olduğumu düşünmüyorum. (Doruk)

Tamamı değil ama bazıları içine kapanık oluyor. Bazen şımarık oluyorlar ilgi yüzünden. Yani ikisinden biri oluyorlar genel olarak. Ben ikisi de değilim diye düşünüyorum. Hiç şımarık olmadım. Yani içime kapanık da değilim yani normal. Aradayım böyle ikisi de değilim. (Mert)

Alper (17 yaşında) tek çocukların asosyal ve yalnız olduklarını söylemiştir. Bireysel deneyimleri olarak insanlarla iyi ilişkiler kurduğunu, çevresindekileri sevdiğini ve onlar tarafından sevildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte tek çocuklara ilişkin asosyal olma algısının ötesinde sosyal bir birey olduğunu ve hatta kardeşi olanlara göre daha çok sosyal ilişkiler kurduğunu belirtmiştir.

Biraz daha asosyal oluyorlar. Ben değilim tabi, kendi adıma konuşmuyorum. Biraz yalnız oluyorlar. Ben tek çocuklara göre daha sosyalim. Kardeşi olanlara göre de daha sosyalim. Abim olsaydı daha iyi olurdu ama öyle. Bu durum kendimle alakalı, insanları seviyorum. İnsanlar da beni seviyor. (Alper)

Duru (16 yaşında) tek çocukların kişilik özelliklerinin ailenin yetiştirme tarzıyla şekillendiğini belirtmiştir. Tek çocukların daha fazla özgüvenli olduğu, her şeyi bildiklerini, ben-merkezci olduklarını ifade etmiştir. Kendi deneyimleri açısından değerlendirme yaptığında ise utangaç olduğunu, tipik bir tek çocuk özelliği göstermediğini ve ortanca çocukmuş gibi hissettiğini ve kendisinin ben-merkezci olmadığını beyan etmiştir. Diğer bazı katılımcılarda olduğu gibi Duru da tek çocuklara atfedilen özelliklerin kendisinde olmadığını değinmiştir.

Aslında bu ailelerin yetiştirme tarzı olarak değişiyor. Mesela bir hocam şey demişti mesela beni gördüğü zaman sen tek çocuk musun? (şaşkınlık) Çünkü tek çocuklar biraz daha pohpohlanmış, daha fazla özgüvenli oluyorlarmış. Ama ben çok utangacım, böyle hani sen ortanca çocuk gibisin arada ezilmiş gibi. Ama hani değişik oluyor tek çocukların bazıları. Hani şey böyle genellikle her şeyi onlar biliyormuş. Her şey onların dünyasında dönüyormuş ve onların çevrelerinde dönüyormuş. Yani öyle hissediyorlar ama ben öyle hissetmiyorum. Yani tek çocuk olsak da sonuçta hepimiz eşitiz ve hepimizin yaptıkları şeyler aynı yani şey tam anlatamadım ama hani öyle oluyorlar. Mesela benim tanıdığım bazı tek çocuklar böyle. (Duru)

Canan (15 yaşında) tek çocukların içe kapanık bireyler olduğunu belirtmiştir. Kardeşi olanların kardeşiyle kurduğu ilişkiyle yaşantılarını paylaşabildiklerini, hatta kardeşiyle girdiği tartışma ile kendilerini ifade edebildiklerini söylemiştir. Tek çocukların ise bu durumu kendi başına yaşadığını ve ailesiyle olan durumlarda birileriyle paylaşamadıkları için içine kapanık olduklarını belirtmiştir. İçe kapanıklık durumunun tek çocuk olmanın olumsuz bir özelliği olduğunu ifade etmiştir.

Tek çocuklar içlerine kapanık oluyorlar hani. Aile içinde olan tartışmalarda falan birine anlatamadıkları için içlerine kapanık oluyorlar ama iki çocuk ve daha fazla kardeşi olanlarda gördüğüm kadarıyla kardeşini sevmeme durumu var yani bıktım artık sürekli bağıyor, kavga ediyoruz lafi oluyor. Onlar anlatamadım ama kardeşi olanlar daha çok kardeşiyle tartışma halinde oluyor ama tek çocuk olanlar kendi içinde daha çok mücadele ediyor. Hani kötü yönü sadece içe kapanık olduğumu düşünüyorum (Canan)

Tek çocukların şımarık, kıskanç, bencil, yalnız, içe kapanık, asosyal olduğunu belirten tek çocuklar bu özellikleri açıklarken kendi deneyimlerinin bu özelliklerden farklılaştığını ifade etmektedir. Hem başkalarının tek çocuk algısı hem de kendilerinin tek çocuğa dair tanımlarının aksine tek çocuklar bu olumsuz nitelermeleri taşımadıklarını söylemektedir. Kişisel deneyimleri tek çocuğa dair olumsuz algının dışında gelişmektedir.

Tek çocuklar, tek çocukların kişilik özelliklerine dair toplumsal algının ve çevresindeki insanların tek çocuğa bakış açısının farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar tek çocukların bu özellikleri gösterebileceğine ve tek çocuk tanımlamalarının doğru olabileceğine inanmaktadır. Fakat bütün bu durumlar içinde kişisel deneyimlerini anlamlandırma noktasında kendilerini bu özellikler ve tanımların dışında konumlandırmaktadırlar.

4.1.1.3. Tek çocukların olumlu özellikleri

“Tek çocuk olup kişiliği kötü olan birisini görmedim.”

Tek çocuklar kendilerine dair çizilen olumsuz özellikler resminin dışında birtakım olumlu olarak değerlendirilen kişilik özelliklerinin olduğunu da belirtmiştir. Bu özellikler bağlamında tek çocukların yüksek öz güven sahibi olduğunu, sınıfta daha

çok sesini duyurabildiğini, daha başarılı ve daha uyumlu bireyler olduğunu ifade eden katılımcılar olmuştur. Yusuf (14 yaşında), Müge (13 yaşında) ve Ata (17 yaşında) tek çocukların bu yönlerine değinmiştir.

Yusuf kalabalık olunca sıkıldığını ama tek kaldığı zaman alıştığı için sıkılmadığını söylemiştir. Kendisinden hareketle, tek çocukların çok konuşanları çok sevmediklerini ve kendisinin kalabalık ortamlarda sıkıldığını ifade etmiştir.

Her zaman tek duran böyle iki kişi falan üç kişi bir yere girdiğinde sıkılan kişiler hani böyle çok kişi konuşanları falan çok sevmeyen kişilerdir. Bana göre öyle yani mesela benim yanımda birkaç kişi konuşunca ben normalde tek durduğum için sıkılmam yani tek durmaktan alıştığım için ama yanımda birkaç kişi olunca pek sıkılırım. Yani herkese değil ama çok kişi olunca sıkılırım. Bir iki durunca fark etmiyor, böyle dört beş kişi olunca sıkılırım. (Yusuf)

Müge tek çocukların sosyal ortamlarda özgüvenli olduklarını ve kardeşi olanlara göre daha ön plana çıktıklarını ifade etmiştir. Tek çocuklar özgüvenlerinden dolayı buldukları ortamda kendilerini diğerlerine göre daha çok gösterebilmektedir. Kardeşi olanları tek çocuklarla karşılaştırırken özgüvenlerinin çok olmadığını ifade etmiştir. Bu değerlendirmeden hareketle tek çocukların özgüvenlerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Daha şeyler yani sınıfta mesela daha çok sesini çıkarabilirler, daha çok kendini duyurabilirler. Daha çok özgüvenleri oluyor. Kardeşi olanların çok özgüvenleri olmuyor. (Müge)

Ata tek çocukların kardeşi olanlara göre daha başarılı ve daha uyumlu olduğunu söylemiştir. Tek çocukların karakterinin iyi olduğunu ve çok kardeşi olanların yetiştirildiği ortamdan dolayı kişiliğinin kötü olduğunu düşünmektedir. Tek çocukların paylaşmayı bilmediği vurgusuyla kendisinin paylaşımcı olduğunu ve buna göre yetiştirildiğini belirtmiştir.

Benim izlenimime göre tek çocuklar daha başarılı. Daha uyumlu oluyorlar. Karakteri kötü olan hiç tek çocuk görmedim. Mesela daha fazla kardeşi olanların beş altı kardeşi olanlar daha kötü. Tek çocuk olup kişiliği kötü olan

birisi görmedim. Ben iyi birisiyim. Kötü yanım fazla yok. Tek çocuk olmama rağmen paylaşımcıyım. Ona göre yetiştirildim mesela (Ata).

4.1.2. Tek çocukların aile ilişkileri

Tek çocukların aile ilişkileri ailenin ilgisi, beklentisi, ebeveynlerle iletişim ve etkileşim ile ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı temalarında incelenmiştir. Ailenin tek çocuklarından beklentileri yüksek akademik başarı, çatışmasızlık, çocuk hakkında karar verme, ileride aile bakımını üstlenme, birlikte vakit geçirmedir. Özellikle ailelerin akademik anlamda çocuklarının yüksek düzeyde başarılı olmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar da kendilerinden beklentilerinin ailelerin isteklerine paralel olarak yüksek düzeyde olduğunu söylemişlerdir.

Tek çocukların kendilerine en yakın gördüğü kişilerin en başında anne gelmektedir. Bazı katılımcılar, özellikle erkek katılımcılar, her ikisinin de yakınlık anlamında eşit olduğunu belirtse de görüşmelerin derinliği içinde hem kız katılımcılar için hem de erkek katılımcılar için anneye daha yakından ilişki kurulduğu ve deneyimlerin paylaşıldığı bildirilmiştir. Ayrıca bazı katılımcılar anne-baba dışındaki yetişkinlerle (babaanne, hala, kuzen) yakın ilişkili olduğunu ve deneyimlerini bu kişilerle paylaştığını da belirtmiştir. Aşağıda yer alan alıntıda Duru ailesinin kendisine nasıl yaklaştığını anlatmıştır:

Mesela annem bana şey diyor bunu böyle yaparsan hem kendine üzülmezsün hem de sorununu ortadan kaldırmış olursun. Bir de ben her şeyi çok fazla kafama taktığım için böyle daha fazla üzülüyorum. Annem diyor ki hani kafana takılacak bir durum değil. Hani bunu böyle yaparsan kendini daha fazla üzürsün. O yüzden bunu böyle yapmak yerine bana şey tavsiyeler veriyor. Bana arkadaş gibi, büyümüşüm gibi yaklaşıyor. Babamla da aram iyi ama mesela annemle konuşulacak konuları babamla konuşamıyorum. Hani onun bakış açısı daha farklı oluyor. Bu durumlarda annemle konuşulacak konularım daha fazla oluyor. Ama babamla da aram iyi (Duru).

4.1.2.1. Ailenin ilgisi

“Ailem sadece benimle ilgileniyor.”

“Benimle çok rahat ilgilenabiliyorlar; maddi manevi her türlü, tek olduğum için.”

“İyi davranıyorlar çok iyi. Prensesmişim gibi.”

Tek çocuklar aile ilişkilerini değerlendirirken öncelikle ebeveynlerinin bütün ilgisinin kendilerinin üzerinde olduğuna değinmektedir. Tek çocuklar, tek çocuk olmanın aile yaşantısındaki olumlu yönlerine ve oluşturduğu avantajlara ilişkin deneyimlerini ifade ederken ailenin odağında olduklarının farkındalığını yaşamaktadır. Ailenin tek odağında olmak ebeveynleriyle kurdukları iletişimi ve etkileşimi de biçimlendirmektedir.

Tek çocuklar ebeveynlerin ilgi odağında olmayı; ailenin duygusal yönden sadece kendilerine ilgi göstermesiyle ve ailenin ekonomik kaynaklarını sadece kendileri için kullanmasıyla ilişkilendirmektedir. Bu deneyimler tek çocukların evin merkezinde konum almasını sağlamaktadır. Hem ebeveynlerin yaklaşımı hem de çocukların bu yaklaşıma yüklediği anlamlar tek çocukların aile yaşantısında odak noktası olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Damla (12 yaşında) tek çocuk olduğu için ailesinin ilgisinin onun üzerinde olduğunu, kendisine daha çok özen gösterildiğini, ne isterse yapıldığını ve arkadaşlarıyla daha çok vakit geçirebildiğini belirtmiştir. Kardeşi olan arkadaşlarının kardeşlerinden dolayı sorun yaşadıklarını ama kendisinin bu konuda rahat olduğunu ve daha çok eğlenebildiğini dile getirmiştir. Damla genel olarak tek çocuk olmaktan ve ailesinin ilgisinden memnun olduğunu ifade etmiştir.

Tabi iki çocuklu olan bir ailede hepsine eşit davranmaya çalışılır. Küçük olana tabi ki daha çok özen gösterilir. Ama tek başıma olduğum için bana daha çok özen gösteriyorlar yani. Benim bir arkadaşım var, 4 kardeşi var. Ailede bazen sorunlar çıkabiliyor ama öyle değil bizim ailede. Ben ne istersem oluyor mesela. Ailem daha çok benim üzerime düşüyor. Arkadaşlarımla daha çok vakit geçirebiliyorum. Kardeşleri onların başına bela açarken ben daha çok eğlenebiliyorum. Bunlarla daha böyle geliştirebiliriz (Damla).

Cihan (12 yaşında) tek çocuk olduğu için ailesinin kendisine çok ilgi duyduğunu ve ne isterse alındığını belirtmiştir.

İyi yanları var, çok ilgi duyuyor ailem bana. Sonra ne istersem alınıyor (Cihan).

Erdem (14 yaşında) tek çocuk olduğu için ailesinin, özellikle annesinin kendisiyle çok rahat ilgilendiğini ifade etmektedir. Bütün yıl boyunca annesinin neredeyse sadece kendisiyle ilgilendiğini, dershaneye gidebildiğini ve ailesinin maddi-manevi kaynaklarının kendisine yöneltildiğinin farkında olduğunu belirtmiştir.

Mesela biz bu sene TEOG sınavına girdik. Annem bu sene her şeyi bıraktı benim üstüme şey yapabildi, u nasıl desem yani yardımı gerekli olduğunda benimle ilgilenebildi bütün sene boyunca, ama bir kardeşim olsaydı şey yapabilirdi, Bir kardeşim olsaydı belki ben bu sene dershaneye gidemeyecektim. Yani maddi durumumuz yetmezdi. Belki de gidebilirdim ama şey bakımından benimle çok rahat ilgilenebiliyorlar maddi manevi her türlü tek olduğum için (Erdem).

Tolga (14 yaşında), tek çocuk olduğu için ailenin bütün ilgisinin üzerinde olduğunu ifade etmiş aynı zamanda maddi olarak da bütün kaynakların kendisi için kullanıldığını dile getirmiştir. Ayrıca kardeşi olmadığı için zaman, mekân ve nesne olarak herhangi bir şeyi paylaşmak zorunda kalmadığını ve bu açıdan bakıldığında kıskanılacak bir durumun ortaya çıkmadığını belirtmiştir.

Aile içinde daha çok dikkat çekiyorum. Alınan şeyler sadece bana olduğu için karışıklık çekmiyorlar. Yani nasıl desem avantajları çok yani aile içinde sevgi görüyorsunuz. Kıskanmıyorsunuz başkasından kendinizi ya da mesela kardeşiniz oldu mu bi tane işinize karışacak ya da siz ona yardım edeceksiniz. Zamandan yiyor gibi değil de, iyi de hani size daha çok vakit ayırabilecek insanlar. O yüzden bence tek çocukluk daha iyi. (Tolga)

Burcu (14 yaşında) ve Canan (15 yaşında) tek çocuk olma deneyimlerinin olumlu yanlarına değinirken ailesinin her şeyi ona aldığını ve ona daha çok özen gösterdiklerini belirtmiştir. Burcu akademik başarısı için bütün kaynakların kendisine ayrıldığını ve bunun gibi durumların sadece kendisine daha çok yapıldığını ifade

etmiştir. Duru (16 yaşında) ise ailenin bütün ilgisini aldığını ve istediği şeylerin ailesi tarafından yapıldığını belirtmiştir. Betül (17 yaşında) de tek çocuk olduğu için ailesinin sadece kendisiyle ilgilendiğini, kardeşi olmadığı için bu durumdan memnun olduğunu ifade etmiştir.

Yani her şey bana daha çok alınıyor ya da ne bileyim daha çok özen gösteriyorlar tek çocuk olduğum için öyle. Başka yok aslında. Mesela dersaneye gidiyorum daha başka bazen özel ders alıyorum. Yani her şey bana daha çok yapılıyor. (Burcu)

Bir şey alınacaksa mesela kardeşi olursa daha az şey alınması mesela her şeyi bana alıyorlar mesela o yönden iyi. Onun dışında farklı bir yönü olduğunu düşünmüyorum. (Canan)

Mesela ailem sadece benimle ilgileniyor benim dediklerimi yapmaya çalışıyorlar. Bunlar benim için olumlu bir şey. (Duru)

Ailem sadece benle ilgileniyor. Kardeşim olsa ona da. Mesela ben bir şeyi istersem kardeşim olsa ona da almak zorunda kalacaklardı. Yani bu şekilde ilgi sadece bende oluyor. Güzel bir şey. (Betül)

Ayla (15 yaşında) tek çocuk olmanın olumlu deneyimleri açısından ailenin ilgisinin sadece kendinde olduğunu ve evdeki yaşam alanının rahatlığını yaşadığını belirtmiştir. Tek çocuk olma deneyimlerini değerlendirdiğinde kardeşi olan çocuklardan pek farkının olmadığını belirtmiştir.

Şöyle ki, aslında öyle diğer çocuklarla pek farkı olmuyor. Bende şahsen öyle. Sadece biraz daha çok üstüne düşme, mesela birden çok çocuk olduğunda, hepsine ayrı ayrı ilgi süreci olduğunda bende o yok. Bende sadece bende. Yani başka bir sıkıntısı yok. Başka bir avantajı yok. Olumlu yönleri şöyle ki başka çocuk olduğunda çok ses, ders çalışmaya etkisi oluyor, onda sıkıntı yok. Sessiz ortamda rahat. Olumlu yönü bu. (Ayla)

Doruk (16 yaşında) tek çocuk olma deneyimlerinin olumlu yönlerini eşyalarını paylaşmak zorunda kalmayışını ve ailesinin bütün ilgisinin kendisine yöneltildiğini ve bundan memnun olduğunu dile getirmiştir. Evdeki bireysel yaşam alanının rahatlığı ve aile ilgisi açısından tek çocukların yaşadığı avantajlara değinmiştir.

Eşyalarımı ufak ya da büyük kardeşimle paylaşmak zorunda kalmıyorum. Yani mesela atıyorum, şu zamanda şu kadar süre sen oynayacaksın, şu kadar kardeşin, böyle bir şeyim yok. Bir de tek çocuk olunca ailenin üzerine daha çok şey yapıyor, böyle ne bileyim nasıl denir, ilgisi daha fazla oluyor. Başka da çok herhalde yok. (Doruk)

Özgür (16 yaşında), ailenin ilgisini kardeş açısından ele almıştır. Kıskanç bir insanın tek çocuk olmasının kişi için iyi olabileceğini aksi takdirde kardeşe gösterilen ilgiyi kıskanabileceğini ifade etmiştir. Tek çocuk olan birinin kıskanma duygusunu yaşamayacağını belirterek bunun o kişi için olumlu olacağını söylemiştir. Ayrıca ailenin gösterdiği ilgi, alınan hediyeler ve benzeri durumların tek çocuk olmanın birer avantajı olduğuna değinmiştir.

Eğer sen kıskanç biriysen kardeşine veya abine olan fazla ilgiyi kıskanmayabilirsin. Yani ben kıskanç çok değilim. O yüzden pek şey yok aslında. Olumlu ne olabilir? Tek çocuk olma güzelliği gibi bir şey. Hani kıskanç bir insansan seni için olumlu yönü olabiliyor. Şey diyeyim. Hani sadece sana ilgi, hediyeler, şeyler, tek çocuk olmanın şeyleri. İnsan tabi bir yerden kıskanabiliyor, o yüzden güzel. (Özgür)

Ata (17 yaşında) tek çocuk olduğu için ailenin bütün ilgisinin odağında olduğunu ve bu durumun da onu değerli ve önemli hissettirdiğini ifade etmiştir. Kardeşi olması durumunda ayrımcılık gibi sorunlar yaşayabileceğini ve bu sorun yaşanmadığı için de ailenin birbiriyle daha uyumlu olduğunu belirtmiştir.

Ailenin odağı tek bir noktada toplanıyor. Her şey senin üzerine yapılıyor. Mesela bir çocuk olsa her şey ikiye bölünecek. Her şey senin üstüne kurulduğu için daha bir önemli hissediyorsun kendini. Ekstradan bir şey istemene gerek kalmıyor. Ayrımcılık gibi şeyler olmadığı için daha uyumlu bir aile oluyor. (Ata)

Mert (16 yaşında) tek çocuk olduğu için evdeki yaşam alanının rahatlığından bahsetmiştir. Evde kendine ait bir odasının olması ve bunun rahatlığını tek çocuk olma deneyiminin olumlu bir yönü olarak değerlendirmiştir. Aile ve akraba çevresinde tek çocuk olması dolayısıyla bütün ilginin kendisine gösterildiğini ifade etmiştir.

Yani şöyle avantajları var. Mesela evde kendi odam oluyor daha bir rahat oluyorsun. Bazı insanlar şey diyor hani böyle daha her istediğin oluyor diyor ama benim hiç öyle bir isteğim de olmadı. Öyle bir katkısı olmadı. Daha böyle rahat oluyorsunuz. Bina komple benim ailem olduğu için en küçük çocuk benim, daha bir üstüme şey oluyor. En küçüğüm ve tek çocuğum daha bir ilgi oluyor. Tek katkı bu. (Mert)

4.1.2.2. Ailenin beklentisi

“Benden çok şey bekliyorlar!”

Tek çocukların aile ilişkilerindeki bir diğer yaşantı ebeveynlerinin kendilerinden beklentisidir. Bu beklentilerin nasıl şekillendiği ve beklentilere karşı verilecek tepkilerin tek çocuklarda ne anlama geldiği incelenmiştir. Bazı tek çocuklar beklentileri makul düzeyde veya olumlu şekilde yorumlamış, bazıları ailenin beklentilerinin sonucunda aşırı baskı hissettiklerini ifade etmiştir.

Erdem (14 yaşında) ebeveynlerinin, özellikle annesinin, kendisinin akademik konularda daha iyi olmasını beklediğini ve hatta “en” mükemmel olmasını istediğini ifade etmiştir. Bu durumla ilgili olarak beklentinin yüksek olmasından dolayı kendini baskı altında hissettiğini de dile getirmiştir. Benzer şekilde Yusuf (14 yaşında) da ailesinin beklentisinin akademik konularda olduğunu ve bu beklentiden sıkıldığını ifade etmiştir. Eğer bir kardeşi olsaydı beklentinin biraz da ona yöneleceğini söyleyerek bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Ya şey bence annem çok şey bekliyor hani yani annem biraz çok şey bekliyor değil çok mükemmeliyetçi. Her şeyin en mükemmel olsun gibi bir kadın. Sürekli derslerim zaten iyi ama daha çok çalışırsam mesela 95 almışsam neden 100 almadın. Bu baskı yapıyor. (Erdem)

Hep ders çalış diyorlar. Tek ben olduğum için hep bana diyorlar. Bir kardeşim olsa, abim olsa biraz da ona derler. Hani ders çalış şeyinin yarısını ona deseler yarısını bana deseler daha güzel olur. Mesela hep bana diyorlar ders çalış, sıkılıyorum o yüzden. (Yusuf)

Tolga'nın (14 yaşında) ailesinin beklentileri yine ders notlarının yüksek olmasıyla ilgilidir. Yüksek not beklentisinin kendisinde baskı oluşturduğunu söylese de bu durumdan memnun olduğunu belirtmiştir. Ailesinin yüksek akademik başarı beklentisini kendisine güvenmeleriyle ilişkilendirmiş ve bu durumdan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Bu memnuniyetle birlikte bazen aşırı baskı altında kalabildiğine de değinmiştir.

Bazenleri bu kadar ilgi oluyor ki o kadar ilgi odağı oluyorum ki derslerde mesela baya iyi not almamı bekliyorlar. Annem mesela o kadar ilgi odağı olduğum için bütün derslerden yüksek falan bekliyorlar. Bundan ben memnunum. Benden bir şey beklemeleri beni memnun ediyor, demek ki bana güveniyorlar. O yüzden hem bunun için memnunum. Bi de bazen aşırı yoğun bir baskı içinde kalabiliyorum (Tolga).

Burcu (14 yaşında) ebeveynlerinin kendisinden çok şey beklediğini, bu beklentilerin akademik konularda olduğunu ve kendisini bazen baskı altında hissettiğini ifade etmiştir. Ebeveynlerin akademik başarı konusunda gösterdiği özen bazen bir baskı unsuruna dönüşebilmektedir. Burcu, bu durumu şöyle dile getirmiştir:

Ya çok şey bekliyorlar mesela seneye sınav var. Sınavdan çok iyi bir şey almamı bekliyorlar, o yüzden zaten çok önem gösteriyorlar. Çok şey bekliyorlar. Baskı bazen olabiliyor, baskı altında ders çalış onu yap bunu yap diyebiliyorlar (Burcu).

Canan (15 yaşında) yine akademik konularda ebeveynlerinin gösterdiği aşırı ilginin ve çok fazla beklentinin kendisinde farklı işlediğini belirtmiştir. Ebeveynlerinin akademik konudaki baskısının ters teptiğini, çok fazla baskı yapılmasından hoşnut olmadığını ifade etmiştir. Akademik konuların dışında, örneğin gezmeye gitmede, baskı görürse bunun onu sınırlendirdiğini söylemiştir. Ailenin aşırı beklentisi ve bu beklentiye eşlik eden baskısı Canan'ın ters tepki vermesine yol açmaktadır.

Hani biraz fazla ilgi olduğu zaman, mesela bende daha ters tepki yapıyor. Mesela çok fazla beklenti olduğu zaman daha başarısız olabilirim. Yani sürekli ders çalış demektense bir kere ders çalış dersin otururum ama sürekli derse mesela ters tepki yapıp çalışmayabiliyorum. Çok baskı yapıldığı zaman yapmıyorum ama bir kere söylerse yapmam, öyle oluyor. Bir yere gideceksem

gitme dedikleri zaman demezler genel olarak ama gitme dedikleri zaman bir sinir durumu oluyor. Yani neden izin vermiyorsun gibisinden çok baskı yapılmasını sevmem (Canan).

Ayla (15 yaşında) ailenin beklentisine değinirken ebeveynlerinin gösterdiği aşırı ilginin akademik açıdan baskı oluşturduğunu ve yine ebeveynlerin sahiplenme ifadelerinin kendini sıktığını belirtmiştir. Ebeveynlerinin kendisinden beklentisi aşırı olduğunda rahatsızlık oluşturabilmektedir. Sadece akademik anlamda değil yaşantısının genelinde ebeveynlerinin üstte bir başarı beklediklerini ve bunu karşılamaını istediklerini ifade eden Ayla, bunun kendisinde baskı oluşturduğunu ve bu durumdan rahatsızlığını dile getirmiştir.

Tek çocuksun, daha çok üstüne düşüyoruz. Bunu vurgulamaları çok oluyor. Tek çocuk olduğum için bayağı, çok vurguluyorum bunu, üstüme düşüyorlar. Dersler konusunda, yaşantım konusunda... Üstte bir başarı bekliyorlar benden. Tek çocuksun, bunun verdiği şeyi seni çok üstüne düştüğümüzü, bunu karşıla vesaire durumları çok oluyor. Şöyle ki nasıl üstüne düşmeleri bir avantajsa aynı zamanda dezavantajı da var. Çok fazla üstüne düşüldüğü zaman baskı uyguluyor, ders konusunda mesela. Derslerle çok ilgili oluyorlar bu sefer. Tek çocuğun getirdiği sahiplenme, böyle daha çok sahiplenme duygusu sıkıyor insanı. (Ayla)

Doruk (16 yaşında) ailesinin kendisinden beklentilerinin yüksek olduğunu ve kendisinin bu beklentiyi karşılayamama korkusu yaşadığını belirtmiştir. Ebeveynlerinin kendisinden katıldığı alanlarda başarılı olma beklentisi taşıdıklarını söyleyen Doruk şimdiye kadar istemediği halde bazı etkinliklere katılmaya zorlandığını da dile getirmiştir.

Ya beklentiyi yüksek tutuyorlar. Sen de tabi, ne bileyim, karşılayamayacağım diye bir korku duyuyorsun. Yani mümkün olduğu kadar uğraştığın alanlarda başarılı ol diyorlar. O yüzden zaten şu yaşıma kadar bayağı bir sporla uğraştırdılar. Bazılarını istemedim ama... Böyle yani beklentileri bu yönde (Doruk).

Katılımcılar genelde ailelerinin ilgisinden memnun olduklarını dile getirmiştir. Bu ilginin aşırı olması durumunda beklentinin arttığını ve artan beklentinin baskı oluşturduğuna değinmiştir. Tek çocuklar bu baskıdan duydukları rahatsızlığı ifade ederken aşırı baskının onlar üzerinde bunaltıcı bir etki bıraktığını belirtmiştir. Ailenin ilgisi ve beklentisinin dışında tek çocukların aile ilişkilerindeki bir diğer tema aileyle kurulan iletişimidir.

4.1.2.3. Aileyle iletişim ve etkileşim

“Bana arkadaş gibi yaklaşıyorlar.”

Tek çocukların aileleriyle olan iletişimi ve etkileşiminde ailenin birlikte karar vermesi ve karar verme sürecinde ebeveynlerin tavsiyeler ve seçenekler sunması durumları ortaya çıkmıştır. Katılımcılar fikirlerinin ve eylemlerinin desteklenmesini ve ilgili konularda verilecek kararın kendilerine bırakılmasını olumlu olarak değerlendirmektedir. Benzer şekilde, ebeveynlerinin kendilerine arkadaş gibi yaklaşmalarından duydukları memnuniyeti dile getiren tek çocuklar, ergenlik döneminde ebeveynlerinden arkadaş gibi destek almalarını ve ebeveynlerinin onlara arkadaş gibi yaklaşmalarını aile iletişimi ve etkileşiminde ilk sıraya koymaktadır.

Burcu (14 yaşında) evdeki karar verme sürecine ebeveynlerinin kendisini dâhil ettiğini ifade etmiştir. Evle ilgili herhangi bir konuda alınacak kararlarda ailesinin fikrini sorduğunu ve bu durumdan memnun olduğunu belirtmiştir.

Evde bir karar alınacaksa hep birlikte karar veririz bana fikrimi soruyorlar, bu iyi yani (Burcu).

Pınar (15 yaşında) bir eylemde bulunacağı zaman ebeveynlerinin kendisini desteklediğini ve kısıtlamadığını dile getirmiştir. Doruk (16 yaşında) ve Mert (16 yaşında) ebeveynlerinin karar verme sürecinde destekleyici olduğunu ve kararları kendilerine bıraktıklarını ifade etmiştir. Doruk ailesiyle olan iletişimde evde kuralların olduğunu ve bu kurallar içinde ebeveynlerinin ona seçenekler sunduğunu fakat bunu dayatmadıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde Mert de bir konuda karar verirken ebeveynlerinin seçenekler sunduğunu ve bu seçenekler arasından iyi olanı seçmesini kendisine bıraktıklarını söylemiştir. Bununla birlikte Mert ailesiyle olan iletişimde ebeveynlerinin çözüme dayalı yaklaşımlar sergilediğini de dile getirmiştir.

Benim hakkımda şöyle, bir şey yapacağım zaman beni desteklerler. Yani genelde kısıtlanmıyorum ben. Doğrusunu söylerler ama kısıtlanmazlar öyle. (Pınar)

Bazı kuralları var, evimizin kuralları var. Bunlar içinde, uı, kararları bana bırakıyorlar. Önüme bir kaç seçenek sunuyor. Hangisi mantıklıysa onu yap diyorlar, o tarz. (Doruk)

Genellikle çözüme dayalı yaklaşıyorlar. Doğru mu düşünüyorum gibisinden, ona bakıyorlar. Ona göre beni işte doğru neyse biraz daha ona doğru yönlendirmeye çalışıyorlar. Ama hani şey değil, onu yapacaksın değil sadece fikir veriyorlar. Böyle olabilir sen seç kararını. Ama sonuçta kötü olma diyorlar. Daha çok bana bırakıyorlar. (Mert)

Özgür (16 yaşında) ailesiyle arasında katı bir ilişkinin olmadığını ve ebeveynlerinin ona arkadaş gibi yaklaştığını belirtmiştir. Karar verme sürecinde ebeveynlerinin seçenekler ve tavsiyeler sunarak açık olduklarını ve yardımcı olduklarını ifade etmiştir. Ailesiyle olan etkileşimini açık olarak değerlendiren Özgür ailesiyle olan ilişkisinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.

Yani eğer bir konuda bana yaklaşmak isterse her türlü yani şey yaparlar, desteklerler. Yaparlar, olumlu anlamda. Yardım konusunda mesela. Mesela arkadaş gibi de konuşabilirim onlarla. Yani o yüzden çok katı bir aile ilişkimiz yok birbirimiz arasında. Yani öyle çok sert, çok cezalısan falan çok yok yani. Etkileşim iyi, açık. (Özgür)

Yani olabilecek şeyleri söylüyor bana. Hani bütün seçenekleri önüme veriyor ve tavsiyelerde bulunuyor. Bu daha açık ve yardımcı, elinden geldiği kadar yardım etmeye çalışıyor bana. O yüzden iyi bir şey var. (Özgür)

Duru (16 yaşında) annesiyle olan etkileşimine değinmiştir. Annesinin kendisine olumlu ve çözüme dayalı yaklaştığını, bir konuda karar verirken birden çok tavsiye içeren seçenekler sunduğunu ifade etmiştir. Annesinin kendine arkadaş gibi yaklaştığını belirtmiş ve bu durumdan duyduğu mutluluğu dile getirmiştir.

Mesela annem bana şey diyor bunu böyle yaparsan hem kendine üzülmezsin hem de sorununu ortadan kaldırmış olursun. O yüzden bunu böyle yapmak

yerine bana şey tavsiyeler veriyor. Bana arkadaş gibi yaklaşıyor, çok mutlu oluyorum. (Duru)

Betül (17 yaşında) küçük yaşlarda ailesinin yaklaşımıyla şimdiki halini karşılaştırmış ve daha küçük yaşlarda ebeveynlerinin kendini yönlendirdiğini ifade etmiştir. Şu anda daha serbest olduğunu ve ailesinin fikirlerine saygı duyduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte ailesinin kendisine duyduğu saygıyı karar verebilecek ve sorumluluk alabilecek kadar büyüdüğüyle ilişkilendirmiştir.

Şey olarak düşünüyorum hani fikirlerime saygı duyuyorlar. Benim büyüdüğümün farkında. Karar verebileceğimin farkındalar. Bu iyi bir şey. Küçükken daha çok o yönlendiriyorlardı. Şimdiki kadar serbest değildi (Betül).

Ata (17 yaşında) diğer katılımcılara benzer şekilde ailesinin kararı kendisine bıraktığını dile getirmiştir. Özel hayatıyla ilgili durumları ailesiyle paylaştığında üstten bakan bir tavır sergilemediklerini, arkadaş gibi yaklaştıklarını ifade etmiştir. Yine özel hayatıyla ilgili konularda ailesinin gösterdiği yaklaşımın arkadaşlarının gösterdiği yaklaşımdan daha normal olduğunu belirtmiştir. Bu durumdan memnuniyet duyduğunu da eklemiştir.

Normal tavsiye ediyorlar. Hiçbir şekilde özel hayatıma karışmazlar. Özel hayatımı anlatırım bazen. Normal arkadaş gibi karşılırlar. Öyle büyük tavırlarına falan girmezler. Hatta arkadaşlarımdan daha normal karşılırlar. Yardımcı olmaya çalışırlar. Benim karar vermeme beklerler. Yani tabi iyi bu. (Ata)

Ebeveynlerin arkadaş gibi yaklaşmaları tek çocuklar için önemli bir destek aracıdır. Bir durumda veya eylemde karar vermeden önce aileyle kurulan iletişim ve etkileşim arkadaşlık çerçevesinde anlamlandırılmıştır ve tek çocuklar bu durumdan duydukları mutluluğu ve memnuniyeti ifade ederken ailenin bu yaklaşımını da değerli olarak görmektedir. Karar verme sürecinde tek çocukların kendi kararlarının sorumluluğunu almaları onların akranlarına göre daha erken olgunlaşmalarını da sağlayabilmektedir.

4.1.2.4. Ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı

“Yarın öbür gün anneme babama bir şey olsa ben tek kalacağım.”

Tek çocukların aile ilişkilerinde beliren bir diğer durum ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısıdır. Tek çocukların yetişkinlik döneminde ailenin bakımını tek başına üstlenmekle ilgili kaygıları da bulunmaktadır. Özellikle yaş ilerledikçe cinsiyet farkı olmaksızın bu kaygının daha belirgin olduğu görülmüştür. Yetişkinlik dönemi için yalnızlık öngörüsü ve aile bireylerinin kaybı korkusu ise gelecek kaygısı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle yetişkinlik döneminde ebeveynlerinin bakımıyla ilgili yalnız kalma ve onlarla sadece kendilerinin ilgilenmesi gerektiği durumları tek çocuklar için bir kaygı oluşturmaktadır.

Duru (16 yaşında) ve Ata (17 yaşında) tek çocuk olduğu için gelecek ile ilgili kaygılarını ifade etmiştir. Duru ve Ata yetişkinlik dönemlerinde ve ailelerinin yaşlılığında veya olası bir kayıp durumunda neler olacağıyla ilgili açık bir şekilde kaygı duyduklarını belirtmektedirler. Ayrıca yine gelecek için güven duyabileceği birinin olmasını ve güvenli bir yakınlık duyabileceği birinin olmayacağı kaygısını da yaşamaktadırlar. Kardeşlerden alınacak sosyal ve duygusal desteğin önem arz ettiği durumlardan biri de bu belirsizlik ve kaygının açıkça ortaya çıkmasıyla ilgili olabilmektedir.

Olumsuz olarak da mesela tek çocuğum yarın bir gün tek kaldığım zaman hani dayanabileceğim kimsem olmayacak. Ve hani ne kadar annemle vakit geçirsem de bazı durumlarda mesela ablam abimle daha fazla yakın olabilirdim. Bunlar.

(Duru)

Dezavantajları ileride olabilir bence. Düşündüğüm kadarıyla bir de güvenebileceğin az kişi olabilir. Güveneceğin birisi yoksa kardeşin olması daha mantıklı ama şu an bende öyle bir sorun yok. Mesela ileride dayanağın olması gerekecek. Kardeşleri falan bulamayacak. Çok yakın arkadaşı yoksa da sıkıntı çıkabilir her şeyde. Başka aileden bir şey olduğunda tek başıma koşacağım bu da var. (Ata)

Berk (16 yaşında) tek çocuk olduğu için yalnız kaldığını ifade etmiş ve bazen kardeş sahibi olmak istediğiyle ilgili düşüncelerinin olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte gelecek ile ilgili kaygılar taşıdığını, ileride annesi veya babasına bir şey olduğu

takdirde tek kalacağını ama kardeşi olsaydı yalnız kalmayacağını belirtmiştir. Özellikle ergenlik döneminin sonuna doğru gelecek ile ilgili kaygıların başladığı gözlenmiştir.

Var tabi her şeyin var. Mesela yalnız kalıyorsun. Bazen diyorum hani keşke kardeşim olsa diye. Ama geçti iş artık yani. Mesela şimdi yarın öbür gün anneme babama bir şey olsa ben tek kalacağım ama kardeşim olsa öyle olmazdı. Bu böyle. (Berk)

4.1.3. Tek çocukların akran ilişkileri

Tek çocukların sosyal deneyimlerinin incelendiği ve yakın arkadaşlık ilişkilerinin ele alındığı temalar arkadaşlığa verilen değer etrafında şekillenmiştir. Tek çocuklar yakın arkadaşlık ilişki deneyimlerini iki yönlü olarak anlatmışlardır. Bazı katılımcılar sosyal yönden güçlü olduğunu ve kendinden hareketle arkadaşlık ilişkisi geliştirdiğini söylerken bazıları kendilerini asosyal olarak tanımlamıştır.

Burada dikkat çeken durum, tek çocuklar yakın arkadaşlığı var ile yok uçlarında değer atfederek değerlendirmektedir. Bazı katılımcılar için yakın arkadaşlar çok önemli ve değerli olsa da bazı katılımcılar için yakın arkadaşlığın önemsenmediği görülmüştür. Yakın arkadaşını kardeş gibi görenler sosyal faaliyetlerinin çoğunu grup olarak gerçekleştirmektedir. Bireysel faaliyetler ve etkinlikleri tercih edenler ise genelde sosyallikten uzak duranlar olmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında, yakın arkadaşlık ilişkilerini daha çok kız öğrencilerin kurduğu, bazı erkek öğrencilerin ise yakın arkadaşlıktan kaçındığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.3.1. Yakın arkadaşlık değeri

“Benim kardeşim gibi!”

Tek çocuklar yakın arkadaşlığa, her ne kadar kardeşle ilgili bir deneyim yaşamamış olsa da, kardeş gibi yakın olduğu ifadesini kullanarak değer atfetmektedir. Katılımcılar yakın arkadaşlarını sırdaş olarak görmekte ve her konuda birbirlerine destek oldukları bir konumda değerlendirmektedir. Tek çocuklar yakın arkadaşlarıyla sürekli birlikte olduklarına ve her etkinliği birlikte yaptıklarına değinmektedir.

Ayla (15 yaşında) bir tane çok yakın arkadaşı olduğunu uzakta olmasına rağmen sürekli konuştuklarını ve eğlendiklerini ifade etmiştir. Akranı olduğu için

ebeveynlerine kıyasla yakın arkadaşının kendisini daha iyi anladığını belirtmiştir. Yakın arkadaşına verdiği değer ve önemin ebeveynlerinden ve diğer kişilerden daha yukarıda olduğunu belirtmiştir.

Yakın arkadaşımınla bayağı, her hafta konuşuyoruz, o biraz benden uzakta şu an. Her hafta sonu o haftanın değerlendirmesini yapıyoruz. O neler yaşadı, ben neler yaşıyorum. İkimiz de lise birde olduğumuz için onun bütün arkadaşlarını tanıyorum diyebilirim. Geldiği zaman da bayağı, o da hikâye yazdığı için hikâye hakkında konuşuyoruz. Eğleniyoruz ya, iki kız neler yapabilirse onları yapıyoruz. (Ayla)

Benim yaş grubumda olduğu için o birazcık daha fazla anlıyor beni. Daha bir mesela anneler nasıldır, ağlarsın, ağlama derler, ama arkadaş daha çok ağlıyorsan, ağla ki rahatla modundadır. O yüzden arkadaş bir tık daha üstte. (Ayla)

Doruk (16 yaşında) yakın arkadaşlık kurarken süreç içinde kendisinin çaba gösterdiğini ve bu çabanın arkadaşlık kuracağı kişinin ilgi alanlarını öğrenme ve onunla iletişim kurma biçimine yönelik olduğunu belirtmiştir. Doruk arkadaşlık kurma sürecindeki bu kendi çabalarını arkadaşlığa verdiği değerle ilişkilendirmiştir.

Mümkün olduğu kadar önce onun ilgi alanlarını öğrenirim. Yani nasıl iletişime geçebilirim diye. Ondan sonra onun ilgi alanları yönünde ilerlerim. Böyle bir iletişime geçme çabam olur yani. Bu yüzden değerlidir benim için. (Doruk)

Duru (16 yaşında) çocukluğundan beri yakın arkadaşı olan bir kişinin olduğunu ifade etmiştir. Öteden beri arkadaşlığının devam ettiği bu durumu çok değerli olarak görmektedir. Annelerinin de tanıştığını ve evlerinde sürekli birbirilerini ağırladıkları için çok yakın arkadaşlık kurduklarını dile getirmiştir. Arkadaşına verdiği değerle birlikte, beraber her türlü etkinliği yapabildiklerini de ifade etmiştir.

Çok yakın, aslında şey benim anasınıfından beri arkadaş olduğum biri var. Hatta yine bu okulda... Çok değerli benim için. Arkadaşım bize geliyor, ben gidiyorum. Zaten annelerimiz de tanışıyor. Bu yüzden bayağı yakınız. Birlikte her şeyi yapabiliyoruz. (Duru)

Betül (17 yaşında) yakın arkadaşını kardeşi gibi gördüğünü ifade etmiştir. Uzun süredir devam eden bir arkadaşlık ilişkisinin olduğuna değinirken artık yakınlıklarından dolayı birbirlerine çok benzediklerini ve birbirlerini çok iyi tanıdıklarını da belirtmiştir. Arkadaşıyla olan yakınlığından dolayı ve birbirlerini çok iyi anladıklarından dolayı arkadaşlık ilişkisinde sorun yaşamadığını da dile getirmiştir. Bunlarla birlikte, yakın arkadaşının kardeşi olduğunu vurgulamış ve arkadaşını bir kardeş gibi gördüğünü söylemiştir.

Yakın arkadaşım ile ilişkim çok iyi zaten. 11 yıldır arkadaşız. O da artık aile gibi oldu. Gayet iyi. Zaten 11 senedir olduğu için birbirimizin aynısı gibi olduk. Yani ne diyeceğimizi bile tahmin edebildiğimiz için sıkıntı yaşamıyoruz. Onun kardeşi var. Ben de onu bir kardeş gibi de görüyorum. (Betül)

Ata (17 yaşında) yakın arkadaşlarıyla ailelerinin tanıştığını ve birlikte bir aile gibi olduklarını söylemiştir. Yakın arkadaşlarıyla sürekli her etkinliği beraber yaptıklarını ifade eden Ata, yakın arkadaşlarından ikisinin de tek çocuk olduğunu belirtmiştir. Yakın arkadaşlarının ona olan ilgisi düştüğü zaman daha çok ilgilenmelerini beklediğini ifade eden Ata buna rağmen arkadaşlığın onun için değerli olduğunu belirtmiştir.

Yakın arkadaşlarımla sürekli beraberiz. Ailelerimiz zaten onları tanıyor. Onlarla bayağı aile gibiyiz yani. Sürekli her şeyi beraber yapıyoruz. Okulda da birkaç tane arkadaşım var yakın. Yakın arkadaşlarımdan iki tanesinin kardeşi yok. (Ata)

Bazen böyle ilgilerini biraz düşük hissettiğim zamanlar, böyle beni daha çok düşünen birisi olsa diyorum o kadar. Sorunumda daha çok yardımcı olmaya çalışmalarını falan isterdim. Ama yine de değerli tabi. (Ata)

Esin (13 yaşında) iki tane yakın arkadaşı olduğunu ve bunlardan birinin de tek çocuk olduğunu ifade etmiştir. Yakın arkadaşlarıyla sürekli birlikte olduğunu ve kardeş gibi olduklarına değinmiştir. Okulla ilgili konularda birbirlerine destek olduklarını, dertleştiklerini ve birbirlerine moral verdiklerini ifade etmiştir. Yakın arkadaşlarına verdiği değeri kardeşlik olarak tanımlayan Esin'in ifadeleri şöyledir:

Okulda bir tane en sevdiğim arkadaşım var. Bir tane daha var tabi üçümüz birlikte takılıyor. Genelde geziyoruz oynuyoruz dertleşiyoruz, birlikte kardeş gibiyiz. Onlardan biri de tek çocuk. Bir tanesinin ablası abisi var da öbürünün tek çocuk o da. Beraber oynuyoruz, geziyoruz, dertleşiyoruz bugün ne olduğunu konuşuyoruz. Sınavlarımızın nasıl geçtiğini, kötü geçtiğinde birbirimize moral veriyoruz. Notlarımızı konuşuyoruz. (Esin)

Tek çocuklar arkadaşlık ilişkilerini yakın arkadaşlığın bir ifadesi olarak kardeş gibi ya da kardeş kadar yakın tanımlamaları kapsamında tutmuştur. Arkadaşlarıyla her türlü etkinliği sorun yaşamadan yapabildiklerini, arkadaşlarının aileleriyle kendi ailelerinin tanıştığını ve yakın olduklarını belirtmişlerdir. Tek çocukların uzun süreli yakın arkadaşlıklarını sürdürdükleri de dikkati çeken bir durum olarak arkadaşlık ilişkileri teması içinde yer almaktadır.

4.1.3.2. Sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık

“Ya arkadaşım var ama yok gibi.”

Tek çocuklar yakın arkadaşlık ilişkilerini arkadaşlığa verilen değer yanında sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık tanımı altında da değerlendirmiştir. Bu minvalde arkadaşlarını kendilerine yakın görmedikleri, arkadaşlarını bir değer etrafında veya içinde tanımlamadıkları görülmüştür.

Canan (15 yaşında) arkadaşlarıyla yaşadığı sorunlardan dolayı onlara güvenmediğini ifade etmiştir. Bu yüzden de arkadaşlarıyla arasına bir sınır koyduğunu belirtmiştir. Arkadaşlık ilişkisini güvensizlik yapısı içinde değerlendirmiştir.

Genelde insanlara güvenmem. Ben anlatabileceğim kadarını anlatırım yine anlatamadıklarım bende kalır. Bu okulda anlayamadığım kişiler var yani. Kesinlikle ben haklıyım demiyorum ama onların haksız olduğunu gerçekten düşünüyorum. O yüzden arkadaşlara pek güvenemiyorum. (Canan)

Mert (16 yaşında) kendisini arkadaşlık ilişkilerinde daha uzak duran taraf olarak konumlandırmıştır. Birisiyle etkileşim kurduktan sonra kendini normal olarak değerlendirmiştir ama ilk adımı kendisinin atmadığını da belirtmiştir. Bununla birlikte arkadaşlarıyla olan etkileşiminde olumsuz bir durumla karşılaştığında bunu doğrudan

söylemeyi tercih ettiğini söylemiştir. Bunu yaparken de karşısındaki kişi için hassasiyet göstermediğini ve karşısındaki kişinin ne düşünüp hissedeceğini umursamadığını ifade etmiştir.

Biraz daha nasıl diyeyim çekinik demeyeyim de hani, tabi herkesi severim aynı miktarda ama biraz daha uzağım. Birine tamam konuştuğum yakınlaştığım zaman normalim ama onun dışında gideyim de hani şunla bir konuşayım hani muhabbet olsun diye gitmem. (Mert)

Ben biraz daha rahatım. Bir şey söyleyeceksem söylüyorum. Tabi alınmamasına çalışıyorum ama alınsa da veya işte kötü bir şey gördüm direkt söylerim kötü bu diye. Eğer alınırsa da pek umurumda olmaz. (Mert)

Erdem (14 yaşında) arkadaşı olduğunu ama bunu yok gibi algıladığını ifade etmiştir. Çevresindeki arkadaşlarıyla çok yakın olmadığını onlarla bir şey paylaşmadığını belirtirken arkadaşlarının olduğunu ama onlarla sırdaş olmadığını söylemiştir. Erdem bu söylemleriyle yakın arkadaşlık ilişkisi kurmamayı tercih ettiğini dile getirmiştir.

Ya arkadaşım var ama yok gibi yani. Böyle şey mesela benim oyun oynarken mesela bilgisayar falan oynuyoruz, beraber ona girdiğim arkadaşlarımla çok şey paylaşmayı sevmiyorum. Mesela şimdi diğer sınıfta annemin hemşerisinin kızı var ama onunla çok şey paylaşmıyorum ya da kuzenimle mesela. Bir şey paylaşacaksam onlarla paylaşıyorum ama onlarla da böyle çok sıkı fıkı değilim. Arkadaşım var ama sırdaşım değil. (Erdem)

Tolga (14 yaşında) tek çocukları genel bir çerçevede değerlendirerek tek çocukları yakın arkadaşlıkla ilişkilendirmemiştir. Tek çocukların sosyal ilişkilerde yer almamasıyla kendini de bağdaştırmıştır. Yakın arkadaş olarak değerlendirilecek bir sırdaşının olmadığını da ifade etmiştir.

Tek çocukla yakın arkadaşların pek alakası yok gibi hissediyorum. Sırdaşım da yok zaten. (Tolga)

4.1.4. Kardeşim olsaydı

Tek çocuklar kardeş sahibi olsalardı hayatlarında neler değişirdi, aileleriyle ilişkileri nasıl farklılaşırdı, arkadaşlarıyla ilişkilerinde neleri farklı yaşarlardı soruları yöneltilmiştir. Bu sorulara cevaben tek çocuklar kardeşin veya kardeşlerin hayatlarına nasıl etki edebileceği durumları paylaşmışlardır. Bunlardan hareketle tek çocuklar kardeş sahibi olmanın getireceği farklılıkları üç boyutta değerlendirmiştir: Kardeşin yol açabileceği olumsuzluklar, kardeş ihtiyacının belirdeği yaşantılar ve kardeşe dair farkındalığın olmaması.

Tek çocuklar kardeşin yol açabileceği olumsuzlukları şu anki deneyimlerini göz önünde bulundurarak değerlendirmiştir. Bazı tek çocuklar küçük kardeşlerin baş belası olabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte bazı tek çocuklar kardeşleri olduğu takdirde evdeki rahatlıklarının bozulabileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca kardeşin yol açabileceği olumsuzluklardan biri olarak ebeveynlerin ilgi ve sevgilerinin bölünebileceği kaygısını dile getirmişlerdir.

Tek çocuklar genel olarak paylaşma isteği, yalnızlıktan kurtulma, beraberlik ve yakınlık ile sosyal ve duygusal destek yönlerinden kardeş ihtiyacı duyduklarını belirtmişlerdir. Tek çocukların kardeşe bakış açısı farkındalık ve ihtiyaç eksenlerinde değerlendirilmiştir. Kardeş ihtiyacı ya da kardeş eksikliğinin farkındalığı düzleminde deneyimlerini dile getiren bazı kız çocuklar sosyal ve duygusal paylaşımlar yapabileceği abla ihtiyacı, bazı erkek çocuklar ise birliktelik ve yakınlık kurabileceği ağabey ihtiyacı duyduğu görölmüştür.

Aslında kardeşim olsaydı varsayımı tek çocuk olma olgusunu ortadan kaldırmaktadır. Kardeşin hangi deneyimlere etki edeceğini belirlemek adına bu konuya değinilmesi tek çocuk olmaya dair kavrayışı geliştirecektir. Kardeşin getireceği farklılıkları “kardeşim olmadığı için...” ve “kardeşim olsaydı...” boyutlarında olumlu ve olumsuz biçimlerde değerlendirilmiştir. Bu olumlu-olumsuz eksenin dışında üçüncü bir alt tema olarak kardeş ihtiyacına dair bir farkındalığın olmadığı durumlar da bu üst tema altında incelenmiştir.

4.1.4.1. Kardeşin eksikliği

“Kardeşim olmadığı için kendimi yalnız hissediyorum.”

“Kendimi en yakın hissettiğim kişi o olurdu tabi ki!”

Tek çocukların kendilerinden büyük veya kendilerinden küçük kardeşlere sahip olduklarında nelerin farklı olacağıyla ilgili ifadelerinden örnekler aşağıda sunulmuştur. Şu anki yaşamları ile kardeş sahibi oldukları zamanki olası yaşamlarını karşılaştırmca olabilecek farklılıklardan bahsetmişler ve kardeşleri olduğu zaman bazı eylemlerin ve durumların farklı anlamlar kazanacağını dile getirmişlerdir.

Tek çocuklar “kardeşi olmadığı için” yaşadığı bazı eksikliklere dikkat çekmiştir. Kardeş eksikliği durumunu, evde yaşadıkları yalnızlığa bağlamışlar ve bu yalnızlığın oluşturduğu ihtiyaçlar kapsamında değerlendirmişlerdir. Evde yalnız olmayı yardım, eğlence ve paylaşım açısından yaşadıkları eksiklikle ilişkilendirmişlerdir.

Tek çocuk olma deneyimlerinin bazı zorlukları olduğunu ifade eden katılımcılar tek çocuk olarak yaşadıkları olumsuzlukları daha çok kardeş sahibi olmanın getireceği faydalardan yoksun olmaya bağlamışlardır. Tek çocuk olmanın zorluğunun kardeş ile ilişkili olmasından hareketle yalnız olduklarını ve duygusal paylaşım eksikliğini yaşadıklarını söylemişlerdir.

Damla (12 yaşında) bir ağabeyi olsaydı ondan akademik anlamda yardım alabileceğini belirtmiştir. Ayrıca kendinden küçük bir kardeşi olsaydı onunla oynayabileceğini ve böylelikle evde yalnız kalmayacağını ifade etmiştir. Kardeşin olmamasının tek çocuklar açısından bir eksiklik oluşturduğu görülmektedir.

Belki bir ablam olsaydı daha kolay anlayabilirdim anlayamadığım konuları onun sayesinde. Ya da küçük bir kardeşim olsaydı evde tek başıma oturmaz onunla oynayabilirdim. Daha eğlenceli olabilirdi. (Damla)

Erdem (14 yaşında) akrabalarından kişilerle paylaşmayı öğrendiğini belirtmiştir. Fakat bir kardeşi olsaydı arkadaşlık ilişkilerinde yardımcı olabileceğini ve kendisinin de kardeşine yardım edebileceğini söylemiştir. Kendisinden küçük kardeşi olduğunda sorumluluk alacağı, kendisinden yardım isteyince yapacağı ve şu an bu

durumu yaşamanın hoş olacağını ifade etmiştir. Diğer yandan daha küçük yaşlarda kardeş istemediğine ama şu anda kardeş ihtiyacı hissettiğine de değinmiştir.

Paylaşma konusunda benim şeyim yok zaten kuzenimle ya da ... abiyile paylaşmayı orda öğrendim. Arkadaş ilişkilerinde yardım edebilirdi kardeş olsaydı, ben ona yardım ederdim. Kardeş olunca bir sorumluluğun oluyor gibi hiç bilmiyorum. Ama hani böyle ona karşı bir sorumluluğun gelecek, böyle yardım isteyecek, ona yardım edeceksin. Hani abilik yapacaksın. Hoş olabilirdi onlar da yani olsaydı iyi olurdu, isterdim. Şu anda olsa, küçükken istemiyordum küçükken çok kişi istemez zaten 4 5 yaşındayken. İstemiyordum ama şu anda keşke olsaydı diyebiliyorum. (Erdem)

Cihan (12 yaşında) yine benzer şekilde bir abla veya bir ağabeyi olsaydı evde yalnız olmayacağını ve onlardan yardım alabileceğini belirtmiştir. Burada da tek çocuk olmanın olumsuz yönü yine kardeş ihtiyacı ile birlikte ifade edilmiştir.

Evde dezavantajları tabi ki var. Bir gün oturuyorsun düşünüyorsun. Kardeşim olsaydı acaba nasıl olurdu. Hani sadece o şey bile dezavantaj. Böyle yani şey yapmanız bile normal yaşantınızda aklınıza geliyor, böyle modunuz düşüyor. Evde bir ses ya da mesela bir şey yapıyorum, yardımı olacak abla ya da abi hoş olabilirdi. (Cihan)

Yusuf (14 yaşında) bir kardeşi olsaydı evde tek kalmayıp sıkılmayacağını ve onunla oyunlar oynayabileceğini ifade etmiştir. Kendisinden büyük bir abisin olduğu zaman ise onu örnek alacağına ve birlikte büyüyeceklerine değinmiştir. Bununla birlikte kardeş sahibi olduğu zaman ailesinin nazarında kendisinin ayrı bir yeri, kardeşinin ayrı bir yeri olacağını ve kendisi ve kardeşine olması gerektiği gibi davranacağını söylemiştir.

Bilmiyorum ki pek şey olabilirdi mesela onunla hep oyun oynardık evde tek başıma olduğumda sıkılmazdım falan hem büyümesini falan görürdüm hem güzel olurdu. Yani abim olsa o ne yaparsa ben de örnek alırdım beraber yapardık büyük olduğu için hem oyun oynamak falan eğlenceli olurdu öyle güzel şeyler olurdu. Ailemle ilişkimin pek değişeceğini sanmıyorum. Onla başka gözünde olur benim başka. O küçük çocuk ben büyük çocuk olurum mesela ona farklı bana farklı. (Yusuf)

Bazı katılımcılar ise kardeş sahibi olmamayı tek çocuk olmanın olumsuz deneyimlerine bağlamıştır. Tek çocuklar eğer kardeşleri olsaydı beraber oyun oynayabileceklerini veya dışarı çıkabileceklerini belirtmiştir. Kardeşlerle birlikte yapılabilecek etkinlikler, sosyal ve duygusal paylaşımların olmaması ile birliktelik ve yakınlık durumlarını yaşayamama, kardeşim olsaydı-kardeşim olmadığı için yaşantıları içinde değerlendirilmiştir.

Mesela tek otururken oyun oynayacak birisi yok. Mesela dışarı çıkacağımızda kardeşiniz olsaydı o sizinle oyun oynardı ya da birlikte eğlenirdiniz öyle. (Tolga)

Mesela abim olsa böyle beraber bir yerlere giderdik. Böyle veya kardeşim olsa o benle gelirdi ama tek olduğum için tek başıma bir yere gitmekten sıkılıyorum. Yani tek başına gidince sıkılır, ben de o yüzden sıkılıyorum. Mesela tek başınıza olsanız evde sıkılırsınız. Bir kardeşiniz veya abiniz olsa beraber oynayabilirsiniz, top falan oynarsınız. Öyle eğlenceli geçer. (Yusuf)

Mesela küçükken biriyle oynamak istediğimde kardeşim olmadığı için birine güvenip ne bileyim oynamak istemiyordum. Başka onunla beraber okula gelmek isterdim ama olmadığı için gelemiyorum. Onla beraber ödev yapardık olsaydı ama yok. (Esin)

Mesela abim olsun ya da küçük kardeşim istemezdim ama ablam olsa güzel olabilirdi. (Nesrin)

Ya kardeşim olsaydı güzel olurdu aslında bilmiyorum. Sınavlara çalışırken birlikte çalışabilirdik gibi. Hep isterdim kardeşim olmasını ama öyle. (Burcu)

Olumsuz yani her zaman kardeş isterdim açıkçası. Hani şey paylaşacağım bir insan olsun isterdim her şeyi. Sadece bu. (Mert)

Var yani abim olmasını isterdim. Mesela kardeşim olmasını isterdim. Tek çocuk olmuyor. Arkadaşın yok mesela evde. Yani paylaşacağın bir şeyler yok, kimseler yok. Abim olmasını isterdim. İşte öyle koruyup kollasın falan. (Alper)

Tek çocuklar şu anki deneyimlerinden hareketle kardeşleri olduğunda farklı olarak neleri yaşayabileceklerinden bahsetmişlerdir. Bunlar arasında kardeşlerle yapılacak sosyal ve duygusal paylaşımlar öne çıkmaktadır. Tek çocuklar içinde buldukları yalnızlığı vurgulayıp kardeşin her konuda destek olacağını ön plana çıkarmaktadır. Tek çocukların bakış açısından kardeşin konumu yalnızlığı gideren önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Kardeşlere özel konuların anlatılması, kardeşlerle beraber etkinlikler düzenleme, kardeşleri koruma ve kollama, kardeşlere sahip çıkma gibi durumları kardeşin hayatlarına getireceği farklılıklar olarak sunmuşlardır. Bu minvalde katılımcılardan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

*Kardeşim olsaydı zaten arkadaşım çok olmadığı için hep onla vakit geçirirdim.
(Damla)*

Abla, abi yönünden benden büyük birisi olsaydı, daha bir rahat olunabilirdi. Mesela, anneye babaya anlatılamayan bazı şeyler böyle, çok çok özel durumlar olabiliyor, onlara anlatılabılırdi. Küçük kardeş olsaydı da onunla da eğlenme durumudur vesaire onlar güzel olurdu. O yönde düşünülüyor sadece. (Ayla)

Çok düşünmedim ama olsaydı ne bileyim bir şey yapardım da. Herhalde onla daha çok eğlenebilirdim ya da ortak yönlerimizi bulup ona göre bir şeyler yapabiliydik, sosyal aktivite. Yani mümkün olduğu kadar iyi geçinmeye çalışırdım, böyle. Ailemle uı, kardeşime daha çok vakit ayırırdım. Yani daha çok ailemle değil de kardeşimle vakit geçirirdim. Onun istediklerini ben de yapmaya çalışırdım, yardımcı olurdu. Koruyup kollardım yani daha farklı olurdu. Mesela bazen ailenle konuşamadığın durumları, abine ablana anlatabilirdin. Ya da onla arada vakit geçirebilirdin. Mesela hiçbir arkadaşına ulaşamadığın zaman onunla vakit geçirebilirdin. Bu tarz bence, başka da yani kardeşim olsa böyle olurdu.(Doruk)

Bir kardeşim olsaydı, ee bence yine hayatımda bir şey daha farklı olurdu. Şöyle, e nasıl söylesem mesela onunla, mesela annemle paylaşamadığım bazı şeyleri kardeşimle paylaşabilirdim. Ee, yardım ve sevgi daha fazla olabilirdi aramızda. (Duru)

Müge (13 yaşında) tek çocuk olduğu için istediği her şeyi evde yapamadığını, evde tek başına kalamadığını ifade etmiştir. Kardeşi olsaydı daha pozitif bir insan olacağını ifade eden Müge, tek çocuk olduğu için bazı kısıtlamalara maruz kaldığını dile getirmiştir.

Kardeşim olsaydı, hayatım değişirdi daha çok böyle pozitif bir insan olurum. Tek çocuk olmanın bi zararları da var. Mesela annem bazenleri izin vermiyor çünkü tek çocuk, tek bir insan yani öyle zararları da var. Yani her şeyi yapamıyorum. Evde kalamıyorum tek başıma. Çoğunlukla öyle zararları var. (Müge)

Burcu (14 yaşında) deneyimlerinden hareketle kendinden büyük kardeşi olduğunda onunla paylaşımda bulunabileceğini, kendinden küçük kardeşi olduğunda ona ilgi ve sevgi gösterebileceğini ifade etmiştir. Diğer yandan ebeveynlerinden şu anda gördüğü ilginin azalmasından da rahatsız olabileceğini ve kardeşini kıskanabileceğini de belirtmiştir. Burcu'nun deneyimleri kardeşlerle kurmak istediği yakın ilişki ihtiyacını ortaya koyarken şu anda ebeveynlerinden gördüğü ilgiden memnun olduğunu da içermektedir.

Ya ablam ya da abim olsaydı onla okulda yaşadıklarımı anlatabilirdim. Kardeşim olsaydı ona bakabilirdim annemler evde olmadığı zaman. Ya da, ya ilgi gösterebilirdim kardeşlerime. (Burcu)

Aslında kıskanabilirdim kardeşim olsaydı. Yani ona da bana eşit davranırlardı. Ben öyle bir şeye hiç katlanamıyorum, hep bana daha çok olsun isterim. Ama bir yandan isterdim işte bir yandan istemezdim öyle olduğu için. (Burcu)

Canan (15 yaşında) kardeşiyle sıkıntıları olduğunda bunları arkadaşlarıyla paylaşmak yerine kardeşiyle daha rahat paylaşabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte kardeşine üstünlük ve otorite kurmadan sürekli yardımcı ve destekçi olacağını ifade etmiştir. Canan'ın kardeşi olduğunda hayatında şu ankinden farklı olabilecek durumları yakınlık ve destek açısından değerlendirmiştir. Canan tek çocuk olduğu için yalnız kaldığını, ailesiyle bir yere gittiğinde tek başına sıkıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte ailesiyle yaşadığı tartışma ve çatışma durumlarında sosyal ve duygusal destek ihtiyacı hissettiğini ve bunun kardeş eksikliğinin yol açtığı olumsuz bir deneyim olduğunu ifade etmiştir. Çocukların yetişkinlerle iletişimi ve etkileşiminde

kardeşlerinden alabilecekleri sosyal ve duygusal desteğin psikososyal gelişimlerinde bir rol oynadığı düşünüldüğünde tek çocuklar bu desteği yaşayamadığını ifade etmektedir.

Bir tatile ya da bir yere gidildiğinde tek başıma sıkılıyorum genel olarak. Mesela tartıştığım zaman ailemle destek çıkacak biri yok. O açıdan kötü de.. (Canan)

Ya bir sıkıntım olduğu zaman arkadaşlarımı düşünmezdim. Direkt kardeşime anlatırdım ya da abime ablama. Onun dışında sürekli destek çıkardım. Sürekli yanında olurdum, yardımcı olurdum her şeye. Birinin bana üstünlük sağlaması; genelde ablalar abiler kardeşlerine sürekli üstünlük sağlamak isterler, benim amacım üstünlük sağlamak değil de bir şey olduğunda hep yanında olmak yardımcı olabilmem ona o açıdan. (Canan)

Pınar (15 yaşında) kardeşi olduğunda yalnız hissetmeyeceğini ve daha mutlu olacağını ifade ederken kardeşinin en yakın ilişkili olduğu kişi olacağını da belirtmiştir. Kardeşe birlikte kuracağı yakınlıkta kendinden ve başkalarından önce onu düşünerek fedakârlıkların da olacağını dile getirmiştir. Pınar da destek ve yakınlık açısından kardeş ihtiyacını vurgulamıştır. Pınar, tek çocuk olanların paylaşma duygusunu kavrayamadığını ve yalnız olduklarında yakın hissettiği birinin olmamasını tek çocuk olmanın olumsuz yönleri olarak ifade etmiştir. Tek çocukların paylaşım yönünden diğer çocuklardan farklı olduğu ve paylaşım deneyimi eksikliği yaşadıkları belirtilirken Pınar'ın kendini öyle görmediği burada dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte Pınar yalnız kaldığında kendini yakın hissettiği birinin olmadığını söylemiştir. Bu deneyimlerden hareketle bu yakınlığın kardeş ile kurulabileceği görülmektedir.

Şöyle bence. Paylaşma duygusunu bazı çocuklar tam kavrayamayabiliyor. Belki bunun sebebi tek çocuk olma olabiliyor. Ya da ne bileyim mesela bana yalnız kaldığımda çok yakın hissettiğim biri de olmayabiliyor. (Pınar)

Mesela kendimi en yakın hissettiğim kişi o olurdu tabi ki. Hani kötü bi'şey olursa mesela ilk önce onu düşünürdüm. Onun için yapayım diye düşünürdüm. Şu anda ailem için düşünürsem onun için düşünürdüm o zaman. Daha yalnız hissetmezdim o zaman. Daha mutlu olabilirdim bilmiyorum. (Pınar)

Berk (16 yaşında) kardeşi olduğunda gittiği yeni bir yere daha rahat uyum sağlayabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca ailesiyle ilgili bir olumsuzluk yaşadığında kardeşin destek olabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte kardeşi olsaydı arkadaşlarıyla ilişkisinde pek bir değişiklik olmayacağını ve farklı okullarda okuyacaklarını söylemiştir.

Ne farklı olurdu, bir yere gideceğin zaman onunla giderdin. Yeni bir yere uyum sağlaman daha kolay olur çünkü tanıdığın birisi var. Ondan sonra hani daha az yalnız kalırsın, bir şey olduğu zaman. Ailene bir şey olduğu zaman destek çıkarsın, öyle. Arkadaşlarımla ilişkim değişmezdi. Zaten farklı okullarda olurduk herhalde. Onun için pek etkilemezdi. (Berk)

Özgür (16 yaşında) ise tek çocuk olarak daha küçük yaşlarda oyun arkadaşı olarak kardeşinin olmasını istediğini, evde tek kaldığı için beraber etkinlikler yapabileceği bir kardeş istediğini ifade etmiştir. Bu durumun da kendisinde bir burukluk yaptığını belirtmiştir. Aynı zamanda gelecek için de deneyimlerinden hareketle görüşlerini paylaşan Özgür, ileriki hayatında kendisine yardımcı olmasını beklediği bir kardeşin ve akranı olarak bir yakınının olmasının avantajlı olacağını söylemiştir.

Ben mesela şimdilik benim için pek bir şeyi yok ama önceden ilkokul zamanındayken tabi insanın annen baban çalışıyor tabi. O yüzden sen tek kaldığın için yanına bir arkadaş istiyorsun, oynayacak kişi istiyorsun. O zamanki aktiviteleri gerçekleştirecek kişi istiyorsun. O da işte biraz insanda burukluk yapıyor o zaman. Ama şimdilik pek bir şeyi yok yani. Şimdilik yok. Gelecekle ilgili... Tabi insanın kardeşinin olması yani, arkadaşlıktan öte bir akranı olarak yakınının olması tabi ki daha avantajlı olur, ileride sana yardım vermesi amacıyla da şöyle de daha iyi olur insan için. (Özgür)

4.1.4.2. Kardeşin engel oluşturması

“Kardeşim olsaydı mutsuz olurdum!”

“Küçük kardeşim olsaydı bana olan ilgi azalırdı. Ben ondan mutsuz olurdum.”

Katılımcılardan bazıları tek çocuk olmaktan duydukları memnuniyeti dile getirmiş ve kardeş sahibi olmanın hayatlarını olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Tek çocuk olduğu için evde rahat bir yaşam alanı olduğuna değinen

katılımcılar kardeşin yol açabileceği olumsuzluğu daha çok bireysel alanlarına bir engel olmayla ilişkilendirmiştir. Katılımcılardan çoğunlukla ortaokula devam edenler tek çocuk oldukları için memnun olduklarını bildirmiştir. Tek çocuklar kardeş sahibi olmanın bazı dezavantajlara yol açabileceğine değinmişlerdir.

Tek çocuklar, kardeşi olanlarla kendilerini karşılaştırdıklarında şanslı olduklarını söylemiş ve kardeşlerin neden olabileceği çatışmayı yaşamadıklarına değinmiştir. Kendini şanslı gören ve tek olmanın “şımarıklık” algısı oluşturmalarına rağmen olumlu olduğunu ifade eden Damla (12 yaşında) şunları dile getirmiştir:

Bilmiyorum ben kendimi şanslı hissediyorum. Kardeşleri olan insanlara karşı kendimi daha şanslı hissediyorum. Onlar daha şanssızmış gibi. Bilmiyorum bana öyle geliyor. Kardeşleri onlara bazen engel oluyor bazı durumlarda benim için. Tabi ben de bazen kardeş istiyorum bazı durumlarda. Keşke küçük bir kardeşim olsun isterdim. Ama yani bu yaşıma geldim. Şimdi fark ediyorum kardeş bazen başa bela açabiliyor. O yüzden bence tek çocuklu aileler daha şanslı. Tek çocuk olanlar da daha şanslı. (Damla)

Yusuf (14 yaşında), tek çocuk olduğu için gezmeye gitmenin kardeşi olanlara nazaran daha güzel deneyimler içerdiğini ifade etmiştir. Bir şey alındığı zaman bunu paylaşmak zorunda kalmadığını belirterek tek çocuk olmanın kendisi açısından olumlu yanlarına değinmiştir.

Daha güzel yani şey mesela nasıl anlatabilirim. Hani mesela bir şey olsa mesela iki kişi gideceğinize tek gidiyorsunuz. Daha güzel oluyor hani bir yere giderken iki gideceğine tek kişi yani güzel oluyor. Bir şey alsak hani paylaşmak yerine tek başınıza alıyorsunuz. Öyle şeyler... (Yusuf)

Müge (13 yaşında) tek çocuk olduğu için daha rahat olduğunu ve bireysel yaşam alanı olduğunu ifade etmiştir. Tek çocuk olmakla ilgili büyük avantajları olmadığını ama tek çocuk olmayı her yönüyle sevdiğini belirtmiştir.

Kardeşim olsa daha çok iş olacak kendime. Daha çok gezebiliyorum çünkü tek başımayım. O kadar çok da avantajları falan var. Yani seviyorum her şeyini (tek çocuk olmanın). (Müge)

Nesrin (13 yaşında) ve Pınar (15 yaşında) tek çocuk olma deneyimlerinden bahsederken evdeki yaşam alanını değerlendirmiştir. Evde ders çalışırken ses olmadığını ve ailesinin maddi kaynaklarının ikiye veya üçe bölünmeden sadece kendisine ayrıldığını ifade etmiştir.

Ders çalışırken ses olmuyor evde. Başka bir şey alınırken mesela ikiye bölünmüyor ya da üçe bölünmüyor. Başka da bir şey yok galiba aklıma gelen ama bu bile iyi. (Nesrin)

Yani bilmem ki mesela maddi durum olarak olumlu olabilir. Onun dışında okula gidip gelirken ya da derslere çalışırken odaklanmak olabilir. (Pınar)

Berk (16 yaşında) tek çocuk olma deneyimini kardeş sahibi olma açısından değerlendirmiştir. Kardeşi olanların kavga ettiği, tartıştığı ve kıskançlıklar yaşadığını belirtmiştir. Tek çocuk olanların bu durumu yaşamadığını ifade etmiş ve tek çocuk olmanın bu açıdan olumlu olduğuna değinmiştir. Ayrıca kardeşi olan kişilerin tek çocuk olmanın daha güzel olduğunu belirttiğini de ifade etmiştir.

Olumlu yönleri, kardeşleri olanların kavgaları oluyor. Tartışmalar oluyor. Bazen kıskançlıklar oluyor. O yok. O dert yok. O kadar. Yani ister miydim kardeş ama bunun da hani kardeşi olanlar da böyle güzel diyor, hani bunun da (tek çocuk olmanın) iyi yanı var demek ki. (Berk)

Alper (17 yaşında) tek çocuk olma deneyimlerini kardeşin oluşturduğu rahatsızlığı yaşamak zorunda olmadığıyla ilişkilendirmiştir. Kardeşlerin birbiriyle kavga ettiğini ve kendisinin bu durumu yaşamadığını, bunun da tek çocuk olmanın avantajlı bir yönü olduğunu belirtmiştir.

Bakıyorum başkalarının abileri ablaları kavga ediyorlar. Ben kavga sıkıntısı olmuyor öyle. Paylaşma sıkıntısı da olmuyor. Öyle avantajları var. (Alper)

Tolga (14 yaşında), Nesrin (13 yaşında), Canan (15 yaşında) kardeş sahibi olmakla ilgili hayatlarında oluşacak farklılıklara çizdiği çerçevede kardeşe olumsuz bir pozisyonda yer vermişlerdir. Kardeşleri olduğu takdirde ebeveynlerinin kendilerine daha az zaman ayıracağını, evde ders çalışırken kardeşlerin rahatsızlık vereceğini, özgürce hareket edemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bunlarla birlikte kardeşlerle

yaşanacak kıskançlık duyguları ve bunun davranışa yansımaları aile içinde oluşacak olası sorunlar arasında yer almıştır.

İkimize de zaman ayıracağı için belki daha az zaman ayırabilirlerdi. Birimize eşit birimize eşit davranmak zor olabilirdi. (Tolga)

Ablam olsaydı bi farkı olacağını düşünmüyorum ama küçük kardeşim olsaydı ders çalışmakta zorlanacağımı düşünüyorum. Küçük kardeşim olsaydı hani nasıl desem hani belki şey olabilirdi ders çalışırken yine dediğim gibi öyle. (Nesrin)

Yani davranış olarak olmazdı ama bir yerde olduğum zaman illa ki bir kardeş sıkıntısı olurdu. Bir yere gideceğim zaman evde kardeşin var lafı olurdu yani ailemden. (Canan)

Cihan (12 yaşında) eğer kendinden küçük bir kardeşi olsaydı ailesinin gösterdiği ilgide azalma olacağını ve bu durumun onu mutsuz edeceğini söylemiştir. Bunu ifade ederken ailesinin ayrımcılık yapmayacağını fakat şu an gördüğü ilginin azalmasından dolayı yaşayacağı mutsuzluğu dile getirmiştir. Buradan kardeşinin olmasıyla memnun olduğu aile ilgisinin azalması ve bu ilgiyi paylaşmak zorunda kalması konularında mutsuz olacağı sonucu ortaya çıkmıştır.

Yani büyük olursa ablam ya da abim olursa bir şey değişmezdi. Küçük kardeşim olsaydı bana olan ilgili azalırdı ben ondan mutsuz olurdum. Eskisi gibi bana ilgi göstermezlerdi. Mutsuz olurdum kardeşim olsaydı. Onlar ayrımcılık yapmazlar bir tek ilgi de yani ona daha çok ilgi gösterirlerdi. O da beni mutsuz ederdi. (Cihan)

Ata (17 yaşında) iyi bir kardeşi olmadığında aile ilişkilerinin olumsuz etkileneceğini belirtmekle birlikte kardeşi olduğunda bir sırdaşının daha olacağını ifade etmiştir. Kardeşin getirebileceği olası olumsuzlukların hayatını etkileyeceğini diğer yandan olumlu durumların da olabileceğini söylemiştir. Kardeşten öte gördüğü arkadaşlarının arasına bir sırdaş daha ekleneceğini belirtirken kardeşinin hayatında nasıl bir yerde konumlanacağını da ifade etmektedir.

Şu an zaten arkadaşlarım çok var öyle kardeşimden daha öte gördüklerim. Evdekilerle bence farkı olmazdı ben öyle birisi değilim. Ama kardeşim kötü birisi olsaydı sorun olabilirdi bence. Haksızlığa karşı falan zor olur, haksızlığa karşı gelmek gerekir. (Ata)

Özgür (16 yaşında) kardeş sahibi olmanın getireceği değişikliklerle ilgili olarak küçükken kıskanabileceğini ifade etmiştir. Bunun dışında kardeşi olduğunda ailesi ve arkadaşlarıyla ilişkisinde pek değişiklikler olmayacağını ifade etmiştir.

Yani pek bir sadece nasıl anlatsam, pek bir şey aslında normalden pek farklı olmaz gibi geliyor sanki ama ailemle ilişkim değişebilirdi. Kıskanabilirsem belki şey yapabilirdim. Çocukken tabi daha yadırgayamazsın hani şey yapabilirdim belki. Onu daha çok seviyorsunuz, beni niye şey yapmıyorsunuz gibisinden olabilirdi. (Özgür)

Tek çocukların kardeşe bakış açısı aslında şu andaki deneyimlerinin nasıl etkileneceğiyle doğrudan bağlantılıdır. Kardeşin getireceği farklılıklar açısından hâlihazırdaki deneyimlerini anlamlandırma süreçlerinin nasıl etkileneceğini anlatmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde kardeş sahibi olduğunda ailenin ilgisinde azalma olacağı veya bu ilginin bölüneceği kaygısını taşımaktadır. Kardeşin bireysel yaşam alanlarındaki özgürlüklerini kısıtlayacağını düşünmekte ve kardeşi evdeki alışkanlıklarına engel olacak bir potansiyel olarak görmektedir.

4.1.4.3. Kardeşe dair farkındalığın olmaması

“Bilmiyorum ki, o duyguyu bilmiyorum. Abi veya kardeş olmayı bilmiyorum.”

Mert (16 yaşında) ve Betül (17 yaşında) kardeşin getireceği olası farklılıklar için kardeşe sahip olma duygusunu veya kardeşe sahip olma yaşantısını bilmediği için nelerin değişebileceğine dair öngöründe bulunmamıştır. Aslında bu durum tek çocukların kardeş farkındalığıyla ilgili olabilir. Kardeş ihtiyacından farklı olarak kardeşin hayatını nasıl etkileyeceğiyle ilgili bir farkındalık olmadığıyla ve bu durumun tek çocuklara özgü bir yaşantı olduğuyla ilişkili bir süreçtir.

Bilmiyorum ki, o duyguyu bilmiyorum. Tek fark o olurdu. Abi veya kardeş olmayı bilmiyorum o farklı olurdu. Onun dışında aynı olurdu. (Mert)

*Ya bilmiyorum ki kardeş olmayı. Belki evde tek başıma bazen sıkılıyorum.
Onunla vakit geçirirdim. Ama işte... Öyle yani bilemiyorum yaşamadığım için.
(Betül)*

Kardeşe dair farkındalığının olmaması tek çocukların kardeşle ilgili düşüncelerine üçüncü bir boyut oluşturmaktadır. Burada Mert ve Betül kardeş olmayı bilmediğini ifade ederken kardeşin şu anki yaşantılarını nasıl etkileyeceğiyle ilgili bir çerçeve oluşturamamıştır. Bu durum katılımcıların kardeşe dair bir ihtiyacın belirmemesiyle veya kardeşin yol açabileceği olumsuz yaşantıların olmamasıyla ilişkilendirilmiştir.

4.2. Tek Çocuk Olma Deneyimlerine İlişkin Nicel Bulgular

Çalışmanın nicel araştırma aşamasında tek çocuk olma deneyimleri bağlamında; kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından tek çocukların kardeşli çocuklardan farklılıkları bu bölümde incelenmiştir. Tek çocukların söz konusu boyutlardaki diğerlerinden farklılıkları tek çocuk olma durumuna göre tek çocuk-kardeşli çocuk karşılaştırması ve doğum sırasına göre tek çocuk-ilk çocuk-ortanca çocuk-son çocuk karşılaştırması düzleminde ele alınmıştır.

Nicel araştırma bulguları; örneklemin demografik bulguları, ölçeklerden elde edilen puanlara ilişkin bulgular, tek çocukların kardeşli çocuklardan kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından farklılıklarına ilişkin bulgular başlıklarında verilmiştir. Ayrıca tek çocukların doğum sırasına göre ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuklardan söz konusu boyutlardaki farklılıkları da bu bölümde yer almıştır.

4.2.1. Tek çocuklar ile kardeşli çocuklara ilişkin demografik bulgular

4.2.1.1. Katılımcılara ilişkin demografik bulgular

Araştırma kapsamında toplam 1182 öğrenciye ölçekler uygulanmıştır. Bu öğrencilerin %31.8'i tek çocuk (n=376), %68.2'si ise kardeşli çocuktur (n=806). Örneklem grubuna ilişkin demografik bulgular Tablo 4-1'de, Tablo 4-2'de, Tablo 4-3'te gösterilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %52.4'ü kız (n=619), %47.6'sı ise erkektir (n=563). Öğrencilerin %23.7'si yedinci sınıfa (n=280), %19.9'u sekizinci sınıfa (n=235), %22.6'sı dokuzuncu sınıfa (n=267), %22.6'sı onuncu sınıfa (n=241) ve %13.5'i on birinci sınıfa (n=159) devam etmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin %73'ü devlet okuluna (n=863) devam ederken %27'si özel okula (n=319) devam etmektedir (Tablo 4-1).

Tablo 4-1: *Katılımcıların cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü dağılımları*

Değişkenler	Kategoriler	n	%	Yığılmalı (%)
Cinsiyet	Kız	619	52.4	52.4
	Erkek	563	47.6	100
Sınıf düzeyi	7.sınıf	280	23.7	23.7
	8.sınıf	235	19.9	43.6
	9.sınıf	267	22.6	66.2
	10.sınıf	241	20.4	86.5
	11.sınıf	159	13.5	100
Okul türü	Devlet	863	73.0	73.0
	Özel	319	27.0	100
Toplam		1182	100	100

Katılımcıların anne eğitim durumları, baba eğitim durumları ve ebeveynlerin birliktelik durumlarına ilişkin dağılımlar Tablo 4-2’de yer almaktadır. Tek ebeveyni ile birlikte yaşayan katılımcılardan bazıları anne veya baba eğitim durumlarını belirtmedikleri için örneklem büyüklüğünde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %1.2’sinin annesinin okuma-yazma bilmediği (n=14) görülmektedir. Katılımcıların %10.2’sinin annesi ilkokul mezunu (n=120), %12.7’sinin ortaokul mezunu (n=150), %28.8’inin lise mezunu (n=339), %37’si üniversite mezunu (n=435) ve %10.1’i lisansüstü mezundur (n=119). Katılımcıların %7.8’inin babası ilkokul mezunu (n=91), %13.9’unun ortaokul mezunu (n=163), %27.4’ünün lise mezunu (n=321), %37,6’sının üniversite mezunu (n=440) ve %13.1’i lisansüstü mezundur (n=153).

Bunlarla birlikte katılımcıların %86’sının ebeveynleri birlikte yaşarken (n=1017) %14’ü tek ebeveyniyle yaşamaktadır (n=165). Katılımcılara kendilerine en yakın gördükleri kişiler sorulmuş ve katılımcıların %45.7’si en yakın gördükleri kişinin anneleri olduğunu belirtmiştir (n=540). Arkadaşlarını kendilerine en yakın görenlerin oranı %17.9 (n=212), kardeşlerini en yakın görenlerin oranı %15.1 (n=179) ve babalarını en yakın görenlerin oranı % 14’tür (n=165).

Tablo 4-2: Katılımcıların anne-baba eğitim durumları, ebeveynlerinin birliktelik durumu, en yakın gördükleri kişilerin dağılımları

Değişkenler	Kategoriler	n	%	Yığılmalı (%)
Anne eğitim durumu	Okuma-yazma bilmiyor	14	1.2	1.2
	İlkokul	120	10.2	11.4
	Ortaokul	150	12.7	24.1
	Lise	339	28.8	52.9
	Üniversite	435	37.0	89.9
	Lisansüstü	119	10.1	100
	Toplam	1177		
Baba eğitim durumu	Okuma-yazma bilmiyor	3	0.3	0.3
	İlkokul	91	7.8	8.0
	Ortaokul	163	13.9	21.9
	Lise	321	27.4	49.4
	Üniversite	440	37.6	86.9
	Lisansüstü	153	13.1	100
	Toplam	1171	100	
Ebeveynlerin birliktelik durumu	Birlikte	1017	86.0	86.0
	Tek ebeveyn	165	14.0	100
	Toplam	1182	100	
En yakın görülen kişi	Anne	540	45.7	45.7
	Baba	165	14.0	59.6
	Kardeş	179	15.1	74.8
	Arkadaş	212	17.9	92.7
	Diğer	86	7.3	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin %31.8'i tek çocuk (n=376), %68.2'si (n=806) ise kardeşli çocuktur. Ayrıca katılımcıların doğum sırasına göre dağılımları ele alındığında %29.9'u ilk çocuk (n=354), %19.9'u ortanca çocuk (n=235) ve %18.4'ü son çocuktur (n=217).

Tablo 4-3: Katılımcılara ilişkin demografik bulgular

Değişkenler	Kategoriler	n	%	Yığılmalı (%)
Tek çocuk olma	Tek çocuk	376	31.8	31.8
	Kardeşli çocuk	806	68.2	100
Doğum sırası	İlk çocuk	354	29.9	29.9
	Ortanca çocuk	235	19.9	49.8
	Son çocuk	217	18.4	68.2
	Tek çocuk	376	31.8	100
Toplam		1182	100	

Araştırmaya katılan öğrencilerin tek çocuk ve kardeşli çocuk olarak cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, anne ve baba eğitim durumları, anne-baba birliktelik durumu, en yakın oldukları kişi açısından dağılımları Tablo 4-4'te ve Tablo 4-5'te sunulmuştur. Tek çocukların 218'i kız (% 58), 158'i erkektir (% 42). Tek çocukların 92'si yedinci sınıfa (% 24.5), 69'u sekizinci sınıfa (% 18.4), 91'i dokuzuncu sınıfa (% 24.2), 77'si onuncu sınıfa (% 20.5) ve 47'si on birinci sınıfa (% 12.5) devam etmektedir. Tek çocukların 307'si devlet okuluna (% 81.6), 69'u ise özel okula (% 18.4) devam etmektedir (Tablo 4-4).

Tablo 4-4: Katılımcıların tek çocuk-kardeşli çocuk olma durumuna göre cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü açısından dağılımları

Değişkenler	Kategoriler	Tek çocuk		Kardeşli çocuk		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Cinsiyet	Kız	218	58.0	401	49.8	619	52.4
	Erkek	158	42.0	405	50.2	563	47.6
	Toplam	376	100	806	100	1182	100
Sınıf düzeyi	7.sınıf	92	24.5	188	23.3	280	23.7
	8.sınıf	69	18.4	166	20.6	235	19.9
	9.sınıf	91	24.2	176	21.8	267	22.6
	10.sınıf	77	20.5	164	20.3	241	20.4
	11.sınıf	47	12.5	112	13.9	159	13.5
	Toplam	376	100	806	100	1182	100
Okul türü	Devlet	307	81.6	556	69.0	863	73.0
	Özel	69	18.4	250	31.0	319	27.0
	Toplam	376	100	806	100	1182	100

Araştırmaya katılan tek çocukların 287'sinin ebeveynleri birlikte yaşarken (% 76.3) 89'u tek ebeveyni ile birlikte (% 23.7) yaşamaktadır. Tek çocukların çoğunluğu kendilerini en yakın gördükleri kişinin anneleri olduğunu belirtmiştir (% 57.2). Tek çocukların 76'sı arkadaşını (% 21), 61'i babasını (% 16.2) ve 21'i diğer kişileri (kuzen, hala amca, teyze, dayı vs.) (% 5.6) kendilerine en yakın kişiler olarak gördüğünü bildirmiştir.

“Bir kardeşinizin olmasını ister miydiniz?” sorusuna tek çocukların 176'sı evet cevabını (%46.8) verirken 200'ü hayır cevabını (%53.2) vermiştir. “Tek çocuk olmak ister miydiniz?” sorusuna kardeşli çocukların 108'i evet, (%12.7) 698'i hayır (%87.3) cevabını vermiştir.

Tablo 4-5: Katılımcıların tek çocuk-kardeşli çocuk olma durumuna göre anne-baba eğitim durumu, ebeveynlerin birliktelik durumu ve en yakın gördükleri kişi bakımından dağılımları

Değişkenler	Kategoriler	Tek çocuk		Kardeşli çocuk		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Anne eğitim durumu	Okuma-yazma bilmiyor	4	1.1	10	1.2	14	1.2
	İlkokul	21	5.6	99	12.4	120	10.2
	Ortaokul	29	7.7	121	15.1	150	12.7
	Lise	104	27.7	235	29.3	339	28.8
	Üniversite	171	45.5	264	33.0	435	37.0
	Lisansüstü	47	12.5	72	9.0	119	10.1
	Toplam	376	100	801	100	1177	100
	Baba eğitim durumu	Okuma-yazma bilmiyor	2	0.5	1	0.1	3
İlkokul		18	4.8	73	9.2	91	7.8
Ortaokul		50	13.3	113	14.2	163	13.9
Lise		98	26.1	223	28.0	321	27.4
Üniversite		152	40.5	288	36.2	440	37.6
Lisansüstü		55	14.7	98	12.3	153	13.1
Toplam		375	100	796	100	1171	100
Ebeveynlerin birliktelik durumu		Birlikte	287	76.3	730	90.6	1017
	Tek ebeveyn	89	23.7	76	9.4	165	14.0
	Toplam	376	100	806	100	1182	100
En yakın görülen kişi	Anne	215	57.2	325	40.3	540	45.7
	Baba	61	16.2	104	12.9	165	14.0
	Kardeş	-	-	176	21.8	176	15.1
	Arkadaş	79	21.0	136	16.9	215	17.9
	Diğer	21	5.6	65	8.1	86	7.3
	Toplam	376	100	806	100	1182	100

4.2.1.2. Tek çocukların devam ettiği okul kademesine ilişkin demografik bulgular

Araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarından Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ile Anne-Baba Tutum Ölçeğinin okul kademesine göre uygulanması farklılık göstermiştir. Araştırma kapsamında kişilik özelliklerine ilişkin ölçek katılımcıların gelişim dönemleri dikkate alınarak sadece liseye devam eden öğrencilere uygulanmıştır. Anne-Baba Tutum Ölçeğinde ise okul kademesine göre alt boyut maddeleri farklılık gösterdiğinden dolayı analizler ortaokula ve liseye devam eden öğrenciler için ayrı ayrı yapılmıştır. Bu yüzden ortaokula ve liseye devam eden katılımcılara ilişkin demografik veriler ayrı ayrı olarak Tablo 4-5'te ve Tablo 4-6'da verilmiştir.

Ortaokula devam eden 83 kız (%51.6), 78 erkek (%48.4) toplam 161 tek çocuk çalışmaya katılmıştır. Ortaokul kademesine devam eden tek çocuklara ilişkin sınıf düzeyi, okul türü, ebeveynlerin birliktelik durumu, en yakın gördükleri kişi ve kardeş sahibi olma isteği dağılımı Tablo 4-6'da sunulmuştur.

Tablo 4-6: Ortaokula devam eden tek çocuklara ilişkin demografik bulgular

Değişkenler	Kategoriler	n	%	Yığılmalı (%)
Cinsiyet	Kız	83	51.6	51.6
	Erkek	78	48.4	100
Sınıf düzeyi	7.sınıf	92	57.1	57.1
	8.sınıf	69	42.9	100
Okul türü	Devlet	126	78.3	78.3
	Özel	35	21.7	100
Ebeveynlerin durumu	Birlikte	106	65.8	65.8
	Tek ebeveyn	55	34.2	100
En yakın görülen kişi	Anne	82	50.9	50.9
	Baba	28	17.4	68.3
	Arkadaş	37	23.0	91.3
	Diğer	14	8.7	100
Kardeşin olmasını ister miydin?	Evet	82	50.9	50.9
	Hayır	79	49.1	100
Toplam		161		

Liseye devam eden 135 kız (%62.8), 80 erkek (%37.2) olmak üzere toplam 215 tek çocuk çalışmaya katılmıştır. Lise kademesine devam eden tek çocuklara ilişkin sınıf düzeyi, okul türü, ebeveynlerin birliktelik durumu, en yakın gördükleri kişi ve kardeş sahibi olma isteği dağılımı Tablo 4-7’de sunulmuştur.

Tablo 4-7: *Liseye devam eden tek çocuklara ilişkin demografik bulgular*

Değişkenler	Kategoriler	n	%	Yığılmalı (%)
Cinsiyet	Kız	135	62.8	62.8
	Erkek	80	37.2	100
Sınıf düzeyi	9.sınıf	91	42.3	42.3
	10.sınıf	77	35.8	78.1
	11.sınıf	47	21.9	100
Okul türü	Devlet	181	84.2	84.2
	Özel	34	15.8	100
Ebeveynlerin durumu	Birlikte	181	84.2	84.2
	Tek ebeveyn	34	15.8	100
En yakın görülen kişi	Anne	133	61.9	61.9
	Baba	33	15.3	77.2
	Arkadaş	39	18.1	95.3
	Diğer	10	4.7	100
Kardeşin olmasını ister miydin?	Evet	95	44.2	44.2
	Hayır	120	55.8	100
Toplam		215		

4.2.2. Tek çocukların ve kardeşli çocukların kişilik özellikleri, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular

Araştırma kapsamında tek çocuklara ve kardeşli çocuklara uygulanan ölçekler okul düzeyine göre farklılık göstermektedir. Kişilik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan ölçek sadece liseye devam eden öğrencilere uygulanmıştır. Anne-baba tutumlarını belirlemek üzere kullanılan ölçeğin faktörlerinin maddeleri ortaokul ve lise düzeylerine göre farklılık gösterdiği için bu ölçekteki karşılaştırmalar da ortaokul ve lise olarak ayrı düzeylerde gerçekleştirilmiştir. Akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeyleri açısından yapılan karşılaştırmalarda ise katılımcılar okul kademesine göre

birlikte değerlendirilmiştir. Ölçeklere ilişkin verilen bulgularda örneklem büyüklüğünün farklı olmasının nedeni uygulamadaki bu farklılıktır.

Araştırma kapsamında ortaokul devam eden tek çocuklara ve kardeşli çocuklara uygulanan Anne-Baba Tutum Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçeğinden elde edilen bulgular incelenmiştir. Liseye devam eden tek çocuklara ve kardeşli çocuklara ise Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmış ve bu ölçeklerden elde edilen bulgular bu başlıkta incelenmiştir.

4.2.2.1. Kişilik özelliklerine ilişkin bulgular

Beş faktör kuramına dayalı kişilik testi boyutları duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluktur. Duygusal dengesizlik/nevrotizm boyutundan alınabilecek en düşük puan 7, en yüksek puan ise 49'dur. Dışadönüklük ve yumuşak başlılık boyutlarından alınabilecek en yüksek puan 63, en düşük puan ise 9'dur. Deneyime açıklık boyutundan alınabilecek en yüksek puan 56, en düşük puan ise 8'dir. Sorumluluk boyutundan alınabilecek en yüksek puan 49, en düşük puan ise 7'dir. Tek çocukların ve kardeşli çocukların ölçekten elde edilen kişilik özelliklerine ilişkin puan ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamanın standart hataları aşağıda yer almaktadır.

4.2.2.1.1. Tek çocukların kişilik özelliklerine ilişkin bulgular

Tek çocukların sıfatlara dayalı kişilik özellikleri ortalama puanları incelendiğinde; en yüksek ortalamanın yumuşak başlılık ($\bar{X}=46.23$, $SS=8.69$) boyutunda olduğu, en düşük ortalamanın ise nevrotizm ($\bar{X}=24.66$, $SS=6.80$) boyutunda olduğu görülmüştür. Dışadönüklük alt ölçeğinin puan ortalaması 44.74 ($SS=10.38$), deneyime açıklık boyutunun puan ortalaması 44.61 ($SS=7.24$) ve sorumluluk boyutunun puan ortalaması 34.38 ($SS=8.36$) olarak bulunmuştur (Tablo 4-8).

Tablo 4-8: *Tek çocukların kişilik özellikleri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

Boyutlar	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Duygusal dengesizlik/Nevrotizm	215	24.66	6.80	.46
Dışadönüklük	215	44.74	10.38	.71
Deneyime açıklık	215	44.61	7.24	.49
Yumuşak başlılık	215	46.23	8.69	.59
Sorumluluk	215	34.38	8.36	.57

4.2.2.1.2. Kardeşli çocukların kişilik özelliklerine ilişkin bulgular

Kardeşli çocukların beş faktör kuramına dayalı sıfatlara dayalı kişilik özellikleri ortalama puanları incelendiğinde; en yüksek ortalamanın yumuşak başlılık ($\bar{X}$ =44.97, SS=8.80) boyutunda olduğu, en düşük ortalamanın ise nevtizm ($\bar{X}$ =26.31, SS=6.75) boyutunda olduğu görülmüştür. Dışadönüklük boyutunun puan ortalaması 44.29 (SS=9.90), deneyime açıklık boyutunun puan ortalaması 42.75 (SS=7.08) ve sorumluluk boyutunun puan ortalaması 34.15 (SS=7.74) olarak bulunmuştur (Tablo 4-9).

Tablo 4-9: *Kardeşli çocukların kişilik özellikleri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

Boyutlar	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Duygusal dengesizlik/Nevrotizm	452	26.31	6.75	.32
Dışadönüklük	452	44.29	9.90	.47
Deneyime açıklık	452	42.75	7.08	.33
Yumuşak başlılık	452	44.97	8.80	.41
Sorumluluk	452	34.15	7.74	.36

4.2.2.2. Anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular

Anne baba tutum ölçeği toplam puan vermeyen alt boyutlarıyla değerlendirilen bir yapıya sahiptir. Ortaokula devam eden katılımcılara ilişkin kabul/ilgi alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 8 ve 32; psikolojik özerklik alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 7 ve 28; denetleme alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 6-26'dır.

Liseye devam eden katılımcılara ilişkin kabul/ilgi alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 9 ve 36; psikolojik özerklik alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 7 ve 28; denetleme alt boyutundan alınabilecek en düşük-en yüksek puanlar 5-23'tür. Ortaokula ve liseye devam eden tek çocuklar ile kardeşli çocukların algıladıkları anne tutumu ve baba tutumu ayrı ayrı incelenmiştir.

4.2.2.2.1. Ortaokula devam eden katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular

Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları. Tek çocukların anne-baba tutum ölçeğinin alt boyutlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 4-10'da verilmiştir. Örnekleme yer alan tek çocuk sayısının farklı olmasının nedeni bazı tek çocukların birlikte yaşadığı tek ebeveynini değerlendirmesidir.

Tablo 4-10: Ortaokula devam eden tek çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

Boyutlar		n	$\bar{X}$	SS	Sh $_{\bar{x}}$
Anne tutumu	Kabul / İlgi	157	25.33	4.85	.39
	Psikolojik Özerklik	157	16.29	4.87	.39
	Denetleme	157	14.92	3.32	.27
Baba tutumu	Kabul / İlgi	144	24.59	4.75	.40
	Psikolojik Özerklik	144	15.37	4.79	.40
	Denetleme	144	14.19	3.93	.33

Tek çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Buna göre kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme boyutlarından elde edilen bulgular Tablo 4-10'da gösterilmiştir. Tek çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları karşılaştırıldığında annenin kabul/ilgi tutumu ($\bar{X}$ =25.33, SS=4.85) babanın kabul/ilgi tutumuna göre daha yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ =24.59, SS=4.75). Bununla birlikte annenin psikolojik özerklik tutumu ($\bar{X}$ =16.29, SS=4.87) ve denetleme ($\bar{X}$ =14.92, SS=3.32) tutumunun da babanın bu boyutlardaki tutumlarına (sırasıyla $\bar{X}$ =15.37, SS=4.79; $\bar{X}$ =14.19, SS=3.93) göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle; tek çocukların annelerinin babalarına göre daha kabul edici ve ilgili olduğu, çocuklarına daha çok psikolojik özerklik sağladığı ve daha kontrolcü olduğu söylenebilir.

Kardeşli çocukların algıladıkları anne-baba tutumları. Kardeşli çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları da benzer şekilde ayrı ayrı incelenmiş olup örneklem sayısındaki farklılığın nedeni bazı çocukların birlikte yaşadığı tek ebeveynini değerlendirmesidir (Tablo 4-11). Buna göre kardeşli çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları karşılaştırıldığında annenin kabul/ilgi tutumu ($\bar{X}$ =25.58, SS=4.12) babanın kabul/ilgi tutumuna ($\bar{X}$ =24.52, SS=4.89) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Ayrıca annenin psikolojik özerklik tutumu ($\bar{X}$ =16.49, SS=4.89) ve denetleme ($\bar{X}$ =15.31, SS=3.47) tutumu da babanın bu boyutlardaki tutumlarına (sırasıyla $\bar{X}$ =15.31, SS=5.00; $\bar{X}$ =14.32, SS=3.97) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Kardeşli çocukların algıladıkları anne tutumlarının baba tutumlarına göre daha kabul edici ve ilgili olduğu, daha çok psikolojik özerklik sağladığı ve daha kontrolcü olduğu söylenebilir.

Tablo 4-11: Ortaokula devam eden kardeşli çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

Boyutlar		n	$\bar{X}$	SS	Sh _{$\bar{x}$}
Anne tutumu	Kabul / İlgi	352	25.59	4.12	.22
	Psikolojik Özerklik	352	16.49	4.89	.26
	Denetleme	352	15.31	3.47	.18
Baba tutumu	Kabul / İlgi	346	24.52	4.89	.26
	Psikolojik Özerklik	346	15.31	5.00	.27
	Denetleme	346	14.32	3.97	.21

4.2.2.2.2. Liseye devam eden katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumlarına ilişkin bulgular

Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları. Tek çocukların algıladıkları anne ve baba tutum ölçeği puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hatası tablo 4.12’de verilmiştir. Örneklem sayısındaki farklılığın nedeni bazı tek çocukların sadece birlikte yaşadığı tek ebeveynini değerlendirmesidir. Buna göre, tek çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları karşılaştırıldığında annenin kabul/ilgi tutumu ($\bar{X}$ =30, SS=4.81) babanın kabul/ilgi tutumuna göre daha yüksek ortalamaya sahiptir ($\bar{X}$ =28.34, SS=5.58). Bununla birlikte annenin psikolojik özerklik tutumu ($\bar{X}$ =13.86, SS=4.31) ve denetleme ($\bar{X}$ =15.38, SS=3.79) tutumunun da babanın bu boyutlardaki tutumlarına (sırasıyla $\bar{X}$ =13.61, SS=4.33; $\bar{X}$ =14.86, SS=3.95) göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle; tek

çocukların annelerinin babalarına göre daha kabul edici ve ilgili olduğu, daha kontrolcü olduğu söylenebilir.

Tablo 4-12: *Tek çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

Boyutlar		n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Anne tutumu	Kabul / İlgi	214	30	4.81	.33
	Psikolojik Özerklik	214	13.86	4.31	.29
	Denetleme	214	15.38	3.79	.26
Baba tutumu	Kabul / İlgi	207	28.34	5.58	.39
	Psikolojik Özerklik	207	13.61	4.33	.30
	Denetleme	207	14.86	3.95	.27

Kardeşli çocukların algıladıkları anne-baba tutumları. Kardeşli çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları da benzer şekilde ayrı ayrı incelenmiştir. Örneklem sayısındaki farklılığın nedeni bazı çocukların sadece birlikte yaşadığı tek ebeveynini değerlendirmesidir (Tablo 4-13). Buna göre kardeşli çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları karşılaştırıldığında annenin kabul/ilgi tutumu ($\bar{X}=27.95$, $SS=5.11$) babanın kabul/ilgi tutumuna ($\bar{X}=26.26$, $SS=5.83$) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Ayrıca annenin psikolojik özerklik tutumu ($\bar{X}=15.60$, $SS=4.47$) ve denetleme ($\bar{X}=14.90$, $SS=3.57$) tutumu da babanın bu boyutlardaki tutumlarına (sırasıyla $\bar{X}=14.77$, $SS=4.42$; $\bar{X}=14.26$, $SS=3.77$) göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Kardeşli çocukların algıladıkları anne tutumlarının baba tutumlarına göre daha kabul edici ve ilgili olduğu, daha çok psikolojik özerklik sağladığı söylenebilir.

Tablo 4-13: *Kardeşli çocukların anne-baba tutum ölçeği alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

Boyutlar		n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Anne tutumu	Kabul / İlgi	451	27.95	5.11	.24
	Psikolojik Özerklik	451	15.60	4.47	.21
	Denetleme	451	14.90	3.57	.17
Baba tutumu	Kabul / İlgi	447	26.26	5.83	.28
	Psikolojik Özerklik	447	14.77	4.42	.21
	Denetleme	447	14.26	3.77	.18

4.2.2.3. Akran ilişkilerine ilişkin bulgular

Akran ilişkileri ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 120 iken en düşük puan 22'dir. Birliktelik, koruma ve çatışma boyutlarından alınabilecek en yüksek puan 20 en düşük puan ise 4'tür. Yardım ve yakınlık boyutlarından alınabilecek en yüksek puan 25 en düşük puan ise 5'tir. Elde edilen puanların yüksekliği olumlu akran ilişkilerine işaret etmektedir.

4.2.2.3.1 Tek çocukların akran ilişkilerine ilişkin bulgular

Tek çocukların akran ilişkileri birliktelik, çatışma, yardım, koruma, yakınlık ve genel akran ilişkileri boyutlarında incelenmiştir. Buna göre tek çocukların en yüksek ortalaması yardım alt ölçeğinde ($\bar{X}=22.05$, $SS=3.80$); en düşük ortalaması ise birliktelik alt ölçeğindedir ($\bar{X}=13.06$, $SS=3.17$). Yakınlık alt ölçeği ortalaması 19.57 ($SS=4.59$), koruma alt ölçeği ortalaması 15.03 ($SS=3.92$) ve çatışma alt ölçeği ortalaması ise 14.88'dir ($SS=3.88$). Ölçeğin tamamından alınan puanların ortalamasının ise 84.58 ($SS=13.50$) olduğu görülmüştür (Tablo 4-14).

Tablo 4-14: Tek çocukların akran ilişkileri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası

Boyutlar	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Birliktelik	376	13.06	3.17	.16
Çatışma	376	14.88	3.88	.20
Yardım	376	22.05	3.80	.20
Koruma	376	15.03	3.92	.20
Yakınlık	376	19.57	4.59	.24
Toplam	376	84.58	13.50	.69

4.2.2.3.2. Kardeşli çocukların akran ilişkilerine ilişkin bulgular

Kardeşli çocukların akran ilişkileri de birliktelik, çatışma, yardım, koruma, yakınlık ve genel akran ilişkileri boyutlarında incelenmiştir. Buna göre kardeşli çocukların en yüksek ortalaması yardım alt ölçeğinde ($\bar{X}=21.44$, $SS=4.32$); en düşük ortalaması ise birliktelik alt ölçeğindedir ($\bar{X}=13.05$, $SS=3.73$). Yakınlık alt ölçeği ortalaması 19.20 ($SS=4.94$), koruma alt ölçeği ortalaması 14.85 ($SS=4.11$) ve çatışma alt ölçeği ortalaması ise 14.39'dur ($SS=3.95$). Ölçeğin tamamından alınan puanların ortalamasının ise 82.92 ($SS=15.00$) olduğu görülmüştür (Tablo 4-15).

Tablo 4-15: *Kardeşli çocukların akran ilişkileri alt boyutları puan ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

Boyutlar	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Birliktelik	806	13.05	3.73	.13
Çatışma	806	14.39	3.95	.14
Yardım	806	21.44	4.32	.15
Koruma	806	14.85	4.11	.14
Yakınlık	806	19.20	4.94	.17
Toplam	806	82.92	15.00	.53

4.2.2.4. Benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular

Benlik saygısı ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 25 en düşük puan ise 8'dir. Elde edilen puanların yüksekliği benlik saygısının yüksek olmasına işaret etmektedir.

4.2.2.4.1. Tek çocukların benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular

Tek çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası Tablo 4-16'da verilmiştir. Tek çocukların benlik saygısı puanlarının ortalamasının 17.45 (SS=5.00) olduğu görülmüştür (Tablo 4-16).

Tablo 4-16: *Tek çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Benlik saygısı	376	17.45	5.00	.26

4.2.2.4.2. Kardeşli çocukların benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular

Kardeşli çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası Tablo 4-17'de verilmiştir. Kardeşli çocukların benlik saygısı puanlarının ortalaması 16.35'tir (SS=4.67).

Tablo 4-17: *Kardeşli çocukların benlik saygısı puanları ortalaması, standart sapması ve ortalamanın standart hatası*

	n	$\bar{X}$	SS	$Sh_{\bar{x}}$
Benlik saygısı	806	16.35	4.67	.16

4.2.3. Tek çocukların kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumu, akran ilişkileri ve benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

4.2.3.1. Tek çocukların kişilik özellikleri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Bu kısımda liseye devam eden tek çocuklar kardeşli çocuklar ile kişilik özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır. Ölçeklerin puanları normal dağılım gösterdiği için parametrik testler kullanılmıştır. Bu nedenle liseye devam eden tek çocukların kişilik özellikleri puan ortalamaları bağımsız gruplar t testi kullanılarak karşılaştırılmış ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tek çocukların kişilik özellikleri nevrozizm ($\bar{X}= 24.66$, $SS= 6.80$) boyutlarında kardeşli çocuklara göre ($\bar{X}= 26.31$, $SS= 6.75$) anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ve etki büyüklüğü düşüktür ($t_{(665)}= -2.95$, $p= .003$, $d= -.23$). Ayrıca tek çocukların deneyime açıklık ($\bar{X}= 44.61$, $SS= 7.24$) kişilik özellikleri kardeşli çocuklara ($\bar{X}= 42.75$, $SS= 7.08$) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ve etki büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(665)}= 3.15$, $p= .002$, $d= .24$). Bu bulgulardan hareketle, tek çocuklar nevrozik kişilik özelliklerini kardeşli çocuklara göre daha az göstermektedir. Ayrıca tek çocukların deneyime açıklık kişilik özelliklerini kardeşli çocuklara göre daha fazla gösterdiği bulunmuştur. Kişilik özelliklerine ilişkin t testi sonuçları Tablo 4-18'de verilmiştir.

Tablo 4-18: Tek çocukların kişilik özellikleri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH _x	t	t Testi		
							Sd	p	d
Nevrotizm	Tek çocuk	215	24.66	6.80	.46	-2.95	665	.003	-.23
	Kardeşli çocuk	452	26.31	6.75	.32				
Deneyime açıklık	Tek çocuk	215	44.61	7.24	.49	3.15	665	.002	.24
	Kardeşli çocuk	452	42.75	7.08	.33				

4.2.3.2. Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Araştırma kapsamında kullanılan Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin faktörlerinde yer alan maddeler okul kademesine göre farklılaştığı için katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumları devam ettikleri okul kademesine göre ortaokul ve lise olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Tek çocukların kardeşli çocuklara göre algıladıkları anne-baba tutumlarındaki farklılıklar bağımsız gruplar t testi ile incelenmiş ve etki büyüklüğünü hesaplamada Cohen'in (1988) sınıflaması kullanılmıştır.

4.2.3.2.1. Ortaokula devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Ortaokula devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları hem anne hem de baba tutumu değerlendirildiğinde kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme boyutlarında kardeşli çocuklara göre farklılık göstermemektedir (Tablo 4-19).

Tablo 4-19: Ortaokula devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH _x	t	t Testi		
							Sd	p	d
Anne-kabul	Tek çocuk	157	25.33	4.85	.39	-.61	507	.54	.05
	Kardeşli çocuk	352	25.59	4.12	.22				
Anne-özerklik	Tek çocuk	157	16.29	4.87	.39	-.44	507	.66	.04
	Kardeşli çocuk	352	16.49	4.89	.26				
Anne-denetleme	Tek çocuk	157	14.92	3.32	.27	-1.2	507	.23	-.11
	Kardeşli çocuk	352	15.32	3.47	.18				
Baba-kabul	Tek çocuk	144	24.59	4.75	.40	.14	488	.89	.01
	Kardeşli çocuk	346	24.52	4.89	.26				
Baba-özerlik	Tek çocuk	144	15.37	4.79	.40	.11	488	.91	.01
	Kardeşli çocuk	346	15.31	5.00	.27				
Baba-denetleme	Tek çocuk	144	14.19	3.93	.33	-.35	488	.73	-.03
	Kardeşli çocuk	346	14.32	3.97	.21				

4.2.3.2.2. Liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Anne-baba tutumları açısından karşılaştırıldığında, liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları anne-kabul ($\bar{X}$ = 30, SS= 4.81) boyutunda kardeşli çocuklara ($\bar{X}$ = 27.95, SS= 5.11) göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ve

etki büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(663)}= 4.92, p= .00, d= .38$). Ayrıca liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları baba-kabul ($\bar{X}= 28.34, SS= 5.58$) boyutunda kardeşli çocuklara ($\bar{X}= 26.26, SS= 5.83$) göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($t_{(652)}= 4.30, p= .00, d= .34$). Etkinin büyüklüğünün ise düşük düzeyde olduğu görülmüştür.

Bununla birlikte, liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları anne-özerklik ($\bar{X}= 13.86, SS= 4.31$) boyutunda kardeşli çocuklara ($\bar{X}= 15.60, SS= 4.47$) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ve etkinin büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(663)}= -4.75, p= .00, d= -.37$). Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları baba-özerklik ($\bar{X}= 13.61, SS= 4.33$) boyutunda kardeşli çocuklara göre ($\bar{X}= 14.77, SS= 4.42$) anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ve etki büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(652)}= -3.15, p= .00, d= -.25$).

Diğer yandan tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları anne-denetleme ve baba-denetleme boyutlarında kardeşli çocuklara göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir (sırasıyla; $t_{(663)}= 1.55, p= .12; t_{(652)}= 1.84, p= .07$). Liseye devam eden tek çocuklar ile kardeşli çocukların anne-baba tutumları açısından ortalama farklarını gösteren bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 4-20’de sunulmuştur. Bu bulgulardan hareketle, tek çocuklar kardeşli çocuklara göre anne ve babalarından kabul edici ve ilgi gösterici tutumu daha çok algıladıklarını bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra, tek çocukların anne ve babalarından algıladığı psikolojik özerklik tutumu kardeşli çocuklara göre daha düşük seviyededir.

Tablo 4-20: *Liseye devam eden tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları*

	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH_x	t	t Testi		
							Sd	p	d
Anne-kabul	Tek çocuk	214	30	4.81	.33	4.92	663	.00	.38
	Kardeşli çocuk	451	27.95	5.11	.24				
Anne-özerklik	Tek çocuk	214	13.86	4.31	.29	-4.75	663	.00	-.37
	Kardeşli çocuk	451	15.60	4.47	.21				
Anne-denetleme	Tek çocuk	214	15.37	3.79	.26	1.55	663	.12	.12
	Kardeşli çocuk	451	14.90	3.57	.17				
Baba-kabul	Tek çocuk	207	28.34	5.58	.39	4.30	652	.00	.34
	Kardeşli çocuk	447	26.26	5.83	.28				
Baba-özerlik	Tek çocuk	207	13.61	4.33	.30	-3.15	652	.00	-.25
	Kardeşli çocuk	447	14.77	4.42	.21				
Baba-denetleme	Tek çocuk	207	14.86	3.95	.27	1.84	652	.07	.14
	Kardeşli çocuk	447	14.26	3.77	.17				

4.2.3.3. Tek çocukların akran ilişkileri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Tek çocukların akran ilişkileri çatışma alt boyutunda ($\bar{X}$ = 14.88, SS= 3.88) kardeşli çocuklara ($\bar{X}$ = 14.39, SS= 3.95) göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ve etki büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(1180)}= 2.01, p= .045, d= .12$). Bununla birlikte tek çocukların akran ilişkileri yardım alt boyutunda ($\bar{X}$ = 22.05, SS= 3.80) kardeşli çocuklara göre ($\bar{X}$ = 21.44, SS= 4.32) anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($t_{(823.55)}= 2.35, p= .019, d= .14$). Ayrıca tek çocuklar ($\bar{X}$ = 84.58, SS= 13.50) ile kardeşli çocuklar ($\bar{X}$ = 82.92, SS= 15.00) arasında olumlu akran ilişkileri açısından anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur ($t_{(806.80)}= 1.83, p= .050, d= .11$). Tek çocukların akran ilişkileri ve alt boyutları açısından kardeşli çocuklara göre farklılıklarını gösteren bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 4-21’de verilmiştir. Tek çocukların kardeşli çocuklara göre akran ilişkileri bakımından daha az çatışma yaşadığı ve akranlarıyla daha çok yardım ilişkisi içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca genel akran ilişkileri bakımından tek çocukların akran ilişkileri kardeşli çocuklara göre daha olumludur.

Tablo 4-21: Tek çocukların akran ilişkileri bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları

	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH _x	t	t Testi		
							Sd	p	d
Birliktelik	Tek çocuk	376	13.06	3.17	.16	.01	1180	.99	.00
	Kardeşli çocuk	806	13.05	3.73	.13				
Çatışma	Tek çocuk	376	14.88	3.88	.20	2.01	1180	.045	.12
	Kardeşli çocuk	806	14.39	3.95	.14				
Yardım	Tek çocuk	376	22.05	3.80	.20	2.35	1180	.019	.14
	Kardeşli çocuk	806	21.44	4.32	.15				
Koruma	Tek çocuk	376	15.03	3.92	.20	.71	1180	.47	.04
	Kardeşli çocuk	806	14.85	4.11	.14				
Yakınlık	Tek çocuk	376	19.57	4.59	.24	1.23	1180	.22	.07
	Kardeşli çocuk	806	19.20	4.94	.17				
Toplam	Tek çocuk	376	84.58	13.50	.70	1.83	1180	.050	.11
	Kardeşli çocuk	806	82.92	15.00	.53				

4.2.3.4. Tek çocukların benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Tek çocukların ($\bar{X}$ = 17.45, SS= 5.00) kardeşli çocuklara ($\bar{X}$ = 16.35, SS= 4.67) göre benlik saygısı düzeyleri anlamlı derecede farklılaşmaktadır ve düşük düzeyde etki büyüklüğü göstermektedir ($t_{(1180)}= 3.68, p= .00, d= .21$). Tablo 4-22’de benlik saygısı

düzeyi farkına ilişkin yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre tek çocukların benlik saygısı kardeşli çocuklardan daha yüksektir.

Tablo 4-22: *Tek çocukların benlik saygısı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları*

	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH _x	t	t Testi		
							Sd	p	d
Benlik saygısı	Tek çocuk	376	17.45	5.00	.26	3.68	1180	.00	.21
	Kardeşli çocuk	806	16.35	4.67	.16				

4.2.4. Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeyleri bakımından farklılıklarına ilişkin bulgular

Doğum sırasına göre katılımcılar ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk olarak dört farklı kategoriye ayrılmıştır. Doğum sırası açısından liseye devam eden katılımcıların kişilik özellikleri, ortaokul ve lise düzeylerinde algılanan anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı düzeyleri incelenmiştir.

Doğum sırasına göre değişkenler arasındaki farklılıklar tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile test edilmiştir. Dağılım normal, varyanslar homojen ve ölçek türü aralıklı olduğu için tek yönlü varyans analizi ile gruplar arasındaki farklılıklara bakılmıştır. İlgili ölçeklerde grupların örneklem büyüklükleri birbirine yakın olmadığı durumlarda Post Hoc testlerinde LSD testi tercih edilmiştir. Ayrıca varyansların homojen olduğu durumlarda Post Hoc analizleri için LSD testi, homojen olmadığı durumlarda ise Tamhane's t² testi kullanılmıştır. Bunlarla birlikte etki büyüklüğü için eta kare (η^2) değerine bakılmıştır.

4.2.4.1. Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri farklılıklarına ilişkin bulgular

Liseye devam eden tek çocukların doğum sırasına göre kişilik özellikleri incelendiğinde nevrozizm ve deneyime açıklık alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmuştur. Bu farkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc testleri yapılmıştır. Levene testiyle her bir alt ölçeğe ilişkin varyansların homojen olduğu görülmüştür. Grupların örneklem büyüklükleri birbirine eşit veya

yakın olmadığı ve varyanslar homojen olduğu için Post Hoc testlerinden LSD testi kullanılmıştır.

Doğum sırasına göre kişilik özelliklerinin nevrozizm alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık bulunmaktadır ($F_{(3,663)}= 3.77$, $p=.01$ $\eta^2= .017$). Nevrotizm boyutundaki farklılığın hangi doğum sıraları arasında olduğunu tespit etmek için Post Hoc analizi yapılmıştır. Yapılan LSD testi sonucuna göre; tek çocukların ($\bar{X}= 24.66$, $SS= 6.80$) ilk çocuklara göre ($\bar{X}= 26.89$, $SS= 6.95$) anlamlı düzeyde daha az nevrozik özellikler gösterdiği bulunmuştur (Tablo 4-23; Tablo 4-24; Tablo 4-25).

Doğum sırasına göre kişilik özelliklerinin deneyime açıklık alt boyutunda anlamlı düzeyde farklılık vardır ($F_{(3,663)}= 3.64$, $p=.01$ $\eta^2= .016$). Tek çocukların ($\bar{X}= 44.61$ $SS= 7.24$) ilk çocuklara ($\bar{X}= 43.06$ $SS= 6.76$), ortanca çocuklara ($\bar{X}= 42.28$ $SS= 7.39$) ve son çocuklara ($\bar{X}= 42.80$ $SS= 7.25$) göre anlamlı düzeyde daha çok deneyime açıklık özellikleri gösterdiği saptanmıştır (Tablo 4-23; Tablo 4-24; Tablo 4-25).

Tablo 4-23: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri puan ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamanın standart hataları

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH_x
Nevrotizm	İlk çocuk	197	26.89	6.95	.50
	Ortanca çocuk	148	25.80	6.85	.56
	Son çocuk	107	25.94	6.18	.60
	Tek çocuk	215	24.66	6.80	.46
	Toplam	667	25.78	6.80	.26
Deneyime açıklık	İlk çocuk	197	43.06	6.76	.48
	Ortanca çocuk	148	42.30	7.39	.61
	Son çocuk	107	42.80	7.25	.70
	Tek çocuk	215	44.61	7.24	.49
	Toplam	667	43.35	7.18	.28

Tablo 4-24: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları

		KT	Sd	KO	F	p	η^2
Nevrotizm	Gruplar arası	516.65	3	172.15	3.77	.01	.017
	Grup içi	30297.96	663	45.70			
	Toplam	30814.60	666				
Deneyime açıklık	Gruplar arası	555.88	3	185.30	3.64	.01	.016
	Grup içi	33784.03	663	50.96			
	Toplam	34339.91	666				

Tablo 4-25: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre kişilik özellikleri farklarına ilişkin LSD testi sonuçları

Boyutlar			Ortalama farkı	Sh	p
Nevrotizm	Tek çocuk	İlk çocuk	-2.23*	.67	.00
		Ortanca çocuk	-1.14	.72	.11
		Son çocuk	-1.28	.80	.11
Deneyime açıklık	Tek çocuk	İlk çocuk	1.55*	.70	.02
		Ortanca çocuk	2.32*	.76	.00
		Son çocuk	1.81*	.84	.03

4.2.4.2. Doğum sırasına göre katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumları farklılıklarına ilişkin bulgular

Doğum sırasına göre anne-baba tutumlarına ilişkin farklılıklar okul düzeyi açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Levene testi sonucunda varyansların homojen olduğu bulunmuş ve grupların örneklem büyüklükleri birbirine yakın olmadığı için gruplar arası farklılıkları incelemek adına Post Hoc analizlerinde LSD testi kullanılmıştır. Ortaokula devam eden ve liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne-baba tutumları arasındaki farklılıklar aşağıda verilmiştir. Ortaokula devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne ve baba tutumları açısından anlamlı düzeyde farklılığa rastlanmamıştır.

Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumları açısından farklılıklar vardır. Katılımcıların algıladıkları anne kabul/ilgi ve psikolojik özerklik tutumları doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Tek çocukların ($\bar{X}= 30.00$ $SS= 4.81$) ilk çocuk ($\bar{X}= 28.62$ $SS= 5.29$), ortanca çocuk ($\bar{X}= 27.47$ $SS= 5.08$) ve son çocuklara ($\bar{X}= 27.39$ $SS= 4.72$) göre annelerinden daha çok kabul edici/ilgili tutum algıladığı görülmüştür ($F_{(3,661)}= 10.20$, $p=.00$ $\eta^2= .044$).

Bununla birlikte tek çocuklar ($\bar{X}= 13.86$ $SS= 4.31$); ilk çocuk ($\bar{X}= 15.53$ $SS= 4.51$), ortanca çocuk ($\bar{X}= 15.25$ $SS= 4.54$) ve son çocuklara göre ($\bar{X}= 16.22$ $SS= 4.26$) annelerinden daha az psikolojik özerklik tutumunu algıladığını bildirmiştir ($F_{(3,661)}= 8.58$, $p=.00$ $\eta^2= .037$). Doğum sırasına göre anne tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve ortalamanın standart hataları Tablo 4-26'da; tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4-27'de; gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde kullanılan LSD testi sonuçları Tablo 4-28'de verilmiştir.

Tablo 4-26: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumları puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları

		n	$\bar{X}$	SS	SH _x
Anne-kabul/ilgi	İlk çocuk	196	28.62	5.29	.38
	Ortanca çocuk	148	27.47	5.08	.42
	Son çocuk	107	27.39	4.72	.46
	Tek çocuk	214	30.00	4.81	.33
	Toplam	665	28.60	5.10	.20
Anne-özerklik	İlk çocuk	196	15.53	4.51	.32
	Ortanca çocuk	148	15.25	4.54	.37
	Son çocuk	107	16.22	4.26	.41
	Tek çocuk	214	13.86	4.31	.29
	Toplam	665	15.04	4.49	.17

Tablo 4-27: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumları farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları

		KT	Sd	KO	F	p	η^2
Anne-kabul/ilgi	Gruplar arası	765.70	3	255.23	10.20	.00	.044
	Grup içi	16542.65	661	25.03			
	Toplam	17308.35	664				
Anne-özerklik	Gruplar arası	501.84	3	167.28	8.58	.00	.037
	Grup içi	12886.98	661	19.50			
	Toplam	13388.82	664				

Tablo 4-28: Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre anne tutumlarının gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları

			Ortalama farkı	Sh	p
Anne-kabul/ilgi	Tek çocuk	İlk çocuk	1.38	.49	.00
		Ortanca çocuk	2.53	.53	.00
		Son çocuk	2.61	.59	.00
Anne-özerklik	Tek çocuk	İlk çocuk	-1.67	.44	.00
		Ortanca çocuk	-1.39	.47	.00
		Son çocuk	-2.36	.52	.00

Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumları açısından da farklılıklar vardır. Katılımcıların algıladıkları baba kabul/ilgi ve psikolojik özerklik tutumları doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Tek çocukların ($\bar{X}= 28.34$ $SS= 5.58$) ilk çocuk ($\bar{X}= 26.55$ $SS= 6.02$), ortanca çocuk ($\bar{X}= 26.10$ $SS= 5.53$) ve son çocuklara ($\bar{X}= 25.94$ $SS= 5.90$) göre babalarından daha çok kabul edici/ilgili tutum algıladığı görülmüştür ($F_{(3,650)}= 6.47$, $p=.00$, $\eta^2= .029$).

Bununla birlikte tek çocuklar ($\bar{X}= 13.61$ $SS= 4.33$); ilk çocuk ($\bar{X}= 14.71$ $SS= 4.36$), ortanca çocuk ($\bar{X}= 14.51$ $SS= 4.32$) ve son çocuklara göre ($\bar{X}= 15.27$ $SS= 4.68$) babalarından daha az psikolojik özerklik tutumunu algıladığını bildirmiştir ($F_{(3,650)}= 3.94$, $p= .00$, $\eta^2= .018$). Doğum sırasına göre baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve ortalamanın standart hataları Tablo 4-29’da; tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4-30’da; gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde kullanılan LSD testi sonuçları Tablo 4-31’de verilmiştir.

Tablo 4-29: *Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumları puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları*

		n	$\bar{X}$	SS	SH _x
Baba-kabul/ilgi	İlk çocuk	197	26.55	6.02	.43
	Ortanca çocuk	147	26.10	5.53	.46
	Son çocuk	103	25.94	5.90	.58
	Tek çocuk	207	28.34	5.58	.39
	Toplam	654	26.92	5.83	.23
Baba-özerklik	İlk çocuk	197	14.71	4.37	.31
	Ortanca çocuk	147	14.51	4.32	.36
	Son çocuk	103	15.27	4.68	.46
	Tek çocuk	207	13.61	4.33	.30
	Toplam	654	14.40	4.42	.17

Tablo 4-30: *Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumları farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları*

		KT	Sd	KO	F	p	η^2
Baba-kabul/ilgi	Gruplar arası	642.57	3	214.19	6.47	.00	.029
	Grup içi	21524.46	650	33.11			
	Toplam	22167.02	653				
Baba-özerklik	Gruplar arası	228.08	3	76.03	3.94	.00	.018
	Grup içi	12539.35	650	19.29			
	Toplam	12767.43	653				

Tablo 4-31: *Liseye devam eden katılımcıların doğum sırasına göre baba tutumlarının gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları*

			Ortalama farkı	Sh	p
Baba-kabul/ilgi	Tek çocuk	İlk çocuk	1.79*	.57	.00
		Ortanca çocuk	2.24*	.62	.00
		Son çocuk	2.40*	.69	.00
Baba-özerklik	Tek çocuk	İlk çocuk	-1.10*	.44	.01
		Ortanca çocuk	-.90*	.47	.05
		Son çocuk	-1.66*	.53	.00

4.2.4.3. Doğum sırasına göre katılımcıların akran ilişkileri farklılıklarına ilişkin bulgular

Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri incelendiğinde genel akran ilişkileri açısından farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek Post Hoc analizi yapılmıştır. Varyansların homojen olup olmadığını Levene testi ile bakılmıştır. Genel akran ilişkileri varyansı homojen olduğu için ve grupların örneklem büyüklükleri birbirinden farklı olduğu için Post Hoc analizlerinde LSD testi kullanılmıştır.

Katılımcıların genel akran ilişkileri doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($F_{(3,1178)} = 2.86, p = .03, \eta^2 = .007$). Tek çocukların ($\bar{X} = 84.58$ $SS = 13.50$) ve son çocukların ($\bar{X} = 84.13$ $SS = 14.38$) ortanca çocuklara ($\bar{X} = 81.17$ $SS = 15.29$) göre akran ilişkileri daha olumludur. Doğum sırasına göre akran ilişkilerine ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve ortalamanın standart hataları Tablo 4-32’de; tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4-33’te; gruplar arası farklılıkların belirlenmesinde kullanılan LSD testi sonuçları Tablo 4-34’te verilmiştir.

Tablo 4-32: *Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamanın standart hataları*

		n	$\bar{X}$	SS	SH_x
Akran İlişkileri	İlk çocuk	354	83.34	15.12	.80
	Ortanca çocuk	235	81.17	15.29	.99
	Son çocuk	217	84.14	14.38	.98
	Tek çocuk	376	84.58	13.50	.70
	Toplam	1182	83.45	14.56	.42

Tablo 4-33: *Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları*

		KT	Sd	KO	F	p	η^2
Akran ilişkileri	Gruplar arası	1808.48	3	602.83	2.86	.03	.007
	Grup içi	248469.97	1178	210.93			
	Toplam	250278.45	1181				

Tablo 4-34: *Katılımcıların doğum sırasına göre akran ilişkileri gruplar arası farklarına ilişkin LSD testi sonuçları*

			Ortalama farkı	Sh	p
Akran ilişkileri	Ortanca çocuk	İlk çocuk	-2.17	1.22	.07
		Son çocuk	-2.97*	1.37	.03
		Tek çocuk	-3.41*	1.21	.00

4.2.4.4. Doğum sırasına göre katılımcıların benlik saygısı düzeyleri farklılıklarına ilişkin bulgular

Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı düzeyleri açısından farklılıkları incelemeye önce varyansların homojen olup olmadığına bakılmıştır. Levene testi sonucunda varyansların homojen olmadığı görülmüş ve bu yüzden Post Hoc analizlerinde Tamhane's T2 testi ile gruplar arasındaki farklar incelenmiştir.

Tablo 4.35'te gösterildiği üzere katılımcıların benlik saygısı düzeyleri doğum sırasına göre farklılaşmaktadır ($F_{(3,1178)} = 5.34$, $p = .00$, $\eta^2 = .013$). Tek çocukların ($\bar{X} = 17.45$ $SS = 5.00$) benlik saygısı ilk çocuk ($\bar{X} = 16.07$ $SS = 4.99$) ve ortanca çocuklara ($\bar{X} = 16.44$ $SS = 4.29$) göre daha yüksek iken son çocuklara ($\bar{X} = 16.71$ $SS = 4.52$) göre farklılık göstermemektedir. Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı puan ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamanın standart hataları Tablo 4-35'te; tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 4-36'da; gruplar arası farkların incelendiği Tamhane's T2 testi sonuçları Tablo 4-37'de verilmiştir.

Tablo 4-35: Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı puan ortalamaları, standart sapması ve ortalamamın standart hataları

		n	$\bar{X}$	SS	SH _x
Benlik saygısı	İlk çocuk	354	16.07	4.99	.27
	Ortanca çocuk	235	16.44	4.29	.28
	Son çocuk	217	16.71	4.52	.31
	Tek çocuk	376	17.45	5.00	.26
	Toplam	1182	16.70	4.80	.14

Tablo 4-36: Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı farklarına ilişkin tek yönlü ANOVA sonuçları

		KT	Sd	KO	F	p	η^2
Benlik saygısı	Gruplar arası	365.763	3	121.921	5.34	.00	.013
	Grup içi	26873.814	1178	22.813			
	Toplam	27239.578	1181				

Tablo 4-37: Katılımcıların doğum sırasına göre benlik saygısı gruplar arası farklarına ilişkin Tamhane's T2 testi sonuçları

			Ortalama farkı	Sh	p
Benlik saygısı	Tek çocuk	İlk çocuk	1.38	.37	.00
		Ortanca çocuk	1.01	.38	.04
		Son çocuk	.74	.40	.34

4.2.5. Tek çocukların akademik başarı bakımından kardeşli çocuklardan farklılıklarına ilişkin bulgular

Tablo 4-38: Liseye devam eden tek çocukların kardeşli çocuklardan akademik başarıya göre farklılıklarına ilişkin bağımsız gruplar t testi sonuçları

	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	SH _x	t	t Testi		
							Sd	P	d
Akademik başarı	Tek çocuk	215	86.93	9.14	.62	3.33	665	.001	.26
	Kardeşli çocuk	452	84.44	9.02	.42				

Katılımcıların akademik başarıları en son dönemdeki not ortalamaları ile değerlendirilmiştir. Ayrıca akademik başarıya ilişkin farklılıklar devam edilen okul kademesine göre ayrı ayrı incelenmiştir. Buna göre liseye devam eden tek çocukların

($\bar{X}$ =86.93, SS= 9.14) akademik başarıları kardeşli çocuklara ($\bar{X}$ = 84.44, SS= 9.02) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ve etki büyüklüğü düşük düzeydedir ($t_{(665)}= 3.33$, $p= .001$, $d= .26$). Ortaokul kademesine devam eden tek çocuklar ile kardeşli çocuklar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Tablo 4-38).

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Tek çocuk olma deneyimlerinin incelendiği bu araştırma karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desen ile tasarlanmıştır. Araştırmanın nitel aşaması fenomenoloji ile desenlenmiş, nicel aşaması ise ilişkisel araştırma modelinde gerçekleştirilmiştir. Nitel ve nicel araştırmadan elde edilen bulgular bu bölümde birleştirilerek tartışılmıştır.

Fenomenolojik araştırma sonucunda, tek çocukların psikososyal deneyimleri tek çocukların kişilik özellikleri, tek çocukların aile ilişkileri, tek çocukların akran ilişkileri ve tek çocukların kardeş sahibi olmaya bakışı üst temalarında incelenmiştir. Tek çocukların kişilik özellikleri üst temasında, çevrenin tek çocuk algısı, kendi tanımlarından tek çocuk özellikleri ve tek çocukların olumlu kişilik özellikleri alt temaları yer almıştır. Tek çocukların aile ilişkileri üst temasında, ailenin ilgisi, ailenin beklentisi, ebeveynlerle iletişim ve etkileşim, ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı alt temaları ortaya çıkmıştır. Tek çocukların akran ilişkileri üst temasında arkadaşlık değeri ve sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık alt temaları ele alınmıştır. Son olarak tek çocukların kardeş sahibi olmaya bakış açısı kardeş eksikliği, kardeşin engel oluşturması, kardeşe dair farkındalığın olmaması alt temalarında incelenmiştir.

Çalışmanın bir diğer aşamasında tek çocukların kişilik özellikleri, benlik saygısı, algıladıkları anne-baba tutumu ve akran ilişkileri açısından kardeşli çocuklardan farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Kişilik özellikleri, beş faktörlü kişilik özellikleri kuramından hareketle değerlendirilmiş olup duygusal dengesizlik/nevrotizm, dışadönüklük, yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve sorumluluk boyutlarında incelenmiştir. Tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumu kabul/ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik boyutlarında ele alınmıştır. Akran ilişkileri ise birliktelik, çatışma, koruma, yardım, yakınlık ve genel akran ilişkileri bağlamında hem alt boyutlarıyla hem de olumlu akran ilişkileri açısından bütünüyle incelenmiştir. Bunlarla birlikte tek çocuklar benlik saygısı düzeyi bakımından kardeşli çocuklarla karşılaştırılmıştır.

Tek çocukların psikososyal deneyimleri aile ve akran ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Her iki bağlamda kişilik özelliklerinin ve benlik saygısının ilişkilerindeki ve yaşantılarındaki yansımaları incelenmiştir. Tek çocuk olma deneyimlerinin incelendiği bu çalışmanın nitel ve nicel araştırma kısımlarından elde edilen bulgular birbiriyle ilişkilendirilerek alan yazın eşliğinde aşağıda tartışılmıştır.

Aile oluşumu içinde çocuk sayısı ile ilgili durumların kişilik üzerinde etkisinin incelenmesi açısından tek çocuklu aileler bir doğal deney ortamı ve fırsatı sağlamaktadır. Tek çocuklu ailelerde kişilik gelişimiyle ilgili olan kardeşlerin cinsiyeti, kardeşler arası yaş farkı ve ebeveynlerle çocukların ilişkisi gibi karıştırıcı faktörler olmadan tek çocuğun kişilik gelişimi kardeş etkisinden bağımsız bir şekilde incelenebilmektedir (Polit ve Falbo, 1987). Tek çocukların kişilik gelişimiyle ilgili yapılan araştırmalarda odak nokta farklılaşmaktadır. Bazı çalışmalar doğum sırasına (Adams, 1972; Jefferson, Herbst ve McCrae, 1998; Nyman, 1995), bazı araştırmalar ise aile büyüklüğüne (Polit, 1982) odaklanmakta ve tek çocuklar bu bağlamlar içinde değerlendirilmektedir.

Doğum sırası teorisini ilk olarak Adler ortaya koymuş ve bu konuda çalışmalar yapmıştır (Adler, 1927/2018, 1929a/1964, 1929b/2018). Adler'den sonra bireysel psikoloji ekolü bu konudaki çalışmalara da yoğunlaşmış ve doğum sırasına göre çocukların gösterdiği özellikleri tanımlamaya başlamıştır. Doğum sırasıyla ilgili yapılan araştırmalar çerçevesinde ilk çocuk, ortanca çocuk, son çocuk ve tek çocuk özellikleri ele alınmıştır. Ebeveynler bütün ilgisini ve dikkatini ilk çocuklarına verebilmektedir. Böylelikle ilk çocuklarda üstünlük ve güçlü olma eğilimleri gözlenmektedir. İkinci doğan çocukla birlikte ilk doğan çocuklar tahtından iner ve ebeveynlerin ilgisi ve dikkati bölünür. Ailenin en küçük çocuğu ise ilk çocuk ve ortanca çocuklardan farklı olarak tekrar bütün odağın toplandığı bir konumda bulunur. Son çocuklar diğerleriyle rekabete girmekten kaçınarak kendi yolunda ilerleme eğilimi göstermektedir (Adler, 1927/2018, 1929a/1964, 1929b/2018). Kardeşli çocuklardan farklı olarak tek çocuğun kendine özgü bir durumu bulunmaktadır. İlk çocuklara benzer şekilde yaşamının ilk yıllarını geçirir fakat ilk çocuklardan farklı olarak tek çocuğu tahtından indirecek bir kardeşin varlığı söz konusu değildir. Ebeveynlerinin bütün ilgisini, dikkatini ve kaynaklarını üzerinde toplayan tek çocukların yetişkinlerin dünyasında yetiştiği, sosyal yönden uyumsuz olduğu fakat akademik yönden

diğerlerine nazaran daha başarılı olduğu öne sürölmektedir (Adler, 1927/2018; Geçtan, 2006). Çocuğun aile içindeki konumunun yaşam biçiminde oluşturduğu farklılıklara işaret eden doğum sırasına dair bu bilgiler ışığında, tek çocukların kişilik gelişiminin kardeşli çocuklardan farklılık gösterdiği düşünölmektedir.

Bu çalışma kapsamında doğum sırasına göre gruplar kişilik özellikleri bakımından karşılaştırılmış ve tek çocuklar ile ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuk arasında farklılıklar bulunmuştur. Tek çocukların diğerlerine göre daha az nevroitik özellikler gösterdiği ve daha çok deneyime açık özellikler gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Beş faktörlü kişilik özelliklerinin doğum sırasına göre nevroitizm, dışadönüklük, deneyime açıklık boyutlarında farklılık göstermediği çeşitli yaş gruplarında çoklu yöntemlerle değerlendirilmiştir (Jefferson, Herbst ve McCrae, 1998; Parker, 1998, Philipps, 1998). Bu çalışmalarda kişilik özellikleri yönünden ortaya çıkan küçük farklılıklar olsa da bu durumun tamamen çocuğun aile içindeki konumuyla ele alınmaması, birçok dışsal faktörün de irdelenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sulloyay (1996) kişilik gelişiminin en güçlü belirleyicisinin doğum sırası olduğunu öne sürmekte ve kişiliğin çocukluk döneminde tamamlandığını ifade etmektedir. Nitekim Nyman (1995) doğum sırası ve kişilik özelliklerini incelediği araştırmasında tek çocukların diğerlerine göre en az olumlu özellikler gösterdiğini ifade etmektedir. Tek çocukların diğerlerine göre bencil, şımarık, yalnız gibi olumsuz özellikleri daha çok gösterdiği araştırmasında yer bulmuştur (Nyman, 1995). Doğum sırası araştırmaları arasında tek çocuğa atfedilen özellikleri tek çocukların nasıl algıladığı ve hayatlarında yorumlandığı tartışılmaktadır. Tek çocukların özellikleri olarak sınıflandırılan kavramlara yüklenen anlamlar bireysel farklılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Nitekim bu araştırma kapsamında katılımcılar tek çocukların başkaları tarafından nasıl göröldüğünü yorumlayarak kendi özelliklerini bu algının karşı tarafında konumlandırmışlardır. Ayrıca tek çocukların özellikleri sınıflamasını da dile getirerek yine kendi deneyimlerinin bunlardan farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu yüzden bir kişiye atfedilen özellikler sınıflaması sadece doğum sırası veya kardeş sayısıyla değerlendirilmemeli, diğer faktörlerin bu duruma nasıl etki ettiğine de bakılmalıdır.

Diğer yandan, Polit ve Falbo (1987) kişilik gelişimi, doğum sırası ve aile büyüklüğü gibi faktörleri dikkate alarak bütünsel bir bakış açısıyla tek çocukların kişilik özelliklerine ve gelişimine dair yaptıkları araştırmada tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olgun ve işbirliğine hazır olduğunu belirtmektedir. Ayrıca tek çocukların akademik motivasyon, başarı ve zekâ açısından kardeşli çocuklara göre daha önde olduğunu da öne sürmektedir. Diğer yandan tek çocukların kardeşli çocuklardan işbirliği, uyum ve sosyallik yönünden farklı olmadığı da ifade edilmektedir (Meredith, Abbott ve Zhu, 1989). Benzer şekilde, yapılan bazı araştırmalarda tek çocukların akademik ve entelektüel açılardan kardeşli çocuklara göre daha avantajlı bir konumda olduğuna değinilmektedir (Falbo ve Poston, 1993; Griffiore ve Bianchi, 1984; Kirkcaldy, Furnham ve Siefen, 2009). Bu durumun öne çıkmasındaki etkenler ailenin tek çocukla daha yakından ilgilenmesi, bütün kaynaklarını tek çocuklarına yönlendirmesi olabilmektedir. Ebeveynlerin ilgisi ve yetiştirme tarzlarına göre tek çocukların sosyal yönden de yüksek öz güvenli olduğundan söz edilmektedir. Bu araştırma kapsamında tek çocukların kendilerini yüksek öz güvenli ve başarılı olarak tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bunun nedenlerini ailenin ilgisi ve beklentisi temalarındaki paylaşımlarından ebeveynlerinin kendilerine yaklaşımlarına ve yetiştirme tarzlarına bağladıkları görülmüştür. Ayrıca yine bu çalışmada tek çocukların kardeşli çocuklara göre akademik olarak daha başarılı olduğu bulunmuştur. Bu sonuç alan yazına eşdeğer olarak tek çocukların akademik ve entelektüel yönden daha avantajlı olduğunu da destekler niteliktedir.

Polit ve Falbo (1987) tek çocukların kişilik gelişimlerinde çeşitli mekanizmaların devreye girdiğini belirtmektedir. Bu mekanizmalar kardeş yoksunluğu, tek çocuk olmanın biricikliği, ebeveynlerin ilgisi ve yakınlığıdır. Kardeş yoksunluğu açısından değerlendirildiğinde tek çocukların sosyal becerilerinin gelişemediği ve bu yüzden olumlu akran ilişkileri kuramadığı ifade edilmektedir. Ayrıca tek çocukların kardeşten yoksun olduğu için sosyal uyum ve işbirliği açısından zayıf kaldığı görüşe de öne sürülmektedir. Diğer yandan tek çocuklar için öne sürülen bu görüşlerin doğrulanmadığı, aksine tek çocukların sosyal uyum, işbirliği ve akran ilişkileri açısından kardeşi olanlardan farklı olmadığı da ifade edilmektedir (Poston ve Falbo, 1990). Bu çalışmada başkalarının algısı ve tek çocukların kendi tanımlarıyla tek çocuk olanların özellikleri ifade edilirken olumsuz stereotiplerden bahsedilmiştir. Tek

çocukların asosyal ve uyumsuz olduğu, paylaşmayı bilmediği dile getirilmiş ama katılımcılar kendilerini bu algının dışında değerlendirmiştir. Bununla birlikte bu araştırma kapsamında tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu akran ilişkilerine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek çocukların herhangi bir hataya düşmemek adına sosyal ilişkilerinde daha çok özen gösterdiği ve bu nedenle daha olumlu arkadaşlık ilişkisi geliştirdiği de düşünülmektedir.

Tek çocukların kişilik gelişiminde etkili olan bir diğer mekanizma tek çocukların biricikliğidir. Tek çocukların kendine özgü yönleri ele alındığında kişilik özellikleri bakımından iki farklı görüş dile getirilmektedir. Tek çocukların kardeşli çocuklardan beş faktörlü kişilik özellikleri bağlamında farklılık gösterdiği hipotezlerinin reddedildiği görüşü, bir nevi tek çocukların biricikliğinin de ortadan kalktığına işaret etmektedir (Polit ve Falbo, 1987). Diğer yandan, yine kişilik özellikleri bağlamında değerlendirildiğinde tek çocukların daha kötümser olduğu, daha az sorumluluk aldığı ve daha nevrotik olduğu da belirtilmektedir (Cameron, Erkal, Gangadharan ve Meng, 2013).

Tek çocukların tek çocuk olma algısı ile çevrenin tek çocuğa dair algısı arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır (Blake, 1981; Mancillas, 2006; Veenhoven ve Verkuyten, 1989). Genel kanı tek çocukları bazı davranış kalıpları içerisine yerleştirmeye çalışmaktadır. Hatta davranış kalıplarının ötesine geçerek tek çocuklara dair bazı stereotipler oluşturulmaktadır. Tek çocukların aile içindeki ve okuldaki deneyimleri birleştirilerek değerlendirildiğinde tek çocuklara dair kalıp değerlendirmelerin oluşumu ve bu oluşuma yol açan kaynakların anlaşılması ve anlamlandırılması önem kazanmaktadır. Mesela bu araştırmaya katılan tek çocuklar, ailenin bütün ilgisinin tek bir yerde toplanmasına olumlu yüklemeler yaparken çevrenin bu durumu şımartılma olarak algıladığını ifade etmektedir.

Tek çocuklara yönelik bencil, şımarık, yalnız, asosyal ve uyumsuz olduğu düşüncesi bir öğreti gibi her alanda dile getirilmektedir. Nitekim bu düşünce doğum sırası araştırmalarında da yer bulmaktadır (Eckstein vd., 2000; Nyman, 1995). Fakat tek çocuklara dair bu düşünceler bilimsel araştırmalar ışığında tartışmalı kalacağına benzemektedir. Falbo (1977, 1978, 2012) tek çocuk araştırmalarında tek çocukların akademik ve entelektüel ve hatta bazı durumlarda sosyal avantajları olduğunu, bireysel farklılıklar dışında geneli için böyle bir stereotipi çizmenin anlamlı olmadığını ifade

etmektedir. Bu düşünceye rağmen tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha bencil veya ben-merkezli olduğu, daha az işbirliğine giriştikleri ve daha çok uyumsuz oldukları da ifade edilmektedir (Blake, 1981; Fenton, 1928; Goodenough ve Leahy, 1927; Jiao, Ji ve Jing, 1986). Bu tartışmalardan hareketle bu çalışmada tek çocukların yaşantılarını nasıl anlamlandırdığı incelenmiştir. Araştırma neticesinde tek çocuklar yaşantılarını başkalarının algısından farklı bir şekilde yorumlamakta ve daha olumlu anlamlandırmaktadır. Olumsuz özellikleri ise her çocuk kadar deneyimlediklerini ifade etmektedirler. Ailenin ve çevrenin çocuklara yaklaşımıyla şekillenen bu süreçte tek çocukların ne düşündüğü, hissettiği ve deneyimlediği ile çevrenin bunu nasıl algıladığı düşünceleri birleştirilerek daha verimli değerlendirmeler yapılabilir.

Bu çalışma kapsamında doğum sırası değerlendirmesine benzer şekilde tek çocukların kişilik özellikleri bakımından kardeşli çocuklardan nevrozizm ve deneyime açıklık boyutlarında farklılık gösterdiği bulunmuştur. Tek çocukların kardeşli çocuklardan daha az düzeyde nevrozik kişilik özellikleri gösterdiği ve daha çok deneyime açık kişilik özellikleri gösterdiği saptanmıştır. Kişilik özelliklerine ilişkin oluşan bu farklılık ebeveyn-çocuk ilişkisi yönünden değerlendirilebilir. Bu araştırmada, bazı katılımcılar ailenin ilgisinden memnun olduğunu, bazı katılımcılar ise ailenin beklentisinin baskı oluşturduğuna değinmişlerdir. Evde başka bir çocuğun olması bu baskıyı kırabilir ve çocukların kişilik gelişimindeki farklılık bu durumla açıklanabilir. Bu konuda yapısal aile kuramı bağlamındaki aile modeli ele alınabilir. Minuchin (1974) yapısal aile modeli alt sistemlerinden biri olan kardeşler alt sisteminin etkisinin en iyi tek çocuklu ailelerde görüleceğini ifade etmiştir. Kardeşi olmadığı için tek çocukların yetişkinlerin dünyasına uyum sağlayıcı tutumları erken dönemlerden itibaren geliştirdiğini de belirtmektedir. Yine Minuchin (1974) ailede bir işin gerçekleştirilmesi için aile üyeleri arasında ittifaklar kurulabileceğini, bu ittifaklardan biri olarak zayıf üye ile güçlü üye arasında kurulabilecek koalisyonlardan bahsetmektedir. Ebeveynler arasındaki ve aile içindeki olumsuz etkileşimlerde tek çocuk bu üçgende tek seçenektir.

Ebeveyn-tek çocuk ilişkisindeki bu üçgeni ikinci derece etki kavramı içinde değerlendirilmek tek çocukların kişilik gelişiminde ebeveynlerin rolüne ve aile ilişkilerindeki konumuna ilişkin bir başka bakış açısı sunmaktadır. Bir ebeveynin çocuğuyla etkileşimi diğer ebeveynin varlığında veya yokluğunda farklılaşmaktadır

(Bronfenbrenner, 1977). Örneğin ebeveyn-ebeveyn ilişkisindeki olumsuz duyguların ebeveyn-çocuk ilişkisine aktarılmasıyla yayılma etkisi ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumdaki bir ailede ebeveynlerden biri çocukla olan etkileşiminde diğer ebeveynin varlığında daha az sıcak tutumlar sergilerken diğer ebeveynin yokluğunda bu tutum değişebilmektedir (Katz ve Gottman, 1996; Merrifield ve Gamble, 2013).

Tek çocukların kişilik özelliklerine dair gelişen bu tartışmaların yanında ele alınan bir diğer husus tek çocukların aile ilişkileridir. Bu çalışmanın nitel araştırma kısmında, tek çocukların aile ilişkileri ailenin ilgisi, ailenin beklentisi, ebeveynlerle iletişim ve etkileşim ve ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı temalarında incelenmiştir. Tek çocukların ebeveynlerinin bütün ilgisini aldığı, ilginin bölünmediği ve tek bir odakta toplandığı deneyimleri bu çalışmanın öne çıkan temalarından biri olmuştur. Ayrıca ebeveynlerin aşırı beklentisinin tek çocuklarda baskı oluşturduğu ve kendilerini özerk hissedemedikleri görülmüştür. Bunlarla birlikte bu çalışmanın nicel araştırma kısmında ise tek çocukların algıladıkları anne-baba tutumları kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme boyutlarında kardeşli çocuklardan nasıl farklılık gösterdiği ele alınmıştır. Ailenin ilgisi temasıyla ilişkili olarak tek çocuklar kardeşli çocuklara göre ebeveynlerinden daha kabul edici ve ilgi gösterici tutumlar algıladıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca tek çocukların kardeşli çocuklara göre psikolojik olarak daha az özerk olduğu sonucu ailenin beklentisi temasıyla ilişkilendirilmiştir. Tek çocukların kendilerini aşırı beklentiden dolayı baskı altında hissetmesi aileden algıladıkları psikolojik özerklik tutumlarının azalmasına yol açmaktadır (Byrd, DeRosa ve Craig, 1993).

Aile ilişkileri örüntüsü bağlamında tek çocukların ebeveynleriyle olan etkileşimleri çok yönlü olarak incelenmektedir (Blake, 1981; Downey, 2001). Bebeklik döneminden yetişkinlik dönemine kadar ebeveynlerin çocukların gelişiminde birincil etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Chow ve Zhao, 1996). Birincil etki olan ebeveynlerin bütün ilgisini ve dikkatini tek bir çocuğa yönlendirmesi tek çocukların en çok karşılaştıkları tutumlar içinde yer almaktadır. Bu ilgi ve dikkat aşırıya kaçtığında ise tek çocuklar kendilerini baskı altında hissetmekte ve bu ilgiden bunaldıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca ebeveynlerin bu aşırı yaklaşımı tek çocukların daha büyük sorumluluklar almasına yol açmaktadır veya en azından tek

çocuklar daha çok sorumluluk alma duygusunun oluştuğunu belirtmektedir (Pitkeathley ve Emerson, 2013).

Ailenin ilgisini olumlu olarak değerlendiren tek çocuklar da bulunmaktadır. Bütün istediklerinin yapıldığını, istedikleri şeylere istedikleri an sahip olduklarını, ebeveynlerin sevgisinin bir tek kendilerine yönelik olduğunu belirten tek çocuklar ilgi ve kabul tutumlarından memnun olduklarını dile getirmektedir. Ebeveynlerin gösterdiği ilgiden memnun olan tek çocukların kardeşli çocuklara göre akranın olmadığı bir evde yetişmesi onların sosyal deneyimlerine daha olumlu olarak yansıtılabilmektedir (Zhan, 2004). Ebeveynlerin tek çocuklarla ilişkisinin kişilik özelliklerine etki ettiği ve bu etkinin, bireysel farklılıklar içerse de tek çocuklarda aşırılıkla sonuçlanması durumunda olumsuz olarak değerlendirilebilecek şımarık, bencil, ben-merkezli ve kıskançlık özelliklerini sergilemelerine yol açabileceği söylenmektedir (Jiao vd., 1986; Tseng ve Wu, 1985). Nitekim ebeveyn-çocuk ilişkisi çocukların kişilik gelişimini etkileyen bir mekanizma olarak ele alınmıştır (Polit ve Falbo, 1987). Ebeveynlerin yüksek beklentileri, aşırı ilgi ve dikkatleri tek çocukların ait olma ihtiyacına ve güvenli bağlanmalarına katkı sağlamakta, akademik başarılarının yüksek olmasını sağlamaktadır. Diğer yandan ebeveynlerin yaklaşımı tek çocukların onlara bağımlı kalmasına, yetişkinlik döneminde bile bazı işlerde hala ebeveynlerine ihtiyaç duymasına yol açabilmektedir (Chen, 2007).

Aile ilişkilerindeki örüntü anne, baba ve çocukların iletişimi ve etkileşiminden oluşan deneyimleri ve yaşantıları içermektedir. Yetişkin-çocuk ve yetişkin-yetişkin ilişkisinin deneyimlenmesi ve gözlenmesi açısından hem ebeveynler için hem de çocuklar için aile ilişkilerinin yapılandırılması söz konusu olmaktadır. Tek çocuklu ailelerde tek çocuğun deneyimleyebileceği sadece yetişkinlerle ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca tek çocuğun gözleyebileceği tek ilişki türü yetişkinler arasında olandır (Feng, Poston ve Wang, 2014; Pitkeathley ve Emerson, 2013). Bu araştırmada katılımcılar evde kardeş eksikliğinden bahsederken koruma veya kollama ihtiyacı hissettiği ve bu nedenle bir kardeşe ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca kardeşin duygusal paylaşım ve destek konularında, akademik ve diğer konularda yardımı ile kardeşlerle olan ilişkinin oluşturacağı eğlence ortamından yoksun olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum katılımcıların evde sadece yetişkinlerle kurdukları iletişim örüntüsü içinde kardeşe duyulan ihtiyacı ve bu ihtiyaca dair farkındalığı ortaya koymaktadır.

Tek çocukların psikososyal gelişimlerinde en önemli rol ebeveynlere düşmektedir. Çocukluk döneminde ebeveynlerin yaklaşımlarındaki olumsuz tutumlar çocukların gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve bu durum da tek çocuklara dair olumsuz stereotiplerin oluşmasına yol açabilmektedir (Rossberg, 2008; White, 2004). Ebeveynler tek çocuklarına karşı aşırı korumacı yaklaşabilmekte ve onlara aşırı müsamaha gösterebilmektedir. Disiplin konusundaki tutarsızlıklar, bir kusuru aşırı derecede telafi etme çabaları, mükemmelliyetçi beklentiler, çocuğa yetişkinmiş gibi davranma ile çocuğu aşırı derecede övme davranışları ebeveynlerin düştüğü önemli yanlışlar olarak ele alınmaktadır (White, 2004). Ebeveynlerin yetiştirme tarzı ve tek çocukla kurdukları ilişki, tek çocukların kişilik özelliklerini, ebeveynlerinin ilgi ve beklentisine verdikleri tepkileri, akran ilişkilerini ve okul başarısını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Nitekim bu araştırmada tek çocukların kişilik özelliklerinin farklılaşmasında, aile ilişkilerini anlamlandırmalarında ve akran ilişkilerine verdikleri değerin şekillenmesinde ebeveynlerin yaklaşımının etkilerini görmek mümkündür.

Ebeveynlerin beklentisinin tek çocukların akademik ve entelektüel başarısında da etkisinin olduğu ifade edilmektedir (Polit ve Falbo, 1988; Poston ve Falbo, 1990). Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle tek çocukların ebeveynlerinin beklentisini anlamlandırması iki yönlü olarak gelişmektedir. Ebeveynlerin tek çocuklarıyla yakından ilgilenmesi akademik konularda olumlu katkı sağlarken aşırı beklentileri ve bu aşırı beklentinin sadece tek bir odağa yönelmesi tek çocuklar üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Ebeveynlerin eğitim durumları ve sosyo-ekonomik durumların tek çocukların akademik başarısında etkisinin olduğu söylenmektedir (Poston ve Falbo, 1990). Çin'de yaptıkları araştırmada Poston ve Falbo (1990) kırsal bölgede yaşayan ve az eğitilmiş ebeveynleri olan tek çocukların şehirde yaşayan ve daha iyi eğitim almış ebeveynleri olan tek çocuklara göre akademik başarısının ve entelektüel gelişiminin düşük olduğunu belirtmektedir.

Tek çocukların aile ilişkileri bağlamında ele alınan bir diğer konu da ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısıdır. Tek çocukların evlat olmakla ilgili sorumlulukları kardeşli çocuklara göre farklı bir seyirdedir. Bu çalışma kapsamında katılımcılar gelecekte ebeveynlerinden ayrılma ve onların bakımını üstlenme gibi sorumluluklar taşıdıklarını ve bunu tek başına yapmak zorunda kalacaklarını

belirtmiştir. Tek çocuk olan bir birey yetişkinlik dönemine adım attığında bir yandan sosyal/finansal yönden ailesinden bağımsız bir şekilde yaşarken bir yandan ebeveynlerinin bakımını üstlenebilmekte ve bunu kardeşli çocuklara göre daha istekli bir biçimde yapabilmektedir (Zhan, 2004). Tek çocukların ergenlik döneminden itibaren bu kaygıyı yaşadığı görülmüştür. Hatta tek çocukların ebeveyn olduklarında birden fazla çocuk sahibi olmaları halinde çocukları arasındaki anlaşmazlıkları, çatışma ve çekişme durumlarıyla nasıl baş edeceğiyle ilgili kaygılarının olduğu da belirtilmektedir (Greenberg, 1998).

Tek çocukların kişilik özellikleri ve aile ilişkilerinin yanında ele alınan bir diğer konu da sosyal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ile ilgilidir. Sosyal deneyimler bağlamında tek çocukların akran ilişkileri kardeşli çocuklara göre birtakım farklılıklar göstermektedir. Özellikle liseye devam eden tek çocukların kardeşli çocuklara göre arkadaşlığının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin –özellikle annelerin- tek çocuklara yaklaşımlarının aşırı korumacı olması ve aşırı dikkat içermesi, tek çocukların sosyal yönden yetersiz olmasıyla ilişkilendirilmektedir (Doh ve Falbo, 1999). Ebeveynlerin yaklaşımına ek olarak çocukluk döneminde herhangi bir kardeş etkileşimi yaşamayan tek çocukların sosyal ilişkilerinde zorluk yaşadığı ifade edilmektedir (Downey, Condrón ve Yücel, 2015). Çünkü kardeş ilişkisinin duygusal beceriler ile sosyal becerilerin öğrenildiği ve deneyimlendiği en önemli kaynaklardan biri olduğu belirtilmektedir (Downey ve Condrón, 2004; Kramer, 2014). Tek çocuğun sosyal beceriler konusundaki yetersizliği arkadaşlık ilişkisi kurma ve sürdürmesinde zorluk yaşamasına yol açmaktadır. Diğer yandan tek çocukların kardeşli çocuklardan sosyal beceri yönünden daha yetersiz olmadığını belirten araştırmalar da vardır (Chen, Rubin ve Li, 1994; Fussell, Macias, ve Saylor, 2005). Bunun yanında okul öncesi dönemde sosyal beceriler yönünden eksiklik yaşayan tek çocukların ergenlik dönemiyle birlikte bu zorluğun üstesinden geldiğini ve kardeşli çocuklarla benzerlik gösterdiğini bildiren çalışmalar da mevcuttur (Bobbitt-Zeher ve Downey, 2013).

Bu araştırma kapsamında tek çocuklar arkadaşlığa verdikleri değeri iki uçta değerlendirmiştir. Bazı tek çocuklar arkadaşlarıyla çok yakın ilişkiler kurduğunu ifade ederken bazıları hiç yakın arkadaşı olmadığını belirtmiştir. Başka bir deyişle tek çocukların arkadaşlık ilişkilerine var-yok uçlarında değer verdikleri görülmüştür.

Bununla birlikte tek çocukların arkadaşlarıyla katıldıkları etkinlikler daha çok sosyal beceriler gerektiren etkileşimli etkinliklerdir. Ayrıca nicel araştırma kısmında tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu arkadaşlık ilişkileri geliştirdiği görülmüştür. Her iki araştırma bulguları genel anlamda değerlendirildiğinde tek çocukların kardeşli akranlarına göre daha olumlu arkadaşlık ilişkileri geliştirdiği söylenebilir. Fakat arkadaşlığa verilen değerın anlamlandırılmasında bireysel farklılıklar devreye girmektedir.

Tek çocukların arkadaşlık ya da akran ilişkileri iki uçlu bir sarkaç olarak değerlendirilebilir. Bu sarkacın bir ucunu yukarıda bahsi geçen yakın arkadaş değeri teması temsil ederken, diğeri sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık teması temsil etmektedir. Diğeri bir ifadeyle, tek çocukların arkadaşlık ya da akran ilişkileri olgusuna attıkları özel birinin yerine koyma ile etkileşim ihtiyacını giderme motivasyonu arasında gidip gelmektedir. Etkileşim ihtiyacını gidermek ya da yalnız kalmamak üzere kurulan arkadaşlık ilişkileri arkadaş olunan birey merkezli değil, ilişki merkezlidir. Dolayısıyla, arkadaş olunan birey değışse de arkadaş olunanla kurulan ilişki aynı kalacaktır.

Tek çocukların kişilik özellikleri, aile ilişkileri ve akran ilişkilerine dair yaşantılarının yanında incelenen bir diğeri konu da tek çocukların kardeşe dair algısı ve kardeş sahibi olmanın getireceği olası farklılıkların hangi yaşantılarına etki edeceğiyle ilgilidir. Tek çocukların kardeş sahibi olmaya dair değerlendirmeleri iki yönlü olarak gelişmektedir. Birincisi kardeş sahibi olmanın getireceği rahatsızlıklardır. Evde odanın paylaşımı, bireysel yaşam alanının paylaşılmasının getireceği zorluklar, küçük kardeşlerin baş belası olabileceği yönündeki değerlendirmeler, ailenin ilgisinin bölünmesi, ekonomik zorluklar, kıskançlığın oluşturacağı duygusal ve davranışsal sorunlar gibi deneyimler kardeşin yol açacağı sorunlarla ilişkilendirilmiştir. Bu durumları kardeş sahibi olmanın getireceği rahatsızlık ve zorluk olarak tanımlayan tek çocuklar şu anki yaşamlarından hareketle tek çocuk olmaktan memnun olduklarını belirtmektedir. Nitekim çalışmanın bu yöndeki bulgularına paralel olarak tek çocuklu ailelerin yaygınlaşmasıyla Çin’de tek çocuğa sahip ebeveynler ile birden fazla çocuğa sahip ebeveynler tutum ve davranış olarak karşılaştırılmıştır (Chow ve Zhao, 1996). Aileler giderek tek çocuğu merkeze koyan bir yapıya bürünmekte ve çocuğun bakımı, ailenin ekonomik harcamaları, çocuğun eğitimi ve çocukla birlikte yapılan etkinlikler

dikkate alındığında tek çocuğun merkezde olduğu aile yapıları ortaya çıkmıştır (Chow ve Zhao, 1996; Downey, 2001). Bununla birlikte aile büyüklüğünün azalması çocukların akademik başarısının artmasıyla ilişkilendirilmiştir. Evdeki çocuk sayısının azalması çocuklara yöneltilecek sosyal, duygusal ve ekonomik kaynakların oranının artması anlamına gelmektedir (Booth ve Kee, 2009). Bu çalışmada da tek çocuklar evde bir kardeşin varlığının ailenin bu kaynaklarının bölünmesine yol açacağını belirterek bu durumun farkında olduklarını ifade etmişlerdir.

Kardeşin olmasıyla ilgili bir diğer görüş ise bazı tek çocukların kardeşe duyduğu ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Buldukları ergenlik dönemi itibariyle bazı tek çocuklar kardeşi olsaydı en yakın olacağı kişinin kardeşi olacağını belirtmiştir. Tek çocuklar kardeşe duyduğu ihtiyacı en çok evdeki yalnızlıkla açıklamaya çalışmıştır. Buna ek olarak duygusal yönden paylaşım ihtiyacı ve kendine yakın yaşlarda birine duyacağı güven çerçevesinde kardeş ihtiyacına değinmişlerdir. Tek çocukların kardeşin olmasıyla ilgili bir diğer düşüncesi ise kardeş ihtiyacına dair bir farkındalığın olmaması veya kardeşe sahip olmaya yüklenemeyen anlam olarak dile getirilmiştir. Hayatlarında bir kardeş olduğu zaman bazı tek çocukların nelerin farklı olacağıyla ilgili fikir yürütemedikleri görülmüştür.

Aileler tek çocuğu bir handikap olarak görebilmekte ve bu sebeple ikinci çocuğa sahip olmayı isteyebilmektedir (Solomon, Clare ve Westoff, 1956). Ailelerin bu tür düşüncelerini tek çocuklarına yansıtmaları kardeş eksikliğine dair bir farkındalık oluşturabilir ve bu durumda tek çocuklar evde kendilerine yakın yaşlarda bir sosyal ve duygusal destek olarak kardeş ihtiyacı duyduklarını düşünebilirler. Evdeki kardeş sayısı arttıkça çocuklar daha toleranslı, işbirliğine açık ve sorunlarını ifade edebilen duruma gelebilmektedir. Bununla birlikte kendinden büyük kardeşi olanların daha toleranslı, işbirliği yapan ve özerk bireyler olduğu da söylenmektedir (Borne ve Mears, 2009). Bu araştırmaya katılan tek çocuklar kardeş ihtiyacı duyduğunu belirtmiş; yalnızlık, duygusal paylaşım ihtiyacı ve kardeşle birlikte yapılacak etkinlikleri vurgulamıştır. Ayrıca çatışmalı ailelerdeki kardeş desteğinin olumlu psikolojik uyumla ilişkili olduğu dikkate alınırsa tek çocukların kardeş ihtiyacına dair farklı bir bakış açısı da eklenebilmektedir. Çatışmalı aile ortamlarında kardeşin olumlu destek noktasında önem arz etmesiyle (Caya ve Liem, 1998) tek çocukların kardeş ihtiyacı böyle ailelerde daha da belirginleşebilmektedir.

Tek çocukların çocukluk ve ergenlik dönemindeki tek çocuk olma deneyimleri kendine özgü özellikleri barındırmaktadır. Tek çocuklar hem doğum sırasına göre hem de tek olma durumuna göre kardeşli çocuklarla karşılaştırılmış ve psikososyal yönlerden farklı olduğu özellikler bu araştırma kapsamında incelenmiştir. Tek çocukların deyimiyle “İyi ki tek çocuğum!” ve “Tek çocuk olmak zor!” uçlarındaki bakış açılarıyla tek çocuk deneyimlerinin kendine özgü farklılıkları irdelenmiştir.

5.2. Sonuç

Bu araştırma kapsamında tek çocuk olma deneyimleri kişilik özellikleri, aile ve akran ilişkileri bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın nitel araştırma aşamasında tek çocuk olma deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları, tek çocukların diğerlerinden ayırt edici özelliklerinin neler olduğu, tek çocukların anne-baba ilişkileri ve akran ilişkileri bağlamında sosyal deneyimlerini nasıl anlamlandırdığı, tek çocukların kardeş sahibi olmanın getireceği farklılıkların neler olduğu fenomenolojik araştırma ile incelenmiştir. Çalışmanın nicel araştırma aşamasında ise tek çocukların kişilik özellikleri, benlik saygısı, algıladıkları anne-baba tutumları ve akran ilişkileri bakımından kardeşli çocuklardan farklılık gösterip göstermediği ilişkisel araştırma deseni ile incelenmiştir.

Fenomenolojik araştırma kapsamında yaşları 10-17 arasında olan 10 kız 10 erkek öğrenci olmak üzere toplam 20 katılımcı ile bireysel yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler yazıya aktarılmış ve yorumlayıcı fenomenolojik analiz ile üst ve alt temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın üst temaları; tek çocukların kişilik özellikleri, tek çocukların aile ilişkileri, tek çocukların akran ilişkileri ve kardeş sahibi olmanın getireceği farklılıklardır. Tek çocukların kişilik özellikleri; çevrenin tek çocuk algısı, tek çocukların tek çocuk olmaya dair kendi tanımları ve tek çocukların olumlu özellikleri olarak alt temalara ayrılmıştır. Tek çocukların aile ilişkileri; ailenin ilgisi, ailenin beklentisi, ebeveynlerle iletişim ve ebeveynlerin bakımıyla ilgili gelecek kaygısı alt temalarından oluşmaktadır. Tek çocukların akran ilişkileri; yakın arkadaşlık değeri ve sosyal bir deneyim olarak arkadaşlık alt temalarında incelenmiştir. Son olarak tek çocukların kardeş sahibi olmaya dair bakış açıları kardeşin eksikliği, kardeşin engel oluşturması ve kardeşe dair farkındalığın olmaması alt temalarında ele alınmış olup tek çocuklar için kardeşin etkileyebileceği deneyim alanları incelenmiştir.

Bu çalışmanın nicel araştırma kısmı ilişkisel araştırma ile tasarlanmıştır. Nicel araştırma kapsamında 376 tek çocuk 806 kardeşli çocuk olmak üzere toplam 1182 katılımcıya Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Anne-Baba Tutum Ölçeği, Akran İlişkileri Ölçeği ve Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği uygulanmıştır. Tek çocuk katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle, kardeşli çocuk katılımcılar ise uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

Tek çocukların kardeşli çocuklardan kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı açısından farklılıkları incelenmiştir. Bununla birlikte doğum sırasına göre tek çocuklar ile ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocuk arasında söz konusu boyutlardaki farklılıklara bakılmıştır. Tek çocuklar ve kardeşli çocuklar arasındaki farklar bağımsız gruplar t testi ile karşılaştırılmıştır. Doğum sırasına göre yapılan karşılaştırmalar ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile test edilmiştir. ANOVA sonrasında gruplar arasındaki farklılıklar Post Hoc analizlerine tâbi tutulmuştur. Homojen varyanslar için ve örneklem büyüklüklerinin birbirine yakın olmadığı durumlarda LSD testi kullanılmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Tamhane's T2 testi ile Post Hoc analizleri yapılmıştır.

Kişilik özellikleri beş faktör kuramına dayalı olarak geliştirilen Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi liseye devam eden öğrencilere uygulanmıştır. Buna göre nevrozizm, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşakbaşlılık ve sorumluluk boyutlarında tek çocukların ve kardeşli çocukların kişilik özellikleri ele alınmıştır. Tek çocukların kardeşli çocuklardan nevrozizm ve deneyime açıklık boyutlarında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha az nevrozik kişilik özellikleri gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha çok deneyime açık kişilik özellikleri gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların algıladıkları anne-baba tutumları, kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve denetleme alt ölçeklerinden oluşan Anne-Baba Tutum Ölçeği ile incelenmiştir. Ayırt edici olması açısından tutumlardaki farklılaşmayı da tespit edebilmek adına, anne ve baba tutumları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ölçekteki faktörlerde yer alan maddeler ortaokul ve lise olarak farklı okul düzeyine ayrıldığı için örneklem grubu okul düzeyine göre ayrılarak anne-baba tutumları değerlendirilmiştir. Ortaokula devam eden tek çocuklar ile kardeşli çocuklar arasında anne-baba tutumları açısından fark bulunmamıştır. Liseye devam eden tek çocuklar ve kardeşli çocuklar arasında ise

kabul/ilgi ve psikolojik özerklik boyutlarında farklılık olduğu görülmüştür. Liseye devam eden tek çocuklar anne ve babalarının tutumlarını kardeşli çocuklara göre daha çok kabul edici ve ilgili olarak algılamaktadır. Bununla birlikte liseye devam eden tek çocuklar anne ve babalarının psikolojik özerklik tutumlarını kardeşli çocuklara göre daha az algıladıkları görülmüştür.

Katılımcıların akran ilişkileri birliktelik, çatışma, yardım, koruma, yakınlık ve genel akran ilişkileri açısından hem alt boyutlarıyla hem de genel olarak değerlendirilmiştir. Ölçeklerden elde edilen bulgulara göre, tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu akran ilişkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların benlik saygısı Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği ile incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen bulgular doğrultusunda, tek çocukların benlik saygısı kardeşli çocuklara göre daha yüksektir.

Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri, algıladıkları anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı açısından farklılıkları da araştırma kapsamında yapılan bir diğer karşılaştırmadır. Katılımcıların biyolojik doğum sırası dikkate alınarak doğum sırası belirlenmiştir.

Doğum sırasına göre katılımcıların kişilik özellikleri boyutlarında farklar bulunmaktadır. Tek çocuklar ilk çocuklara göre daha az nevroitik kişilik özellikleri gösterirken ortanca ve son çocuklara göre farklılık bulunmamaktadır. Deneyime açıklık boyutunda ise tek çocukların ilk, ortanca ve son çocuklara göre daha çok deneyime açıklık kişilik özelliği sergilediği bulunmuştur.

Doğum sırasına göre anne-baba tutumları incelendiğinde, tek çocukların ilk, ortanca ve son çocuklara göre anne ve babalarından daha kabul edici ve ilgili tutum algıladıkları görülmüştür. Ayrıca tek çocukların ilk, ortanca ve son çocuklara göre anne ve babalarından daha az psikolojik özerklik algıladığı bulunmuştur.

Doğum sırasına göre incelenen bir diğer alan akran ilişkileridir. Genel akran ilişkileri bakımından tek çocuklar ve son çocukların ortanca çocuklara göre daha olumlu akran ilişkileri olduğuna rastlanmıştır. Bununla birlikte tek çocukların benlik saygısı ilk ve ortanca çocuklara göre daha yüksek iken son çocuk ile farkı yoktur.

Tek çocuklar ile kardeşli çocuklar arasında akademik başarı bakımından anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. En son dönemdeki genel not ortalamaları dikkate alınarak akademik başarı değerlendirilmiştir. Ortaokula devam eden tek çocuklar ile kardeşli çocuklar arasında akademik başarı açısından farklılık bulunmamıştır. Diğer yandan liseye devam eden tek çocukların akademik başarıları kardeşli çocuklara göre daha yüksektir.

Tek çocuk olma deneyimlerinin incelendiği bu çalışmanın nitel ve nicel araştırma kısımlarında elde edilen bulgular ilişkilendirilmiştir. Tek çocukların kişilik özellikleri için şımarık, bencil, asosyal, içe kapanık, yalnız gibi birtakım kalıp yargılar söz konusudur. Nitel araştırmada tek çocuklar hem genel kanıyı vurgulayarak hem de kendilerinin tanımlamasıyla bu özelliklerin tek çocuklarda olabileceğine değinmişlerdir. Diğer yandan katılımcılar kendilerini bu özelliklerden farklı bir yerde konumlandırmışlardır. Nitekim nicel araştırma kısmında ise tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha az nevroitik kişilik özellikleri gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca tek çocuklar kardeşli çocuklara göre daha çok deneyime açık özellikler gösterdiği de tespit edilmiştir. Nicel araştırmanın kişilik özelliklerine dair deneyime açıklık boyutundaki bulgusu nitel araştırmadaki kişilik özellikleri temasıyla ters olarak ilişkili iken nevrotizim boyutundaki bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Tek çocukların aile ilişkileri üst temasında yer alan ailenin ilgisi alt temasında ortaya çıkan durumlar ile tek çocukların kardeşli çocuklara göre algıladıkları kabul/ilgi tutumunun daha çok olması sonucu paralellik göstermektedir. Benzer şekilde, ailenin beklentisi alt temasıyla tek çocukların algıladığı psikolojik özerklik teması ilişkilendirilmiştir. Ailenin beklentisinin artması tek çocuklar üzerinde aşırı baskı oluşturmaktadır. Bu aşırı baskı ise tek çocuklarda daha az psikolojik özerkliğe yol açmaktadır. Kardeşli çocuklarda ilginin bölünmesiyle baskının bölünebileceği ve psikolojik özerklik tutumundaki bu farklılıkla ilişkili olabileceği sonucuna ulaşılabilir.

Nicel araştırma bulgularına göre tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu akran ilişkilerinin olduğu sonucu tek çocukların akran ilişkilerine verdiği değerle ilişkilendirilmiştir. Nitel araştırma sonucunda ortaya çıkan akran ilişkileri üst teması altında yakın arkadaşlığa verilen değer büyük ve önemli olduğu vurgusu tek çocukların kardeşli çocuklara göre daha olumlu arkadaşlık ilişkisini açıklar niteliktedir.

Nicel araştırma bulgularında tek çocukların benlik saygısının kardeşli çocuklara göre yüksek çıktığı görülmüştür. Nitel araştırmada ortaya çıkan temalar doğrultusunda, ebeveynlerin tek çocuğa yaklaşımı, özel bir grubun mensubu olma, çevresindeki bireylerin özellikle evde bütün dikkatin sürekli üzerlerinde olması gibi birçok olumlu etkileşim unsurları dâhil edildiğinde tek çocukların buldukları ekosistem içinde özel bir konumda olmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu durum da tek çocukların benlik saygısının kardeşli çocuklara göre daha yüksek olmasıyla ilişkili olabilmektedir.

5.3. Öneriler

Bu araştırma tek çocuk olma olgusunu odağa alan Türkiye'deki ilk çalışmalardan biridir. Yeni bir yaşam tarzı olarak tek çocuk olmaya dair yeni farkındalıkların belireceği ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Bu farkındalıklar ve ihtiyaçlar bağlamında tek çocuklara dair farklı boyutlardaki deneyimler ve tutumlar incelenebilir.

Bu araştırma kapsamında ergenlik dönemindeki tek çocukların deneyimlerine odaklanılmıştır. Tek çocuk olma deneyimlerinin bütüncül bir bakış açısı ile incelenebilmesi adına çocukluk dönemi, genç yetişkinlik dönemi ve ileri yetişkinlik dönemi deneyimlerinin ele alındığı çalışmalar yapılabilir. Böylelikle tek çocuk olmaya dair bütün yaşam dönemleri bağlamında bir çerçeve belirlenmiş olur.

Çocukluk döneminde tek çocukların ebeveynleriyle olan ilişkileri, akranlarıyla olan ilişkileri, akademik gelişimleri, çevreyi ve dünyayı anlamlandırmaları, kardeş sahibi olmaya bakış açıları değerlendirilirse, çocukluk dönemine ilişkin gelişim kuramlarıyla tek çocuğa özgü bir süreç ortaya konulabilir. Böylelikle tek çocuk olma deneyimlerinin ilk basamağı gözden geçirilmiş olacaktır. Ergenlik dönemi ve yetişkinlik dönemindeki yaşantılara dair olası ipuçlarını yakalamak adına çocukluk dönemi araştırmaları önem kazanmaktadır.

Tek çocuklarla yapılan bu çalışmada ergen tek çocukların deneyimlerine odaklanılmıştır. Ayrıca tek çocuklar kişilik özellikleri, anne-baba tutumları, akran ilişkileri ve benlik saygısı boyutlarında akranlarıyla hem kardeşi olma durumu açısından hem de doğum sırasına göre karşılaştırılmıştır. Ergenlik dönemindeki tek çocuklara ilişkin yapılacak bilimsel araştırmalarda benlik algısı, benlik kurgusu,

kimlik oluşumu, karar verme ve problem çözme becerileri ve süreçleri gibi değişkenler ile farklı kuramsal bakış açıları kullanılabilir. Böylelikle tek çocuk olma deneyimlerine ilişkin farklı değişkenler ele alınırken farklı kuramlardan yararlanıldığında çok yönlü odaklanmalarla tek çocuk olma olgusu daha iyi anlaşılabilir.

Yaşam dönemleri kapsamında araştırılması gereken bir diğer dönem yetişkinlik çağıdır. Yetişkinlik çağına bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda yetişkin tek çocukların ayrışma-bireyleşme bağlamında yaşadığı deneyimler incelenebilir. Aile bireyleriyle kurulan ilişkilerin yetişkinlik döneminde nasıl geliştiğiyle ilgili araştırmalarda bağlanma tarzlarının farklılaşacağı hipotezleri sınanabilir. Yetişkin tek çocukların eş seçimi süreçleri ve ölçütleri de yine değerlendirilmesi önerilen konular arasındadır.

Yetişkin tek çocuklarla ilgili yapılacak bilimsel araştırmalarda değinilebilecek konular arasında tek çocukların kendi ebeveynlik deneyimleri de yer almaktadır. Kendi ebeveynlik deneyimlerini nasıl anlamlandırdığı ve bunu kendi çocukluk ve ergenlik dönemiyle nasıl ilişkilendirdiği konusu incelenebilecek bir durum olarak araştırmacılara önerilebilir. Böylelikle tek çocuklar kendi çocukluk ve ergenlik deneyimlerini anlamlandırırken kendi çocuğuna veya çocuklarına nasıl yaklaştıklarını da değerlendirebilir. Tek çocuk deneyimlerini kendi çocuklarına ve eşlerine nasıl yansıttıkları üzerinde durularak yetişkin tek çocuğa ilişkin bir bakış açısı sunulabilir.

Gelişim dönemlerine ek olarak tek çocuk olma deneyimlerinin bireysel farklılıklar barındıran bir süreçte gelişmesi ve seyretmesi nedeniyle belirlenen ölçütler özelinde tek çocuklarla boylamsal çalışmalar gerçekleştirilebilir. Tek çocukların kişilik gelişimi, psikososyal gelişimi, aile ilişkileri, sosyal ilişkileri kapsamında sosyal becerileri ve yeterlikleri, akademik yaşantıları ve tek çocuk olma algısına dair deneyimleri boylamsal bir bakış açısı ile ele alındığında birbirini etkileyen özellikler, nitelikler, süreçler ve yaşantılar arasında bağlantı kurulabilir. Kurulan bu bağlantılarla tek çocuk olmanın kendine özgü boyutları ve niteliklerinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanınabilir.

Tek çocuklarla yapılabilecek araştırma alanlarından bir diğeri de kültüre özgü yansımaların ve farklılaşmanın ele alınması olabilir. Türkiye’de tek çocuk algısı ve tek çocuk olma deneyimleri üzerine yapılan araştırma sayısı çok azdır. Tek çocuk olma

durumu yapılan araştırmalarda demografik bir değişken olarak incelenmekte ve tek çocuğa özgü yönler değerlendirilmemektedir. Bu yüzden Türkiye’de tek çocuk olmanın nasıl algılandığı farklı sosyo-ekonomik bölgeler de dikkate alınarak incelenebilir.

Okullarda tek çocukların sayısının giderek arttığı gözlenmektedir. Tek çocukların özel bir grup olarak değerlendirilmesi ile yeni bir yaşam tarzının ortaya çıktığı görülmektedir. Hem tek çocuk olarak hem de tek çocuk ebeveyni olarak bu yaşam tarzına özgü birtakım ihtiyaçların da bu süreçte daha belirgin olarak yaşanacağı öngörülmektedir. Tek çocuk olmak, tek çocuk ebeveyni olmak, tek çocuk öğretmeni olmak ve tek çocuk arkadaşı olmak yaşanan bazı durumlara dair yeni farkındalıkların oluşmasını da beraberinde getirecektir. Bu aşamada tek çocuklara özgü oluşan ve gelişen davranışsal, duygusal ve eğitsel durumların yeniden değerlendirilmesinin adresi okul psikolojik danışmanları olabilir. Özellikle okul öncesi dönemdeki ve ilkokuldaki tek çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve müdahale edilmesi noktasında okul psikolojik danışmanlarının bu yeni yaşam tarzına dair farkında olması önemli bir husus olacaktır.

Tek çocukların gelişim dönemlerine özgü yaşantıları farklı değerlendirmeleri gerektirebilir. Örneğin okul öncesi dönemde tek çocukların sosyal ilişkileri ön plana çıkabilmektedir. Tek çocuk olma deneyimlerine ilişkin farklı bakış açılarını çok yönlü olarak değerlendirilebilmesi açısından okul psikolojik danışmanlarının bu konu hakkında farkındalıklarının olması önem arz etmektedir. Bu açıdan ele alındığında farklı okul düzeylerinde ve gelişim dönemlerinde tek çocuğa dair bir anlayışın olması okul psikolojik danışmanları için de yeni bir alan olarak bakış açısı sunabilir.

Tek çocuk olma olgusu bir yaşam biçimi olarak yaygınlaşmaktadır. Bu gelişim seyri içinde tek çocuk olmaya ilişkin özgün sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sorunların okuldaki adresi okul psikolojik danışma servisi olmalıdır. Tek çocuklarla ilgili özgün sorunların artması ve çeşitlenmesiyle yeni bir alanın ortaya çıkması muhtemeldir. Tek çocuk psikolojik danışması aile danışmanlığı ve/veya çocuk-ergen danışmanlığı kapsamı içine girebilecek bir alt alan olarak değerlendirilebilir.

Tek çocuklu ebeveynler, ikinci çocuğa sahip olup olmama kararsızlığında hangi tercihe doğru yönelecekleri noktasında zorlu bir süreci yaşayabilmektedir. Bu

minvalde ebeveynler çocuğunun yalnız kalmamasını istediklerini fakat ekonomik, kariyer gelişimi, kişisel ve duygusal nedenlerden ötürü ikinci bir çocuk sahibi olmaya sıcak bakmadıkları durumlar oluşabilmektedir. Tek çocuklu ebeveynler çocuklarının gelişiminde en yakın rolü oynayan ve bu gelişim seyrini gören bireyler olarak onların ihtiyacı doğrultusunda sosyal, duygusal, bilişsel ve akademik yönlerden gelişimlerine katkı sağlayabilirler. Tek çocukların kişilik gelişiminde çevrenin tek çocuk algısından öte ebeveynler olumsuz ön yargılardan uzak duracak şekilde çocuklarına yaklaşabilmelidir. Ebeveynler, tek çocuk olmanın diğerlerinden farklı özelliklerinin farkında olmalı ve bu çerçevede çocuklarının ihtiyaçlarına odaklanmalıdır

KAYNAKLAR

- Adams, B. N. (1972). Birth order: A critical review. *Sociometry*, 35(3), 411-439. doi: 10.2307/2786503
- Adler, A. (1927/2018). *İnsanı tanıma sanatı*, (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A. (1929a/1964). *Problems of neurosis*. Oxford, England: Routledge.
- Adler, A. (1929b/2018). *Yaşamı anlama sanatı*. (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2003). Çocukların kaygı düzeyleri ile annelerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 28(128), 65-71.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., & Hilgard, E.R. (1995). *Psikolojiye giriş-I* (K. Atakay, M. Atakay ve A. Yavuz, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Bacanlı, H., İlhan, T. ve Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: Sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Baskett, L.M. (1985). Sibling status effects: Adult expectations. *Developmental Psychology*, 21(3), 441-445.
- BBC (2017, 24 Temmuz). Tek çocuk politikasının sonu: Bu yıl Çin'de doğan bebeklerin yarısından fazlası ikinci çocuk. *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40703016> adresinden erişilmiştir.
- Belmont, L., & Marolla, F.A. (1973). Birth order, family size, and intelligence. *Science*, 182(4117), 1096-1101. doi: 10.1126/science.182.4117.1096
- Blake, J. (1974). Can we believe recent data on birth expectations in the United States? *Demography*, 11(1), 25-44. doi: 10.2307/2060697
- Blake, J. (1981). The only child in America: Prejudice versus performance. *Population and Development Review* 7(1), 43-54. doi: 10.2307/1972763

- Borne, C., & Mears, K. (2009). The relationship between children's birth orders and their social competence. *The Corinthian*, 10(1), 21, 377-387. Retrieved from <https://kb.gcsu.edu/thecorinthian/vol10/iss1/21>
- Bobbitt-Zeher, D., & Downey, D.B. (2013). Number of siblings and friendship nominations among adolescents. *Journal of Family Issues*, 34(9), 1175-1193. doi: 10.1177/0192513X12470370
- Bohannon, E. W. (1898). The only child in a family. *The Pedagogical Seminary*, 5(4), 475-496. doi: 10.1080/08919402.1898.10534031
- Booth, A.L., & Kee, H.J. (2009). Birth order matters: the effect of family size and birth order on educational attainment. *Journal of Population Economics*, 22(2), 367-397. doi: 10.1007/s00148-007-0181-4
- Brody, G.H. (1998). Sibling relationship quality: Its causes and consequences. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 1-24. doi: 10.1146/annurev.psych.49.1.1
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531. doi:10.1037/0003-066X.32.7.513
- Byrd, B., DeRosa, A.P., & Craig, S.S. (1993). The adult who is an only child: Achieving separation or individuation. *Psychological Reports*, 73(1), 171-177. doi: 10.2466/pr0.1993.73.1.171
- Cameron, L., Erkal, N., Gangadharan, L., & Meng, X. (2013). Little emperors: behavioral impacts of China's One-Child Policy. *Science*, 339(6122), 953-957. doi: 10.1126/science.1230221
- Caya, M.L., & Liem, J.H. (1998). The role of sibling support in high-conflict families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(2), 327-333. doi: 10.1037/h0080342
- Chen, Y. (2007). Parent-child relationship in single-child families in China. *World Cultural Psychiatry Research Review*, 2(4), 123-127.
- Chen, W.C. (2015). Academic performance of only children who monopolize parental resources: The case of Taiwan. *Sociological Perspectives*, 58(4), 609-626. doi:10.1177/0731121415578289

- Chen, Z.Y., & Liu, R.X. (2014). Comparing adolescent only children with those who have siblings on academic related outcomes and psychosocial adjustment. *Child Development Research*, 2014, 1-10. doi: 10.1155/2014/578289
- Chen, X., Rubin, K.H., & Li, B.S. (1994). Only children and sibling children in urban China: A re-examination. *International Journal of Behavioral Development*, 17(3), 413-421. doi: 10.1177/016502549401700302
- Christensen, T.M., & Brumfield, K.A. (2009). Phenomenological designs. In C.J. Sheperis, J.S. Young & M.H. Daniels (Eds.), *Counseling Research: Quantitative, qualitative and mixed methods* (pp. 135-150). Boston: Pearson.
- Chow, N.E., & Zhao, S.M. (1996). The one-child policy and parent-child relationships: A comparison of one-child with multiple-child families in China. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 16(12), 35-62. doi: 10.1108/eb013285
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd ed.). New York: Academic Press.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W., & Clark, V.L.P. (2011). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*. (Y. Dede ve S.B. Demir, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deniz, M.E., Yorgancı, Z. ve Özyeşil, Z. (2009). Öğrenme güçlüğü görülen çocukların sürekli kaygı ve depresyon düzeylerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *İlköğretim Online*, 8(3), 694-708.
- Doh, H. S., & Falbo, T. (1999). Social competence, maternal attentiveness, and overprotectiveness: Only children in Korea. *International Journal of Behavioral Development*, 23(1), 149-162. doi: 10.1080/016502599384044
- Denzin, N.K., & Lincoln, Y.S. (2005). *The SAGE handbook of qualitative research* (3rd ed.) Thousands Oaks, California: Sage Publications.

- Downey, D. B. (2001). Number of siblings and intellectual development: The resource dilution explanation. *American Psychologist*, 56(6-7), 497-504. doi: 10.1037/0003-066X.56.6-7.497
- Downey, D. B., & Condrón, D.J. (2004). Playing well with others in kindergarten: The benefit of siblings at home. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 333-350. doi: 10.1111/j.1741-3737.2004.00024.x
- Downey, D. B., Condrón, D.J., & Yucel, D. (2015). Number of siblings and social skills revisited among American fifth graders. *Journal of Family Issues*, 36(2), 273-296. doi: 10.1177/0192513X13507569
- Dunn, J., Slomkowski, C., Bcardsall, L., & Rende, R. (1994). Adjustment in middle childhood and early adolescence: Links with earlier and contemporary sibling relationships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(3), 491-504. doi: 10.1111/j.1469-7610.1994.tb01736.x
- Eatough, V., & Smith, J.A. (2008). Interpretative phenomenological analysis. In C. Willig & W. Stainton-Rogers (Eds), *The sage handbook of qualitative research in psychology* (pp. 179-194). London: Sage Publications.
- Eckstein, D. (2000). Empirical studies indicating significant birth-order-related personality differences. *Individual Psychology*, 56(4), 481-494.
- Eckstein, D., Aycock, K. J., Sperber, M. A., McDonald, J., Van Wiesner III, V., Watts, R. E., & Ginsburg, P. (2010). A review of 200 birth-order studies: Lifestyle characteristics. *Journal of Individual Psychology*, 66(4), 408-434.
- Erkan-Atik, Z. , Çoban, A.E., Çok, F., Doğan, T. ve Karaman, N.G. (2014). Akran ilişkileri ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 433-446. doi:10.12738/estp.2014.2.1778
- Ernst, C. & Angst, J. (1983). *Birth order: Its influence on personality*. New York: Springer-Verlag.
- Falbo, T. (1977). The only child: A review. *Journal of Individual Psychology*, 33(1), 47-61.

- Falbo, T. (1978). Reasons for having an only child. *Journal of population*, 1(2), 181-184.
- Falbo, T. (1982). The one-child family in the United States: Research issues and results. *Studies in Family Planning*, 13(6/7), 212-215.
- Falbo, T. (2012). Only children: An updated review. *Journal of Individual Psychology*, 68(1), 38-49.
- Falbo, T., & Hooper, S.Y. (2015). China's only children and psychopathology: A quantitative synthesis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 85(3), 259-274.
- Falbo, T., & Polit, D.F. (1986). Quantitative review of the only child literature: Research evidence and theory development. *Psychological Bulletin*, 100(2), 176-189. doi: 10.1037/0033-2909.100.2.176
- Falbo, T., & Poston Jr, D. L. (1993). The academic, personality, and physical outcomes of only children in China. *Child development*, 64(1), 18-35. doi:10.1111/j.1467-8624.1993.tb02893.x
- Feng, X. T., Poston Jr, D. L., & Wang, X. T. (2014). China's one-child policy and the changing family. *Journal of Comparative Family Studies*, (45)1, 17-29.
- Fenton, N. (1928). The only child. *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology*, 35(4), 546-556. doi: 10.1080/08856559.1928.10532171
- Field, A. (2011). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage Publications.
- Fleming, J.S., & Courtney, B.E. (1984). The dimensionality of self-esteem: II. Hierarchical facet model for revised measurement scales. *Journal of Personality and Social psychology*, 46(2), 404-421. doi: 10.1037/0022-3514.46.2.404
- Fraenkel, J.R., Wallen, N.E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw Hill.
- Fussell, J.J., Macias, M.M., & Saylor, C.F. (2005). Social skills and behavior problems in children with disabilities with and without siblings. *Child Psychiatry and Human Development*, 36(2), 227-241. doi: 10.1007/s10578-005-4185-6
- Geçtan, E. (2006). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Greenberg, A.C. (1998). When the only child becomes a parent. *Psychological Reports*, 83(2), 474-474. doi: 10.2466/pr0.1998.83.2.474
- Greene, J.C., Caracelli, V.J., & Graham, W.F. (1989). Toward a conceptual framework for mixed-method evaluation designs. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 11(3), 255-274. doi: 10.3102/01623737011003255
- Griffore, R.J., & Bianchi, L. (1984). Effects of ordinal position on academic self-concept. *Psychological Reports*, 55(1), 263-268.
- Goodenough, F.L., & Leahy, A. M. (1927). The effect of certain family relationships upon the development of personality. *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology*, 34(1), 45-71. doi: 10.1080/08856559.1927.10533061
- Güçray, S. (1989). *Çocuk Yuvasında ve Ailesi Yanında Kalan 9-10 ve 11 Yaş Çocukların Özsaygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Heiselt, A., & Sheperis, C.J. (2009). Mixed methods designs. In C. J. Sheperis, J. S. Young & M. H. Daniels (Eds.), *Counseling Research: Quantitative, qualitative and mixed methods* (187-199). Boston: Pearson.
- Hesketh, T., Zhou, X., & Wang, Y. (2015). The end of the one-child policy: Lasting implications for China. *Journal of American Medical Association*, 314(24), 2619-2620. doi:10.1001/jama.2015.16279
- Howitt, D., & Cramer, D. (2011). *Introduction to research methods in psychology* (3rd ed.). England: Pearson.
- Isaacson, C.E. (1977). *Introduction to birth order*. Retrieved from <http://www.ncn.net/~cliffi/intro.htm>
- Jamshidi, B., Afshar, M., & Rastgaran, M. (2013). Single child families and conflict of families. *European Psychiatry*, 28(1), 1. doi:10.1016/S0924-9338(13)76972-4
- Jefferson Jr, T., Herbst, J.H., & McCrae, R.R. (1998). Associations between birth order and personality traits: Evidence from self-reports and observer ratings. *Journal of Research in Personality*, 32(4), 498-509. doi: 10.1006/jrpe.1998.2233

- Jiao, S., Ji, G., Jing, Q., & Jhing, C.C. (1986). Comparative study of behavioral qualities of only children and sibling children. *Child Development, 57*(2), 357-361. doi: 10.2307/1130591
- Johnson, R.B., Onwuegbuzie, A.J., & Turner, L.A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research, 1*(2), 112-133. doi: 10.1177/1558689806298224
- Kammeyer, K. (1967). Birth order as a research variable. *Social Forces, 46*(1), 71-80. doi: 10.1093/sf/46.1.71
- Katz, L.F., & Gottman, J.M. (1996). Spillover effects of marital conflict: In search of parenting and coparenting mechanisms. *New Directions for Child and Adolescent Development, 74*, 57–76. doi: 10.1002/cd.23219967406
- Kavale, K.A. (2002). Discrepancy models in the identification of learning disability. In R. Bradley, L. Danielson, & D. P. Hallahan (Eds.), *Identification of learning disabilities: Research to practice* (pp. 369-426). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Kim, S.W., & Fong, V.L. (2014). A longitudinal study of son and daughter preference among Chinese only-children from adolescence to adulthood. *The China Journal, 71*, 1-24. doi: 10.1086/674551
- Kirkcaldy, B., Furnham, A., & Siefen, G. (2009). Intelligence and birth order among children and adolescents in psychiatric care. *School Psychology International, 30*(1), 43-55. doi: 10.1177/0143034308101849
- Kitzmann, K.M., Cohen, R., & Lockwood, R.L. (2002). Are only children missing out? Comparison of the peer-related social competence of only children and siblings. *Journal of Social and Personal Relationships, 19*(3), 299-316. doi: 10.1177/0265407502193001
- Kluger, J. (2006, July 10) The New Science of Siblings. *Time*. Retrieved from: www.time.com
- Kramer, L. (2014). Learning emotional understanding and emotion regulation through sibling interaction. *Early Education and Development, 25*(2), 160-184. doi: 10.1080/10409289.2014.838824

- Krynen, C. (2011). The rise of single-child families: Psychologically harming the child? *Psychology*, 7(1), 10-14.
- Lam, Y. J. (1991). The single-child's personality development and school adjustments: Some suggestions for future research. *McGill Journal of Education/Revue des sciences de l'éducation de McGill*, 26(2), 189-201.
- Langdrige, D. (2007). *Phenomenological psychology: Theory, research and method*. London: Pearson Education.
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Liu, R.X., Lin, W., & Chen, Z.Y. (2010). School performance, peer association, psychological and behavioral adjustments: a comparison between Chinese adolescents with and without siblings. *Journal of Adolescence*, 33(3), 411-417. doi: 10.1016/j.adolescence.2009.07.007
- Mancillas, A. (2006). Challenging the stereotypes about only children: A review of the literature and implications for practice. *Journal of Counseling & Development*, 84(3), 268-275. doi: 10.1002/j.1556-6678.2006.tb00405.x
- Marvasti, A. (2004). *Qualitative research in sociology*. Wiltshire: Sage Publications.
- Mayring, P. (2011). Nitel sosyal araştırmaya giriş. (A. Gümüş ve M. S. Durgun, Çev.), Ankara: BilgeSu Yayınları.
- McKibben, B. (1998, May 3). What only-child syndrome? *New York Times Magazine*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/books/98/06/14/reviews/mckibben-child.html>
- Mellor, S. (1990). How do only children differ from other children? *The Journal of Genetic Psychology*, 151(2), 221-230. doi: 10.1080/00221325.1990.9914656
- Meredith, W.H., Abbott, D.A., & Zhu, L.T. (1989). A comparative study of only children and sibling children in the People's Republic of China. *School Psychology International*, 10(4), 251-256. doi: 10.1177/0143034389104002
- Merriam, S.B. (2009). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.

- Merrifield, K.A., & Gamble, W.C. (2013). Associations among marital qualities, supportive and undermining coparenting, and parenting self-efficacy: Testing spillover and stress-buffering processes. *Journal of Family Issues*, *34*(4), 510–533. doi: 10.1177/0192513x12445561
- Mickus, M.A. (1994). *Parent-adult child relations: Does only child status make a difference?* (Doctoral dissertation). Dissertation Abstract International. (UMI No. 9521771).
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milevsky, A., Schlechter, M.J., & Machlev, M. (2011). Effects of parenting style and involvement in sibling conflict on adolescent sibling relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, *28*(8), 1130-1148.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Moran, D. (2000). *Introduction to phenomenology*. London: Routledge.
- Moss, M. (2017). The advantages and disadvantages of mixed methodology research. Retrieved from <https://penandthepad.com/advantages-disadvantages-mixed-methodology-research-4263.html>
- Mottus, R., Indus, K., & Allik, J. (2008). Accuracy of only children stereotype. *Journal of Research in Personality*, *42*(4), 1047-1052. doi: 10.1016/j.jrp.2007.10.006
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. London: Sage Publications.
- Murdock, N.L. (2013). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları*. (F. Akkoyun, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Nowicki Jr, S. (1967). Birth order and personality: Some unexpected findings. *Psychological Reports*, *21*(1), 265-267.
- Nyman, L. (1995). The identification of birth order personality attributes. *The Journal of Psychology*, *129*(1), 51-59. doi: 10.1080/00223980.1995.9914947

- Oktan, V., Odacı, H. ve Berber Çelik, Ç . (2015). Investigating the role of psychological birth order in predicting resilience. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 140-152. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/aibuefd/issue/1502/18189>
- Özoğul, S.N. (1988). *Annenin çalışmasının ve bazı bireysel niteliklerin çocuğun özsaygısına etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Padilla-Walker, L. M., Harper, J. M., & Jensen, A. C. (2010). Self-regulation as a mediator between sibling relationship quality and early adolescents' positive and negative outcomes. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 419-428. doi:10.1037/a0020387
- Parke, R.D., & Buriel, R. (2008). Socialization in the family: Ethnic and ecological perspectives. In W. Damon, R.M. Lerner, D. Kuhn, R.S. Siegler, & N. Eisenberg (Ed.), *Child and adolescent development: An advanced course*, (pp. 95-138). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Parker, W.D. (1998). Birth order effects in the academically talented. *Gifted Child Quarterly*, 42(1), 29–38. doi: 10.1177/001698629804200104
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation method*. Thousands Oaks, CA: Sage Publications.
- Peker, M.R. (1999). Tek çocuk olanlar ile kardeşleri olan çocukların durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ile sınav kaygıları. 8. *Ulusal Eğitim Bitimleri Kongresi Program ve Bildiri Özetleri El Kitabı*.
- Phillips, S.M. (1998, February). *Birth order and personality-Not again!* Paper presented at the 69th Annual Meeting of the Eastern Psychological Association, Boston, MA.
- Pickhardt, C.E. (1997). *Keys to parenting the only child (Barron's parenting keys)*. New York: Barron's Educational Series.
- Pickhardt, C.E. (2008). *The future of your only child: How to guide your child to a happy and successful life*. New York: Palgrave Macmillan.

- Pişkin, M. (1997). *Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması*. III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Kongre Kitabı. Adana: Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayını.
- Pitkeathley, J., & Emerson, D. (2013). *Tek çocuk sendromu*. (Emrah Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Yakamoz Kitap.
- Polit, D. F. (1982). *Effects of family size: A critical review of literature since 1973*. Final report. Retrieved from <https://www.popline.org/node/404375>
- Polit, D. F. & Falbo, T. (1987) Only children and personality development: A quantitative review. *Journal of Marriage and the Family*, 49(2), 309–325. doi: 10.2307/352302
- Polit, D. F., & Falbo, T. (1988). The intellectual achievement of only children. *Journal of Biosocial Science*, 20(3), 275-286. doi: 10.1017/S0021932000006611
- Polit, D. F., Nuttall, R. L., & Nuttall, E. V. (1980). The only child grows up: A look at some characteristics of adult only children. *Family Relations*, 29(1), 99-106. doi: 10.2307/583722
- Poston Jr, D. L., & Falbo, T. (1990). Academic performance and personality traits of Chinese children: Onlies versus others. *American Journal of Sociology*, 96(2), 433-451. doi: 10.1086/229535
- Prinyaphol, P., & Chongruksa, D. (2008). Resilience of higher educational students, the human spirit among Thai and Muslim students, 1-8. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED502103.pdf>
- Riggio, H. R. (1999). Personality and social skill differences between adults with and without siblings. *The Journal of Psychology*, 133(5), 514-522. doi: 10.1080/00223989909599759
- Roberts, L. C., & Blanton, P. W. (2001). "I always knew mom and dad loved me best": Experiences of only children. *Journal of Individual Psychology*, 57(2), 125-140.

- Rosen, I. S. (2001). *Me, myself and I: The life of an only child*. (Master's thesis). Dissertation Abstract International, (UMI No. 1404483).
- Rosenberg, B. G., & Hyde, J. S. (1993, March). Differential Socialization of Only and First-Born Children. *Society for Research in Child Development Meetings*, New Orleans, Louisiana.
- Rosberg, E. (2008). *Tek çocuk: Tamam mı, devam mı?* (N. Altay, çev.). İstanbul: Turkuaz.
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Seçim, Ö. Y., Alpar, Ö. ve Algür, S. (2014). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık: Akdeniz Üniversitesinde yapılan ampirik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 200-215.
- Sharma, G. (2004). A Comparative study of the personality characteristics of primary school students with learning disabilities and their non learning disabled peers. *Learning Disability Quarterly*, 27(3), 127-140.
- Smith, J. A., Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method, and research*. London: Sage Publications.
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. In G.M. Breakwell (Ed), *Doing social psychology research*, (pp.229-254). Oxford, UK: British Psychological Society and Blackwell Publishing.
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2015). Interpretative phenomenological analysis as a useful methodology for research on the lived experience of pain. *British Journal of Pain*, 9(1), 41-42. doi: 10.1177/2049463714541642
- Smorti, M., & Ponti, L. (2018). How does sibling relationship affect children's prosocial behaviors and best friend relationship quality? *Journal of Family Issues*, 39(8), 2413-2436. doi: 10.1177/0192513X18755195
- Solomon, E.S., Clare., J.E., & Westoff, C.F. (1956). Social and psychological factors affecting fertility. *Milbank Memorial Fund Quarterly* 34(2), 160-177.

- Sorensen, B. (2008). *Only-child experience and adulthood*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Stanulović, N., & Petrović, J. (2006). To live as a single child: An advantage or disadvantage? *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 121, 127-134.
- Sulloway, F.J. (1995). Birth order and evolutionary psychology: A meta-analytic overview. *Psychological Inquiry*, 6(1), 75-80.
- Sulloway, F.J. (1996) *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives*. New York, NY: Pantheon.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson Education.
- Tavares, M.B., Fuchs, F.C., Diligenti, F., Abreu, J.R.P.D., Rohde, L.A., & Fuchs, S.C. (2004). Behavioral characteristics of the only child vs first-born and children with siblings. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 26(1), 17-23. doi: 10.1590/S1516-44462004000100007
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2009). *Karma Yöntem Araştırmalarının Temelleri*. (Y. Dede ve S.B. Demir, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thompson, V. D. (1974). Family size: Implicit policies and assumed psychological outcomes. *Journal of Social Issues*, 30(4), 93-124. doi:10.1111/j.1540-4560.1974.tb01757.x
- Toros, F. ve Tataroğlu, C. (2002). DEHB sosyodemografik özellikler anksiyete ve depresyon düzeyleri. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*. 9(1), 23-31.
- Tseng, W. S., & Wu, D. Y. H. (1985). *Chinese culture and mental health*. London: Academic Press Inc.
- Tsui, M., & Rich, L. (2002). The only child and educational opportunity for girls in urban China. *Gender & Society*, 16(1), 74-92.
- Veenhoven, R., & Verkuyten, M. (1989). The well-being of only children. *Adolescence*, 24(93), 155-166.

- Wan, C., Fan, C., Lin, G., & Jing, Q. (1994). Comparison of personality traits of only and sibling school children in Beijing. *The Journal of Genetic Psychology, 155*(4), 377-388. doi: 10.1080/00221325.1994.9914788
- Wang, D., Kato, N., Inaba, Y., Tango, T., Yoshida, Y., Kusaka, Y., ... & Zhang, Q. (2000). Physical and personality traits of preschool children in Fuzhou, China: only child vs sibling. *Child: Care, Health and Development, 26*(1), 49-60. doi:10.1046/j.1365-2214.2000.00143.x
- Wang, Y., & Fong, V. L. (2009). Little emperors and the 4: 2: 1 generation: China's singletons. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 48*(12), 1137-1139. doi: 10.1097/CHI.0b013e3181bc72f8
- Weinlein, J. (2000). Only, but not lonely. *Los Angeles Family, 2*, 18-19.
- White, C. (2004). *The seven common sins of parenting an only child: A guide for parents and families*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.
- Winnicott, D. W. (2014). *Çocuk, aile ve dış dünya*. (N. Nirven & N. Diner, Çev.), İstanbul: Pinhan.
- Wisdom, J. & Creswell, J. W. (2013). *Mixed methods: integrating quantitative and qualitative data collection and analysis while studying patient-centered medical home models*. Rockville, MD: Agency for Healthcare Research and Quality.
- Yang, J., Hou, X., Wei, D., Wang, K., Li, Y., & Qiu, J. (2017). Only-child and non-only-child exhibit differences in creativity and agreeableness: evidence from behavioral and anatomical structural studies. *Brain Imaging and Behavior, 11*(2), 493-502. doi: 10.1007/s11682-016-9530-9
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2000). Anne-baba tutum ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 7*(3), 160-172.
- Zajonc, R. B., & Markus, G. B. (1975). Birth order and intellectual development. *Psychological Review, 82*(1), 74-88. doi: 10.1037/h0076229

Zhan, H. J. (2004). Socialization or social structure: Investigating predictors of attitudes toward filial responsibility among Chinese urban youth from one-and multiple-child families. *The International Journal of Aging and Human Development*, 59(2), 105-124. doi: 10.2190/VL4K-HLNU-N0M4-F9RP

Zyrianova, N. M., Chertkova, Y. D., & Pankratova, A. A. (2013). The Influence of Birth Order and Family Size on the Relationships between Cognitive Abilities and Personality Traits. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 86(2013), 262-266. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.561

EKLER

EK-1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili öğrenciler,

Aşağıda yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacak olup herhangi bir yerde herhangi bir kişiyle paylaşılmayacaktır. Bu yüzden kitapçığa **adınızı ve numaranızı** yazmayınız. Soruların karşısında yer alan seçeneklerden size en uygun olanını işaretleyerek **bütün soruları boş bırakmadan** cevaplayınız. Sorulara sizi en iyi yansıtan şekilde cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği ve geçerliği açısından önem arz etmektedir. Araştırmaya katılımınız için teşekkür ederim.

Aşağıda yer alan soruların cevaplarını X işareti ile veya yuvarlak içine alarak belirtiniz.

1	Cinsiyet?	( ) Kız ( ) Erkek
2	Sınıf?	(6) (7) (8) (9) (10) (11) (12)
3	Yaş?	.....
4	Öğrenim görmekte olduğun okul türü nedir?	( ) Devlet ( ) Özel
5	Seninle birlikte kaç kardeşiniz?	( ) Tek çocuk (2) (3) (4) (5) ..... (Belirtiniz)
6	Kaçıncı çocuksun?	(1) (2) (3) (4) (5) ..... (Belirtiniz)
7	Kardeşlerinin yaşları nedir?	1.kardeş: ..... 2.kardeş: ..... 3.kardeş: ..... 4.kardeş: .....
8	Anne-babanız birlikte mi?	( ) Evet, birlikte ( ) Anne vefat etti. ( ) Hayır, ayrı ( ) Baba vefat etti.
9	Anne eğitim durumu nedir?	( ) Okuma-yazma bilmiyor ( ) Lise ( ) İlkokul ( ) Üniversite ( ) Ortaokul ( ) Lisansüstü
10	Annenin mesleği nedir?	
11	Baba eğitim durumu nedir?	( ) Okuma-yazma bilmiyor ( ) Lise ( ) İlkokul ( ) Üniversite ( ) Ortaokul ( ) Lisansüstü
12	Babanın mesleği nedir?	
13	Ailenin yaklaşık olarak aylık toplam geliri nedir?	
14	Geçen dönemki not ortalaması kaçtı?	

15	Kendini en yakın hissettiğin kişi kimdir?	☐ Annem ☐ Babam ☐ Kardeşim (Ağabeyim, ablam veya benden küçük kardeşim) ☐ Arkadaşım ☐ Kuzenim
----	---	--

Eğer tek çocuk iseniz kardeşinizin olmasını ister miydiniz? ( ) Evet ( ) Hayır
Cevabınızın nedenini açıklar mısınız?

.....
.....
.....

Eğer kardeşiniz varsa tek çocuk olmak ister miydiniz? ( ) Evet ( ) Hayır
Cevabınızın nedenini açıklar mısınız?

.....
.....
.....

EK-2: SIFATLARA DAYALI KİŞİLİK TESTİ

Açıklama: Aşağıda bireyleri tanımak için kullanılan sıfat çiftleri verilmektedir. Sizden istenen, her bir sıfat çiftini okuyarak size uygunluk derecesine karar vermenizdir. Her sıfat çifti için bir tek daireyi doldurunuz. Doğru cevap yoktur, size uygun cevap vardır. Bunu dikkate alarak cevaplamaya çalışınız. Cevaplarınızı aşağıdaki örneklere göre belirtiniz.

	Çok uygun	Oldukça uygun	Biraz uygun	Ne uygun, ne uygun değil	Biraz uygun	Oldukça uygun	Çok uygun	
İçedönük	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	Dışadönük
İçedönük	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	Dışadönük
İçedönük	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	Dışadönük

Bu örneklerde,

1. Örnek kişi kendini oldukça içedönük olarak görmektedir,
2. Örnek ise kişi kendini çok dışadönük olarak görmektedir,
3. Örnek ise kişi bu boyutlarda kararsızdır veya her iki sıfatı da kendine uzak veya yakın görmektedir, anlamına gelmektedir.

EK-3: ANNE-BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki sorulara anne ve babanızı düşünerek dikkatle okuyunuz. Aşağıdaki durumun anne ve babanızın davranışına ne kadar benzediğini düşünerek işaretleyiniz.

1-Hiç Benzemiyorsa 2-Çok Az Benziyorsa
3-Biraz Benziyorsa 4-Tamamen Benziyorsa

		1	2	3	4
1	Herhangi bir sorunun olduğunda eminim bana yardım eder.				
2	Büyüklerle tartışmamam gerektiğini söyler.				
3	Yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlar.				
4	Herhangi bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamak için susmam gerektiğini söyler.				
5	Bazı konularda “sen kendin karar ver” der.				

EK-4: AKRAN İLİŞKİLERİ ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyunuz ve şu andaki *en yakın arkadaşınızla* olan ilişkinizi göz önüne alarak her bir ifadenin sizin için ne kadar doğru olduğunu aşağıda yer alan derecelendirme ölçeğini kullanarak belirtiniz.

Arkadaşlığınız için;

“1” doğru değil, “2” doğru olabilir, “3” genellikle doğru, “4” çok doğru, “5” tamamen doğru

		1	2	3	4	5
1	Arkadaşım ve ben bütün boş zamanlarımızı birlikte geçiririz.					
2	Arkadaşıma yapmamasını söylediğim halde beni kızdırabilir veya canımı sıkabilir.					
3	Bir konuda başım sıkıştığında arkadaşım bana yardım eder.					
4	Eğer okulda veya evde bir problemim varsa, bu konuda arkadaşım ile konuşabilirim.					
5	İyi bir iş yaptığımda arkadaşım benim için mutlu olur.					

EK-5: COOPERSMITH BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Aşağıda her insanın zaman zaman hissedebileceği birtakım durumlar maddeler halinde sıralanmıştır. Bu maddelerle belirtilen ifadeler eğer sizin genellikle hissettiklerinizi tanımlıyor ve size çoğunlukla uygun geliyorsa ilgili sorunun karşısındaki evet sütununa bir çarpı işareti (x), bu ifadeler eğer sizin genellikle hissettiklerinizi tanımlamıyor ve size çoğunlukla uygun gelmiyorsa bu durumda hayır sütununa (x) işareti koyunuz. Bu maddelerin doğru ve yanlış cevapları yoktur.

	Evet	Hayır
1. Olup bitenlerden genellikle rahatsızlık duymam.		
2. Sınıfın önünde konuşma yapmak bana oldukça güç gelir.		
3. Güçlükler karşısında kolayca pes ederim.		
4. Arkadaşlarım genellikle sözümü dinler, düşüncelerimi izlerler.		
5. Anne - babam beni anlıyor.		

EK-6: İSTANBUL İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİNİ-1

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.7861542

30.05.2017

Konu: Anket Araştırma İzni

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ'NE
(Personel Daire Başkanlığı)

- İlgi: a) 10.05.2017 tarih ve 80915 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamınının 29.05.2017 tarih ve 7775105 sayılı oluru.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora programı öğrencisi Metin KOCATÜRK'ün "**Tek Çocukların Aile ve Okul Yaşantıları**" konulu tezi hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Harun TÜYSÜZ
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

EK-7: İSTANBUL İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ İZİNİ-2

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.479416
Konu: Anket ve Araştırma İzin Talebi

08.01.2018

Sayın: Metin KOCATÜRK

- İlgi: a) 21.12.2017 tarihli ve 22100586 Gelen Evrak No'lu dilekçeniz.
b) Valilik Makamınının 08.01.2018 tarih ve 441417 sayılı oluru.

"Tek Çocukların Aile ve Okul Yaşantıları" konulu teziniz hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve söz konusu talebiniz; bilimsel amaç dışında kullanmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini rica ederim.

M. Nurettin ARAS
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Metin KOCATÜRK

Eğitim bilgileri

Lisans:

Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı, 2011.

Yüksek Lisans:

İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,
2014.

Tez başlığı: Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Siber Zorbalık Arasındaki
İlişkinin İncelenmesi

Doktora:

İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı,
2018.

Mesleki deneyim

Araştırma Görevlisi, 2011 – devam ediyor.

İstanbul Üniversitesi

Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü-Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

İletişim

e-posta: metkocaturk@gmail.com

metin.kocaturk@istanbul.edu.tr